SIGISMUNDI STORCHENAU,

IN

ACADEMIA VINDOBONENSI

LOGIC. ET METAPH.

PROFESSORIS PUB. ORD.

INSTITUTIONES

METAPHYSICÆ

IN IV. LIBROS DISTRIBUTÆ.

LIBER I.

EDITIO ALTERA

AB AUCTORE EMENDATA.

VENETIIS,

APUD FRANCISCUM PITTERI.

MDCCLXXIV.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVIL.

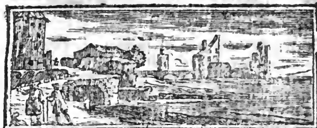
CONSPECTUS
ONTOLOGIÆ.

SECTIO III.

De Diversis Entium Speciebus.

PRO-

PROLEGOMENON IN METAPHYSICAM.

§. I.

Etaphysica est scientia, quæ notiones maxime universales in examen vocando, & principia demonstrationum generalissima constituendo, accuratissimas de rebus quibusvis ideas animo informare docet. Quid metaphysica?

Schol. Nominis originem docet §. 19. logic. Definitionis vero allatæ veritas ex ipso operis totius decursu palam fiet.

II. Res nobis notæ ad tres summas classes reducuntur, Deum, animas, & materiam, ex qua corpora mundum aspectabilem constituentia coalescunt: notiones quædam omnibus, quædam singulis separatim communes sunt. Quatuor inde oriuntur metaphysicæ partes: *Ontologia* notiones omnibus, aliæ singulis communes contemplantur; nominatim *Cosmologia* eas, quæ huic, aliisque mundis possibilibus; *Psychologia*, quæ animabus tam hu- Quæ ejus partes?

humanis, quam belluinis; *Theologia*, quæ Deo competunt, investigat.

SCHOL. VVolfii hæc est partitio, hodieque ab omnibus fere melioris notæ philosophis, si Dariesium demas, retinetur. Mea tamen opinione istud metaphysicæ nomen sola sibi ontologia verius vindicat, reliquis partibus totidem separatas disciplinas constituentibus, quæ principiis ontologicis proxime nituntur; ipsa enim sola in notiones maxime universales inquirit, generalissimaque ratiociniorum principia subministrat: haud igitur aberraverit a vero, qui cosmologiam, psycologiam, & theologiam alias reipsa esse negaverit, quam applicationem ontologiæ, seu potius metaphysicæ ad doctrinam de mundo, anima, & Deo, quemadmodum id quoque in aliis omnibus, præcipue theoreticis scientiis usuvenit. Verum utcumque res sit, ego usitatam hodie metaphysicæ explanandæ partitionem, ac methodum sequar.

Quis usus? III. *Metaphysica servit ad alias scientias omnes & facilius & solidius condiscendas.* Qui facilius & solidius ratiocinatur, quique accuratiores de rebus, quas unaquæque scientia suo ambitu complectitur, ideas efformare novit, is quoque quamvis scientiam & facilius, & solidius condiscit; sed ad utrumque metaphysica hominem paratiorem efficit (§. 1.): igitur & id præstat, ut quævis alia scientia & facilius & solidius comprehendatur.

SCHOL. Utilitas igitur metaphysicæ in omnes omnino disciplinas, in quibus aliquis ratiocinio locus est, se diffundit; certe in physicis, in moralibus, in ea, quæ sublimiora scrutatur mysteria, theologia, in jurisprudentia, in therapeutica sine metaphysicis principiis nihil recte

recte suscipi, neque magnam fieri progressionem in aperto est, quando hæ disciplinæ animum in ratiociniis, principiorum generalium ope contexendis, egregie exercitatum, & notionibus universalibus entis, substantiæ, corporis, ejusque elementorum; tum specialioribus spiritualitatis videlicet, immortalitatis, ac libertatis animæ humanæ, exsistentiæ denique, providentiæque divinæ ideis imbutum requirunt. Idem ob eamdem prorsus rationem de mathematicis, de oratoria, ceterisque artibus, quin etiam de negotiis paullo gravioribus in humano commercio occurrentibus affirmari verissime potest, ut viri harum rerum peritissimi non diffitentur.

Universim denique sine metaphysicæ adjumento nemo ullus cognitionem profundam, solidamque sibi comparabit; qui enim in metaphysicis rudis est, destituitur certis, ac indubitatis principiis distincte cognitis, ad quæ judicia sua, & ratiocinationes revocet. Jure igitur optimo summis encomiis ab eruditis extollitur metaphysica, jamque *Philosophia Prima*, jam *Principium*, *& omnium scientiarum fundamentum*, jam *Scientia universalis*, aut denique *Scientia* per excellentiam compellatur.

At enim non omnibus hæc probantur; sunt, qui mallent nobilissimam hanc scientiam, totique humano generi maxime proficuam ex orbe ipso exsulare. Duplex horum hominum genus est: alii vanissimis eam subtilitatibus refertam, neque ad aliud, quam ad inanes ingeniorum otiosorum partus edendos, atque ad alendas inter sapientes discordias natam clamitant; inde quidquid futile, vanum, ac inane in hominum ratiociniis deprehendunt, metaphysicæ tribuunt, illud sibi fami-

liare perpetuo occinentes : *hæc ad metaphysicationes referenda sunt* ; quo vocabulo, nescio, quod monstrum biceps se denotasse arbitrantur. Hi quidem tolerari aliqua possent ratione, si veterem peripateticorum metaphysicam carperent; hodie vero nequaquam, cum ea scientia a summo perfectionis apice proxime abesse videtur. Sed quid jam obtrectatoribus hujusmodi respondeas? nihil certe accommodatius trito illo : *Ars osorem non habet, nisi ignorantem* : nam id genus homines metaphysicam vix summis degustarunt labiis. Si tamen doceri velint, dicendum : metaphysicæ subtilitates in eo solum consistere, ut quodvis cogitationis objectum ex omni parte, ac sub omni possibili ad alia relatione acute expendatur ; ut notæ ab individuis objectis per abstractionem separatæ seorsum attente explorentur, ut denique quid quævis idea simile, vel dissimile cum altera contineat, accurate pervideatur, quibus in rebus summum est ad solidam eruditionem comparandam momentum.

Periculosum metaphysicæ studium esse, ipsiusque castissimæ religionis fundamentis ruinam minitari conqueruntur alii : asserti rationem inde petunt, quod ab eo fere tempore, quo disciplina hæc magis excoli cœpit, perditissimorum hominum numerus mirum in modum auctus sit, qui principiis metaphysicis ad impugnandam religionem, atque ad subvertendam, quæ divino nobis munere obtigit, revelationem abutuntur. Verum querela hæc quantumvis ex parte æquissima, ejus est modi, ut non solum neminem, ab hoc studio arcere, sed acrioribus potius stimulis cordatiorem quemque ad id incitare debeat ; imprimis enim non est tribuendum metaphysicæ, quod a malitiosa nonnullorum calliditate, aut igno-

ignorantia proficiscitur, habetque hic præcipue locum, quod Verulamius generatim de philosophia sapientissime pronunciavit: „ Philosophia obiter libata a Deo abducit; „ penitus hausta reducit ad eumdem: „ Deinde nonne necesse est, ut iisdem, quibus in nos utuntur impii religionis hostes, armis impetantur, utque ex iisdem principiis convincantur? Alia certe non suppetit pugnandi ratio; non hic SS. litterarum auctoritati, non SS. Patrum testificationibus, non vetustissimis historiarum monumentis locus est; ad unum rationis tribunal ipsi provocant; hujus unius imperium se revereri, hujus unius præceptiones se sequi profitentur: ex ratione igitur, ejusque primis principiis, quæ in metaphysica evolvuntur, impugnandi, ac refutandi sunt. Quare si ulla umquam, hac certe ætate, qua pestis hæc continenter latius serpit, metaphysicæ studium maximo omnibus opere commendandum est: cum patria periclitatur, nemini civium integrum est otio contabescere, & abjectis armis vallum & mœnia hosti prodere; an nobis ergo otiosis esse spectatoribus licebit, dum profani homines in religionem, quæ patria, vitaque ipsa unicuique nostrum carior esse debet, arma vertunt? Sed satis de metaphysicæ præstantia.

De augment. scient. l. 1. p. 10.

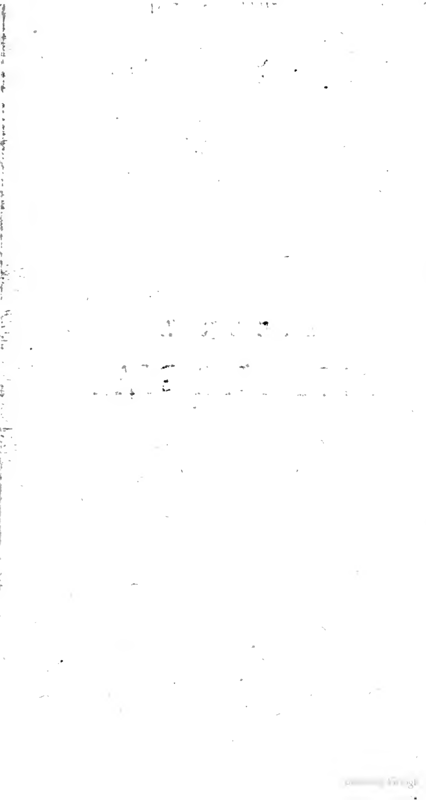
Ad extremum quæret fortasse aliquis; quæ origo, quæ progressio fuerit metaphysicæ? quorum virorum conatibus ad eum, quo hodie gloriatur, splendorem adducta sit? his uno prope verbo satisfaciam. Primum quidem communem cum reliqua philosophia fortunam experta fuit metaphysica; cum ea exorta, lentisque passibus progressa; cum ea collapsa; cum ea denique post generalem in Europa litterarum instaurationem restituta, brevissimumque intra tempus maximis accessionibus

aucta est (proleg. in phil.). Deinde restitutæ amplificatæque gloriam præcipue sibi vindicant Cartesius, Gassendus, Leibnitius, quos VVolfius, aliique complures præstantissimi viri in hunc usque diem secuti sunt, & ut spes est, sequentur porro: horum ego nomina, doctissimosque labores, ut occasio tulerit, abunde laudabo.

LIBER I.

ONTOLOGIA.

PROLEGOMENON IN ONTOLOGIAM.

§. IV.

Quid Ontologia?

Ntologia notiones Deo, animabus, materiæque, ac coalescentibus inde corporibus communes contemplatur (§. 2.). Deus, animæ, materia in eo conveniunt, quod sint entia: igitur tota est in notione entis evolvenda, atque inde nuncupatur ontologia, ac vulgo definitur per *scientiam entis in genere*.

Quid in ea pertractandum?

V. Notio entis non rite expenditur, nisi una proprietates illius, ac diversæ species in examen vocentur: igitur in notione entis examinanda ita versari debet ontologia, ut & generales entium proprietates, & diversas eorum species distincte proponat.

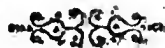
VI. Porro in notionibus hisce evolvendis quam sæpissime demonstrationi locus est; demonstratio vero certa, ac indubitata principia postulat (§. 197. log.): quare ad ontologiam vehementer pertinet, ut primo omnium loco in generalissima, quibus omnis denique demonstratio nititur, principia inquirat.

Quæ totius summa?

VII. Ex his perspicuum est, ea, de quibus ontologia agit, ad tria suprema genera re-

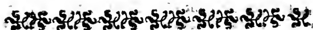
vocari. Primum principia demonstrationum generalissima; deinde proprietates entium maxime universales; postremo diversæ eorum species exponendæ sunt: hæc ego totidem sectionibus complectar.

Quotuplex ontologia? SCHOL. Qui ontologiæ studium parum adferre utilitatis censent, quod multi sunt, qui sine ea non spernendas interdum progressiones in aliis disciplinis faciunt, ii noverint, oportet, confusas de ente, primisque ratiociniorum principiis ideas, quæ vulgari facultatum naturalium usu acquiruntur, constituere quamdam ontologiam *naturalem*, quæ frequentiore exercitatione exculta rudiores etiam in construendis rite ratiociniis non parum adjuvat. At istud de præstantia ontologiæ *artificiosæ* nihil demit; cum enim hæc ideas confusas in distinctas convertat, tantum illam antecellit, quantum cognitio distincta confusam (conf. §§. 44. seqq. log.).

SE-

SECTIO I.

DE PRIMIS DEMONSTRATIONUM PRINCIPIIS.

§. VIII.

Emonſtrationem indubitatis niti principiis, atque ea inter omnes, & ſolas propoſitiones certas, ac evidentes locum habere dixi (§. 197. & cor. log.). In præſentia jam quæritur, quænam ex iis primo omnium loco collocari mereatur ita, ut ad eam omnes omnino veritates reducantur; *primum* enim demonſtrationis *principium* ea eſt enunciatio, quæ omnibus veritatibus demonſtrandis inſeruit, ipſa vero demonſtrari nullo pacto poteſt. Quid principium primum?

IX. Veritates demonſtrandæ vel neceſſariæ ſunt, vel contingentes (§. 156. log.): diverſa prorſus harum natura in conſtituendo primo principio attendi debet; ea enim efficit, ut in ipſarum analyſi (§. 204. log.) progredientes in diverſo quoque principio *proximo*, ſive ut ajunt, *immediato* ſiſtere cogamur. Duplex igitur principium quærendum eſt, veritatum neceſſariarum unum; contingentium alterum. Et quotuplex?

X. Cum porro unicum ſit, quod quodcumque in genere primum eſt, nequeunt duo hæc principia ita eſſe prima, ut pari prorſus jure ac ratione utrumque hac prærogativa gaudeat: quare conſtituendus eſt inter ipſa ordo, unumque alteri ſubjiciendum. Tria igitur hac Quæ hujus ſectionis ſumma?

in sectione explananda veniunt: primum veritatum necessariarum; tum contingentium principium; denique mutua eorum relatio: Hæc totidem capitibus exsequar.

CAPUT I.

De Primo Veritatum Necessariarum Principio.

Quid principium contradictionis?

XI. *Principium contradictionis* a philosophis vocatur hæc enunciatio: *impossibile est idem simul esse, & non esse*: hac videlicet sublata, aut negata manifesta poneretur contradictio (§. 114. cor. 1. log.).

Negando affirmatur?

XII. *Qui principium contradictionis negat, ipsa negatione idem affirmat.* Qui principium contradictionis negat, illud falsum esse dicit, quia putat non esse verum: ergo negando principium contradictionis judicat id, quod falsum est, non posse simul esse verum; sed hoc est affirmare, saltem implicite, principium contradictionis: ergo qui principium contradictionis negat, ipsa negatione idem affirmat.

Est evidentissimum?

COROLL. Principium igitur contradictionis est per sese omnino certissimum, ac evidentissimum.

SCHOL. Idem eo quoque casu contingit, quoquis de veritate hujus enunciati solum dubitat; qui enim dubitat, assensum retinet, nec audet asserere verum, quod metuit, ne falsum sit. Jam vero, qui ita animo comparatus est, judicat utique non posse esse verum, si sit falsum, sive, quod eodem recidit, judicat idem non posse, simul esse, & non esse: igitur

tur & per dubitationem principium contradictionis affirmatur.

XIII. *Principium contradictionis non habet propositionem priorem se, ex qua legitime profueret*. Sit propositio quædam prior principio contradictionis, necesse erit, ut ea dicatur vel vera, vel falsa (§. 155. log.); sed neutrum fieri potest; si enim dicas falsam, admittis ex falso sequi verum, quod absurdum est (§. 125. cor. 3. can. 3. log.). Si autem dicas veram, id nullo jure facies, atque ego eodem jure dicam esse falsam; non præstructo enim contradictionis principio quævis propositio poterit simul vera esse, ac falsa, aut nec vera, nec falsa: ergo principium contradictionis non habet propositionem priorem se, ex qua legitime proflueret. Non profluit ex alio.

XIV. *Principium contradictionis nullo pacto demonstrari potest*. Quidquid demonstratur, demonstratur vel a priori, vel a posteriori; item vel directe vel indirecte (§§. 198. & seqq. log.); sed nullo horum modo principium contradictionis demonstrari potest; *non a priori*: requireretur enim propositio prior (§. 198. log.), qualis non datur (§. præc.); *non a posteriori*: enumeratio enim casuum singularium ab experientia cognitorum vero sensu non demonstrat hoc principium, sed aliqua solum ratione ejus veritatem declarat, modumque subministrat efformandi abstractionis ope universalem hanc enunciationem: *non directe*: hæc enim demonstratio pariter exigit propositionem priorem ipsa demonstranda, debet quippe ex natura subjecti erui ratio, cur illi prædicatum conveniat (§. 199. log.); hæc vero ratio semper format propositionem in præmissis ponendam, adeoque priorem conclusione, ut in exemplis loc. cit. allatis videre est. Non denique *indirecte*; Non potest demonstrari.

cum

cum enim omnis demonstratio indirecta in contradictione, ac proinde in ipso hoc principio innitatur (§. 201. log.), ea hoc in casu sine circulo vitioso (§. 202. log.) confici nequit: principium itaque contradictionis nullo pacto demonstrari potest.

Omnis veritas necessaria ad illud reducitur.

XV. *In analysi cujuscumque veritatis necessaria statim pervenitur ad principium contradictionis*. Cum in quavis veritate necessaria prædicatum ita subjecto conveniat, vel repugnet, ut non convenire, aut non repugnare sine contradictione nequeat (§. 156. & præc. log.), in illius analysi statim deprehendo, aliquid, si non ita esset, fore simul, & non fore; sed hoc est pervenire ad principium contradictionis, ut per se manifestum est: ergo in analysi cujuscumque veritatis necessariæ statim pervenitur ad principium contradictionis.

COROLL. Ergo etiam omnis veritas necessaria reducitur ad principium contradictionis.

SCHOL. In casibus singularibus res est multo clarissima: quære exempli caussa, quare vera est hæc propositio: *circulus est rotundus*? & statim deprehendes fore simul, & non fore circulum, si ea propositio falsa esset; sic quoque totum esset simul, & non esset totum, si non esset majus una sui parte; triangulum esset simul, & non esset triangulum, si haberet duos angulos obtusos; homo esset simul, & non esset homo, si ratione non polleret: continua jam, quamdiu lubet, & percurre omnes omnino veritates necessarias, semper idem experieris, nempe ubi eadem caussa, ibi idem effectus. Generatim igitur rite concludo: quotiescumque ratio quæritur, cur enunciatio quædam data, quæ est in materia necessaria, aut impossibili, vera sit, aut falsa, nulla alia deprehenditur, quam contradictio in casu opposito.

ſito eventura, atque ideo quæſtionem eam decidit principium contradictionis.

XVI. *Omnis veritas neceſſaria per principium contradictionis demonſtratur.* Omnis veritas neceſſaria analytice reducitur ad principium contradictionis (§. præc. & cor.): ergo etiam analyſin convertendo in ſyntheſin (§. 104. log.), omnis veritas neceſſaria ex principio contradictionis legitime profluit; ſed omnis veritas, quæ ex altera legitime profluit, per illam demonſtratur, ut per ſe patet: ergo omnis veritas neceſſaria per principium contradictionis demonſtratur. Et inde demonſtratur.

XVII. *Principium contradictionis eſt primum omnium veritatum neceſſariarum principium.* Primum principium illud eſt, quod ipſum demonſtrari nullo pacto poteſt, & omnibus aliis veritatibus demonſtrandis inſeruit (§. 8.); ſed principium contradictionis nullo pacto demonſtrari poteſt (§. 14.), & omnibus veritatibus neceſſariis demonſtrandis inſeruit (§. præc.) ergo principium contradictionis eſt primum omnium veritatum neceſſariarum principium. Princip. contra. eſt primum omnis veritatis neceſſariæ.

Schol. Sunt nonnulla, quæ contrariæ opinionis fautores opponunt: his reſpondere neceſſe habeo; verum in tironum duntaxat commodum, quam ob cauſſam methodum quoque in collegiis publicis uſitatam ſæquar: quibus hæc diſplicent, illi omiſſis id genus ſcholiis, cum recurrerint, ad alia inoffenſo pede tranſire poterunt. Ajunt vero: Solutio objectionum.

1.) Principium contradictionis ex principio excluſi medii, nempe hoc: *quodlibet eſt, vel non eſt*, infertur: ergo non eſt primum.

R. D. *ant.* Principium contradictionis ex principio excluſi medii infertur, hoc ſenſu, *quod poſita veritate hujus ponatur etiam veritas alte-*

terius. c. ant. hoc sensu, *quod per illud demonstretur, n. ant.* ergo non est primum, *n. con.* Illatio demonstrationis caussa in præsenti casu fieri nequaquam potest, quin circulus vitiosus committatur; ut enim principium contradictionis ex principio exclusi medii demonstretur, debet istud ut verum assumi; jam vero nondum præstituto principio contradictionis nulla propositio potest dici vera (§. 13.): igitur præsupponendum esset principium contradictionis, quod deinde in consequente inferretur. In hoc circuli vitium omnes se præcipitarunt, qui quacumque ratione principium contradictionis demonstrare pertentarunt: exemplo sit Stroehlerus., cujus hæc est argumentatio: ,, Esse & non esse ejusdem sunt opposita, hinc unio eorum contradictionem constituit; sed quod contradictionem constituit, est impossibile: ergo το esse, & non esse ejusdem est impossibile;,, In quo ratiocinio non præsupposito principio contradictionis negari potest minor propositio. Verum & alia datur illatio, eo solum fine, ut ostendamus duorum veritatem ita arcte copulatam esse, ut posita una, continue & alia poni debeat, quod cum evenit, enunciationes illæ sese mutuo inferre dicuntur. Contingit istud maxime in nostro hoc casu; nam principium exclusi medii est prima consecutio ex principio contradictionis legitime profluens, unde veritates hæ immediato, & arctissimo nexu conjunguntur, ut quamprimum una ponitur, vel intelligitur, continuo altera quoque ponatur, vel intelligatur, ipsaque principia se mutuo inferant, observato tamen illationis discrimine. Nempe 1. legitime sic infero: *Impossibile est idem esse, & non esse: ergo quodlibet est, vel non est*, & hæc est illatio demonstrationis: 2. etiam sic legitime infero: *Quodlibet est, vel non est: ergo impos-*

In examen. Wolf. p. 1. §. 3.

possibile est idem esse, & non esse, & hæc est illatio mutuæ connexionis, per quam nihil aliud indicatur, quam arctissima harum veritatum connexio. Quod ut plenius intelligatur, accipiamus etiam principium certitudinis, sive hanc enunciationem: *Quod est, est*; & videamus præeunte Dariesio, quomodo sese excipiant. 1. Principium contradictionis, quo nondum præsupposito nulla enunciatio proprie vera, aut falsa dici potest. 2. Jam hoc posito fingamus fieri posse, ut aliquid simul non sit, & non sit, erit idem simul, & non; sed hoc repugnat principio contradictionis jam posito: ergo sequitur quodlibet esse, vel non esse: en *principium exclusi medii*: 3. Jam assumo hæc duo principia, & sic argumentor: quodlibet est, vel non est (ex demonstr.); sed quod est, id non simul non est (ex princ. contr.): ergo quodlibet, quod est, est; en *principium certitudinis*, quod alii sic efferunt: *Quodlibet, dum est, certo est, vel necessario est*. *Phil. pr. §§. 3. 4. 5.*

2.) Propositio pura prior est propositione modali; sed principium contradictionis est propositio modalis (§. 96. log.): ergo aliqua pura propositio prior est principio contradictionis.

R. *d. M. in ratione duntaxat propositionis, c. M. in ratione principii, n. M. con. m.* & *d.* eodem modo *con.* dupliciter hoc loco propositio spectanda est: primum, ut est duntaxat aliqua propositio constans subjecto, prædicato, & copula; deinde ut est enunciatio serviens ad demonstrandas alias, sive ut est aliarum principium. Jam vero, etsi in priori sensu propositio pura sit prior modali, cum nostra saltem cogitatione prius sit rem esse, quam certo modo esse, non tamen pura propositio hoc ipso prior est modali in ratione principii, nisi hæc per illam actu demonstrari possit.

Qua-

Quamobrem, cum principium contradictionis ex nulla alia demonstrari queat, hæc propositio quantumvis modalis omnium principium agere potest.

3.) Enunciatio negativa non servit ad veritates affirmativas demonstrandas; sed principium contradictionis est enunciatio negativa: ergo principium contradictionis non servit ad veritates affirmativas demonstrandas, atque adeo non ad omnes veritates necessarias.

℞. *d. M. directe transf. M. indirecte n. M. c. m.* & *d.* rursus *con.* Sufficit ad rationem primi principii, ut ejus ope omnes veritates saltem indirecte demonstrari possint; hac enim ratione & me ipsum in inquirenda veritate, & adversarium quantumvis pertinacem in ea communicanda convinco, dum illum eo adigo, ut vel dicta retractet, vel ipsi sibi manifeste contradicat. *Transmissi* autem unam majoris partem; nam universim loquendo falsum est, nullam umquam veritatem affirmativam per enunciationem negativam directe demonstrari posse: perinde certe est, seu una præmissarum in syllogismis directam demonstrationem ingredientibus negativa sit, seu utraque affirmativa.

4.) Principio contradictionis non videtur ulla prærogativa præ reliquis axiomatibus competere: nam æque evidentia, ac indemonstrabilia sunt hæc, quam illud: igitur vel principium contradictionis primum non est, vel si hoc, eodem jure omnia reliqua dici debent prima principia.

℞. Inter principium contradictionis & reliqua axiomata duplex est discrimen: primo nullum tanta pollet evidentia, ut per sui negationem aut dubitationem affirmetur. Deinde, tametsi ob immediatam evidentiam non admittant directam demonstrationem, possunt tamen ope principii contradictionis indirecte demonstrari,

si a

si a pertinaciori adversario in dubium vocentur. Denique & hæ enunciationes non præstituto principio contradictionis nec veræ, nec falsæ dici possunt.

5.) Illud non est primum principium, quod rationem suæ veritatis in alio habet; sed principium contradictionis habet rationem suæ veritatis in alio, nempe in evidentia; nam si quæratur, quare verum sit, respondetur, quia est evidens: ergo principium contradictionis non est primum.

℞. *d. M.* Illud non est primum principium, quod rationem suæ veritatis in alio, *ut principio* habet, *con. M.* in alio, *ut principiorum fonte*, *n. M.* & sic *d. m. n. con.* Cum quærimus primum demonstrationis principium, quærimus propositionem, quæ in ordine omnium propositionum evidentium prima sit, quæque adeo per nullam antecedentem demonstrari possit, inserviat tamen omnibus aliis demonstrandis; ex quo neutiquam sequitur, non posse evidentiam primo ante omnia principia loco constitui. Est nimirum evidentia abstracte cogitata quidam quasi fons omnium principiorum, cum propositiones, quibus ea sese quodam modo impertit, principia evadant; at principium vere appellari nequit, nam sic abstracte considerata ad nullam demonstrationem servit. Patet igitur hæc duo optime secum consistere: ut principium contradictionis & primum sit in ordine omnium principiorum, seu enunciationum evidentium, & simul rationem suæ veritatis in evidentia, tamquam communi principiorum fonte, agnoscat; illud: quia per aliud principium demonstrari nequit; hoc: quia propter evidentiam verum est.

Ex his, quæ adhuc copiose allata sunt, intelligitur, quid sentiendum sit de celebri illo Cartesianorum principio: *Quidquid in idea clara & distincta alicujus rei cognosco, id ea de ea*

cer-

certissime affirmare possum. Hæc nimirum enunciatio aliquem quidem inter axiomata locum mereatur, at de subsellio primi principii omnino deturbanda est; imprimis enim non præstructo principio contradictionis eodem jure vera, quo falsa, aut nec vera, nec falsa dici potest, ut cuivis alteri propositioni accidit. Deinde ipsa quoque in principio contradictionis rationem suæ veritatis habet, ac per illud demonstratur; nam cur quæso verum est, quod in idea clara & distincta cognosco? Nonne, quia secus cognoscerem, & non cognoscerem? cur certissime affirmari potest de re, quod in ejus idea clare videtur? nonne, quia hoc ipso, quod clare videatur; est, & quia hoc ipso, quod sit, non simul non est? At hæc omnia ex principio contradictionis fluunt: igitur & Cartesianorum principium ex principio contradictionis demonstratur. Sunt quidem & multa alia, quæ contra hanc Cartesianorum opinionem pugnant; sed nolo esse longior; restat enim, ut de ipsius Cartesii principio: *cogito: ergo exsisto:* pauca dicam. Primum, ut huic quoque sua constet veritas, necesse est, ut antea certum sit, non posse idem simul esse, & non esse; tum enunciatum hoc non est aptum ad omnes veritates necessarias demonstrandas; an enim ideo circulus rotundus, aut totum majus est una sui parte, quia ego & cogito, & exsisto? Denique *cogito: ergo exsisto:* est ratiocinatio enthymemate expressa, in quo una præmissarum reticetur, quæ si suppleatur, hic prodibit sensus: *Non possunt exsistere cogitationes sine subjecto cogitante; sed exsistunt meæ cogitationes: ergo etiam ego subjectum cogitans exsisto.* Jam vero in hoc ratiocinio majorem ulteriori demonstratione egere manifestum est. Neque prodest quidquam, quod cognitio nostræ exsistentiæ sit prima ordine naturali acquisita; ad-

mitto

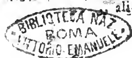
mitto enim, nobis ordine naturali de rerum exsistentiis philosophantibus primum occurrere propriam nostram exsistentiam; at de ratione primi principii esse, ut sit prima cognitio ordine naturali obtenta, vehementer nego: primum siquidem principium, cum inservire debeat ad omnes veritates demonstrandas, enunciatio universalis sit, necesse est; enunciatio vero universalis non potest efformari, nisi abstractionis ope a singularibus antea cognitis; unde clarum est, multas in nobis inesse cognitiones rerum singularium, antequam de principiis universalibus cogitemus.

CAPUT II.

De Primo Veritatum Contingentium Principio.

XVIII. *Ratio* est id, quod efficit, ut aliquid sit ita, nec aliter, estque vel *sufficiens*, cum nihil amplius requiritur, vel *insufficiens*, cum plura præterea desiderantur, ut aliquid sit ita, nec aliter. Id, cujus est ratio sufficiens, *rationatum* appellare placuit. Quid ratio suffi. ciens, & rationatum?

Schol. Assumo hic majoris claritatis, quin & æquivocationis vitandæ caussa definitionem Cel. Dariesii: differt hæc in vocabulis quidem, non tamen in re ab ea, quam Leibnitius, VVolfius, Boehmius, Baumeisterus, VVinklerus, aliique hujus sectæ patroni constituunt. Patet id præcipue ex VVinklero, cum enim ait: „ Rationem sufficientem esse id, ex quo in- Ont. c. 5. „ telligitur, cur aliquid potius sit, quam non §. 47. „ sit, „ explicationis gratia subjungit: „ per §. 41. „ id, ex quo intelligitur, cur aliquid potius „ sit quam non sit, innuimus hoc, sine quo ali,

„ aliquid esse nequit idem, quod esse dici„ tur. „ Jam vero id, sine quo aliquid esse nequit idem, quod est, est utique idem ipsum, quod efficit, ut illud aliquid sit ita, nec aliter. Confirmatur id quoque ex eo, quod Leibnitius rationem sufficientem aliquoties dixerit *determinantem*, quia nempe ratio sufficiens res determinat, id est, efficit, ut sint potius, quam non, hocque potius, quam alio modo. Commoda porro, quæ hæc definitio adfert, in sequentibus magis patebunt.

Quotuplex ratio sufficiens? XIX. Ratio sufficiens in varia genera tribuitur; est enim vel *cognitionis*, quæ efficit, ut aliquid ita, nec aliter cognoscatur; *sic veritas unius contradictoria efficit, ut altera falsa esse cognoscatur*: vel *possibilitatis*, seu ut ajunt, *essendi*, quæ efficit, ut aliquid sit possibile: *sic concordia prædicatorum efficit, ut mundus sit possibilis*: vel *actualitatis*, seu ut dicunt, *fiendi*, quæ efficit, ut aliquid exsistat, *ut voluntas Dei de mundi exsistentia*. Denique ratio sufficiens est vel *simplex*, vel *composita*; item vel *interna*, vel *externa*, vel *partim interna, partim externa*, quæ per se satis nota sunt.

Quid principium rationis sufficientis? XX. *Principium rationis sufficientis* hæc compellatur enunciatio: *nihil est sine ratione sufficiente*.

SCHOL. Magni interest ad veritatis consecutionem effati hujus potestatem quam accuratissime determinari; eum in finem observo: prædicatum, quod in propositione quacumque subjecto cum veritate tribuitur, ipsi vel essentiale esse, vel præter essentiam competere; si primum: ratio hujus convenientiæ quærenda est in principio contradictionis; secus enim esset, & non esset hoc subjectum (conf. §. 15.); si alterum, necesse est, ut sit aliquid, in quo ratio

ratio contineatur, cur hoc prædicatum huic subjecto præter essentiam conveniat, seu, quod idem est, necesse est, ut sit aliquid, quod efficiat, ut hoc prædicatum huic subjecto præter essentiam conveniat. Ex his facile patet legitimam hujus enunciati: *Nihil est sine ratione sufficiente*: significationem aliam esse non posse, atque hanc: *Quotiescumque prædicatum quoddam alicui subjecto præter essentiam vere tribuitur, adesse debet ratio sufficiens, quæ efficiat, ut hoc prædicatum huic subjecto conveniat*. Sensus hic videtur ad mentem Leibnitii maxime accommodatus esse; cur enim is principium hoc sæpius vocat *principium convenientiæ*? Nonne, quia rationem reddit, cur hoc, vel illud subjecto cuidam conveniat, vel non conveniat?

Jam vero enunciatio hæc ita intellecta non potest non esse verissima, per se evidens, atque adeo verum axioma: possem igitur Leibnitii exemplo illius demonstratione omnino supersedere, atque ad casus duntaxat singulares, ac experientiam provocare; quia tamen sunt nonnulli, qui ejusdem claritate se perstringi inficiantur, eamque ob caussam, ut sibi demonstretur, postulant, petitioni huic æquæ, an iniquæ satisfaciam.

XXI. *Nihil est sine ratione sufficiente*, id est, *cum prædicatum subjecto præter essentiam vere tribuitur, debet esse aliquid, quod efficit, ut hoc prædicatum huic subjecto conveniat*. Si nihil esset, quod efficeret, ut posita in hypothesi prædicatum *a* conveniat subjecto *b*, etiam nihil esset, quod efficeret, ut in eadem hypothesi contradictorium prædicati *a* nempe non-*a* non conveniat subjecto *b*; sed si nihil esset, quod efficeret, ut in dicta hypotesi contradictorium prædicati *a* non conveniat subjecto *b*, tum posset contradicto- (Nihil est sine ratione sufficiente.)

rium

rium prædicati a, seu non-a in eadem hypothesi subjecto b convenire, quod cum principio contradictionis pugnat: ergo cum prædicatum a subjecto b præter essentiam vere tribuitur, debet esse aliquid, quod efficit, ut prædicatum a subjecto b conveniat, sive nihil est sine ratione sufficiente.

Coroll. Quidquid subjecto alicui cum ratione sufficiente tribuitur, illud eidem præter essentiam competat, necesse est.

Schol. Juverit demonstrationem præsentem non nihil amplius illustrare. Imprimis quod ad majorem: ea omnino certa, ac evidens est; nam illud, quod efficeret, ut non-a subjecto b non conveniat, esset illud ipsum, quod efficeret, ut a subjecto b conveniat; sicut si aliquid efficeret, ut non-exsistentia huic mundo non conveniat, illud ipsum efficeret, ut exsistentia huic mundo conveniat: ergo si nihil est, quod efficit, ut a conveniat τῷ b, etiam nihil est, quod efficit, ut non-a non conveniat τῷ b; ita si nihil esset, quod efficeret, ut exsistentia conveniat huic mundo, etiam nihil esset, quod efficeret, ut non-exsistentia non conveniat huic mundo. Jam ad minorem: si nihil est, quod efficit, ut non-a non conveniat τῷ b, tum poterit utique non-a τῷ b convenire; quemadmodum, si nihil esset, quod efficeret, ut non-exsistentia mundo non conveniat, poterit eodem jure non exsistentia mundo convenire: & poterit quidem non-a τῷ b convenire sub eadem hypotesi, qua nimirum ponitur ipsum a τῷ b convenire; dicitur quippe: (*cum prædicatum subjecto præter essentiam vere tribuitur*). Atque adeo poterit simul a & simul non-a eodem tempore τῷ b convenire, id est, poterit aliquid simul esse, & non esse: poterit nempe, ut allato jam exemplo concludam, non-exsistentia mun-

do

do convenire etiam in hypothesi, qua ponitur vera esse hæc propositio: *mundus est exsistens*; ac proinde poterit mundus eodem tempore simul esse exsistens, & simul non exsistens, quod stabilito jam contradictionis principio repugnat.

XXII. *Posita ratione sufficiente ponitur rationatum, & vicissim; item sublata ratione sufficiente tollitur rationatum, & vicissim.* Primum, & ultimum patet, quia secus ratio, quæ ponitur sufficiens, esset reapse insufficiens (§. 18.), ac proinde sufficiens simul, & insufficiens, quod absurdum est (§. 11.): secundum vero, & tertium pariter certum est, quia alias aliquid daretur sine ratione sufficiente, quod pugnat contra (§. præc.) Inter rationem sufficientem, & rationatum datur nexus.

Coroll. Igitur ratio sufficiens, & rationatum insolubili, qui ab ipso principio contradictionis pendet, nexu copulantur.

XXIII. *In analysi cujuscumque veritatis contingentis statim pervenitur ad principium rationis sufficientis.* Cum in omni veritate contingente prædicatum præter essentiam subjecto conveniat, ut ex natura harum veritatum patet, in illius analysi progrediens statim deprehendo aliquid, quod efficit, ut hoc prædicatum huic subjecto conveniat (§. 21.); sed hoc est pervenire ad principium rationis sufficientis: ergo in analysi cujuscumque veritatis contingentis statim pervenitur ad principium rationis sufficientis. Omnis veritas contingens ad princ. rat. suff. reducitur.

Coroll. Omnis igitur veritas contingens reducitur ad principium rationis sufficientis.

Schol. Theorema hoc enumeratione casuum singularium eo prorsus modo, quo illud (§. 15.),

illustrari potest. Si quæras, quare veræ sint hæ, & similes enunciationes: *Mundus exsistit, Cajus est eruditus, ægrotus, sanus: globulus plumbeus in aqua fundum petit, plumbi lamina aquæ innatat*: semper, & illico deprehendes esse aliquid, quod efficiat, ut *mundo exsistentia, Cajo eruditio, morbus, sanitas* &c. conveniat. Quare generatim concludo: quotiescumque quæritur, cur enunciatio quædam data, quæ sit in materia contingente, vera sit, aut falsa, ratio sufficiens, vel ejus absentia assignari debet, atque adeo quæstionem hanc semper decidit principium rationis sufficientis.

ac per illud demonstratur.

XXIV. *Omnis veritas contingens per principium rationis sufficientis demonstratur.* Omnis veritas contingens analytice reducitur ad principium rationis sufficientis (§. præc.): ergo etiam analysin convertendo in synthesin omnis veritas contingens ex principio rationis sufficientis legitime profluit; sed veritas, quæ ex altera legitime profluit, per eam demonstratur: ergo omnis veritas contingens per principium rationis sufficientis demonstratur.

Principium rat. suff. est primum omnium veritatis contingentis.

XXV. *Principium rationis sufficientis est primum omnium veritatum contingentium principium.* Primum principium omnibus veritatibus demonstrandis inservit (§. 8.); sed principium rationis sufficientis omnibus veritatibus contingentibus demonstrandis inservit (§. præc.): ergo principium rationis sufficientis est primum omnium veritatum contingentium principium.

SCHOL. Dixi quidem (§. 8.) ad rationem primi principii requiri, ut ipsum amplius demonstrari nequeat; verum prærogativa hæc ejus est modi, ut illi solum, quod sub omni respe-

spectu primum est, competere possit. Quamquam si accurate loqui velimus, principium rationis sufficientis non demonstratur, ut est veritatum contingentium principium; sed ut est veritas necessaria una cum aliis subjecta principio contradictionis: id quod uberius exponam, ubi antea adversariis satisfecero. Ajunt enim

1.) Ipso VVolfio docente in somnio omnia sunt sine ratione sufficiente: ergo falsum est nihil esse sine ratione sufficiente. Solutio objectionum.

℞. *d. ant.* in somnio *objective* spectato, *c. ant.* in somnio *subjective* spectato *neg. ant. & con.* VVolfius somnium objectivum, id est, res illas, quas in somnio cernere videmur, intelligit; hæ vero neutiquam actu exsistunt, & cum nullo inter se nexu copulentur, si ita reapse exsisterent, omni prorsus ratione sufficiente destituerentur. Quodsi somnium subjective accipias, intelligis ipsam operationem mentis nostræ, quæ ope facultatis imaginativæ ea phantasmata producit; at vero hæc operatio non caret ratione sufficiente, quæ ex lege imaginationis deducenda est; ut in psychologia docetur. Patet igitur, quidquid in somnio reale est, illud quoque rationem sufficientem habere, quodque hac destituitur, illud nequaquam reale, sed solum imaginarium esse.

2.) Per principium rationis sufficientis non possunt demonstrari omnes veritates contingentes: ergo illud non est primum earum principium.

℞. *d. ant.* non semper *actu*, & *reipsa n. ant.* non saltem *in potentia*, & *quoad se d. ant. & con.* Cum multa sint in rebus naturalibus, quæ tum ob intellectus nostri limitationem, tum ob necessariorum subsidiorum defectum non cognoscimus, sæpe evenit, ut principium rationis sufficientis ad demonstrationem reipsa condendam non inserviat; est illud tamen etiam

jam tum verum principium de se, & in se aptum ad demonstrandas veritates contingentes, quas actu demonstraret, nisi alia obstarent; semper enim, si analysis fieret, aut fieri posset, ad rationem sufficientem perveniretur, quæ unica ratio est, cur primum earum veritatum principium statuatur. Certe si plus requireretur ad rationem primi principii, nullum prorsus in orbe exstaret; neque enim semper præsentia, aut absentia contradictionis certo cognosci, seu idea clara; & distincta, quam tanto Cartesiani opere jactant, haberi potest.

3.) Ratio sufficiens nos sæpissime latet: ergo nec in potentia per principium rationis sufficientis demonstrari possunt omnes veritates contingentes.

R. *d. ant.* idque *ex defectu intelligentiæ nostræ limitatæ c. ant.* idque *ex defectu interno*, *c. Ant. & con.* Fateor, frequenter nos ignorare, quænam sit determinati alicujus rationati ratio sufficiens; verum id brevitati intelligentiæ nostræ tribuendum est, quæ efficit, ut quamplurima in rebus physicis nesciamus. Interea tamen cujusvis rationati sua datur ratio sufficiens, eaque in se est vere cognoscibilis, quin & cognosceretur reipsa, si alia abessent impedimenta.

4.) Si nihil est sine ratione sufficiente, tunc in mundo datur series continua rationum sufficientium, & rationatorum, ita ut rationatum præcedentis rationis fiat ratio subsequentis rationati, & sic porro; sed talis series admitti non potest: ergo datur aliquid sine ratione sufficiente *m. p.* talis series tollit libertatem, & contingentiam, ergo admitti non potest.

R. *d. M.* in caussis *necessariis c. M.* in caussis *liberis n. M. & sic d. m. n. con.* ad prob. rursus *d. ant.* in caussis liberis *c. ant.* in caussis necessaris *n. ant. & con.* In Caussis liberis, quæ nempe habitis omnibus ad agendum requisitis pos-

sunt agere, vel non agere, nulla datur id genus series rationum sufficientium, & rationatorum; neque enim, ut Leibnitiani docent, ratio sufficiens cujusvis actionis liberæ in statu antecedente caussæ agentis continetur, sed quærenda ea est in libero arbitrio, atque ad hoc a quavis actione redeundum; unde series actionum liberarum numquam continuatur, quemadmodum in psychologia fusius demonstrabo. Quodsi talis series ex principio rationis sufficientis proflueret, actum omnino foret cum nostra, Deique ipsius libertate: quare viderint Leibnitiani, quam malam caussam defendendam sumant. Quod deinde ad caussas necessarias, seu illas, quæ ex natura sua ad agendum determinantur, cum omnia adsunt requisita, attinet, in iis dari ejusmodi seriem rationum sufficientium continuam negari nequit; sic enim omnes naturales in mundo motus, ut in astris, in generatione, & corruptione plantarum, in mutationibus tempestatum, in machinis quoque arte confectis, ut in horologio, perficiuntur. Verum inde nec libertas, nec contingentia læditur: non imprimis libertas; hæc enim alioquin non datur in his caussis, quæ per naturam suam ad eam recipiendam ineptæ sunt: nec deinde contingentia; necessitas enim, qua subsequentes rationes sufficientes, & rationata in tota serie exsistunt, consequitur hypothesin, quod prima ratio sufficiens exsistat, quæ tamen contingenter, & libere a Deo posita est. Sume a, b, c, d, &c. ita ut b. sit rationatum ipsius a, & simul ratio sufficiens ipsius c, & sic ulterius: jam etsi hanc seriem in infinitum continues, tamen ultimum z non alia necessitate exsistet, quam quæ fluit ex hypothesi, quod a exsistat; cum igitur a contingenter exsistat, necessitas hæc ex tali serie profluens sequitur hypothesin contingentem, atque adeo con-

tingentiam non tollit, quod suo loco ostendam.

5.) Principium rationis sufficientis nulli est usui in aliis disciplinis a metaphysica distinctis, atque in hac etiam a solis fere Leibnitianis adhibetur, utpote veteribus prorsus incognitum, & a Leibnitio primum inventum, ac in philosophiam introductum. Quid quod magnum quoque sit in ejus applicatione errandi periculum, ut exemplo Archimedis, & ipsius Leibnitii patet, quorum ille hoc usus principio telluri figuram sphæricam tribuit; hic humanæ voluntati libertatem ademit.

R. ad singula. Primum non esset difficile percurrendo nominatim scientias diversas contrarium ostendere, sed ut brevitati consulam, sic habeto: principium rationis sufficientis cum altero contradictionis non modo utile, verum & necessarium est in metaphysica, ac præcipue ontologia ad explicanda ea, quæ enti insunt, & inesse possunt, in quo ipsa tota versatur. Jam vero, cum omnes reliquæ scientiæ a metaphysica, & imprimis iterum ab ontologia suarum demonstrationum principia mutuentur (§. 3. Schol.), facile patet duo hæc principia mediante saltem ontologia ad omnes omnino scientias pertinere. Id tamen probe notandum, in iis disciplinis, quæ in veritatibus duntaxat necessariis demonstrandis occupantur, qualis est geometria theoretica, principio rationis sufficientis locum esse non posse, utpote quod ad veritates solum contingentes se extendit.

Etsi porro principii hujus usum frequentiorem in philosophia effecit Leibnitius, non tamen illud veteribus adeo incognitum fuit, ut adversarii volunt; notum id fuit Archimedi, qui ejus ope præcipuum staticeæ principium demonstravit; æqualia videlicet pondera ab æqualibus longitudinibus suspensa esse in æquilibritate,

tate, neque libram sine ratione in alterutram partem inclinare ; notum id fuit Platoni, cujus hoc est enunciatum : „ omne, quod fit, „ a ratione aliqua fiat, necesse est ; prorsus „ enim impossibile est, ut aliquid sine ratio- „ ne fiat. „ Notum id fuit Ciceroni, qui eo in refutanda atomorum declinatione, quam Epicurus commentus erat, usus fuit ; notum denique id aliis quoque fuisse ex trito illo : *nihil sine caussa* : colligere licet ; potestas enim hujus vocabuli olim latius patuisse, atque nunc, eamdemque, quæ *rationi* subjecta est, notionem denotasse omnino videtur.

In Timao.
l. 1. de fin. c. 6. & de fato c. 20.

Denique periculosum esse principii rationis sufficientis usum iis, qui vel ex nimia ingenii fiducia, vel ex anticipatis quibusdam opinionibus, vel qua demum cumque alia de caussa eo abutuntur, lubens admitto ; at inde nequaquam sequitur illud interno quodam vitio laborare, quemadmodum nec principium contradictionis jure carpi potest, quod nonnulli ad constabiliendos errores illud adhibuerint : nempe & hic quoque usus ab abusu accurate discernendus est. Fateor igitur tam Leibnitium in explicandis liberis Dei, hominumque actionibus, quam Archimedem in constituenda telluris figura turpiter aberrasse : verum hic ad rationes latentes ; ille ad discrimen internæ, & externæ animum accuratius advertendo facile errorem evitasset.

CAPUT III.

De Mutua Duorum Principiorum Relatione.

Princi-pium rat. suff. subjici-citur princ. cont.

XXVI. *Principium rationis sufficientis reducitur ad principium contradictionis.* Omnis ea veritas reducitur ad principium contradictionis, in cujus analysi eo pervenio, ut deprehendam, aliquid, si ita non esset, simul fore, & non fore (§. 15. & cor.); sed in analysi principii rationis sufficientis deprehendo aliquid, si illud falsum esset, fore simul, & non fore (§. 21.): ergo principium rationis sufficientis reducitur ad principium contradictionis.

& non est absolute pri-mum.

Coroll. Igitur principium rationis sufficientis non est *absolute*, sed solum *relative*, nimirum *relate* ad veritates contingentes, primum.

Verita-tes etiam contin-gentes perti-nent ad princ. contr.

XXVII. *Omnes veritates contingentes mediate reducuntur ad principium contradictionis.* Omnes veritates contingentes reducuntur ad principium rationis sufficientis (§. 23. cor.); sed ipsum hoc principium ulterius reducitur ad principium contradictionis (§. praec.): ergo etiam omnes veritates contigentes mediate, mediante nimirum principio rationis sufficientis, ad principium contradictionis reducuntur.

Coroll. I. Principium ergo rationis sufficientis est *immediatum*, principium vero contradictionis est *mediatum* omnium veritatum contingentium principium.

Co-

Coroll. 2. Atque adeo etiam principium contradictionis est *absolute* primum comparate ad omnes veritates: nempe *absolute* primum, & *immediatum* relate ad omnes veritates necessarias, in quibus ipsum quoque rationis sufficientis principium continetur; & *absolute* primum, ac *mediatum* relate ad omnes veritates contingentes.

Schol. 1. Atque hæc sunt duo illa omnium nostrorum ratiociniorum, ac demonstrationum principia, de quibus ita Leibnitius: „ ratiocinia nostra duobus magnis principiis superstructa sunt; unum est principium contradictionis, vi cujus falsum judicamus, quod contradictionem involuit, & verum, quod falso opponitur, vel contradicit: alterum est principium rationis sufficientis, vi cujus consideramus nullum factum reperiri posse verum, aut veram exsistere aliquam enunciationem, nisi adsit ratio sufficiens, cur potius ita sit, quam aliter, quamvis rationes istæ quam sæpissime nobis incognitæ esse queant. „ Hæc porro duo principia & requiruntur, & sufficiunt; requiruntur: quia in ontologia exponi debet tam essentia entis, quam ea, quæ in eodem præter essentiam vel insunt, vel inesse possunt; essentia vero ad principium contradictionis, quod propterea *principium essentiarum*: reliqua ad principium rationis sufficientis, quod ab exsistentia, velut primario ex contingentibus prædicato, *principium exsistentiarum* dici consuevit, pertinent; sufficiunt: quia plene satisfaciunt quæstioni, *cur aliquid sit*, vel *cur data quævis enunciatio vera sit?* quam ex naturali mentis propensione ponimus, quamprimum aliquid esse observamus (conf. §§. 15. 23. cum schol.). Restat ut nonnullis dubiis occurram.

Act. Lips. t.7. supl. sect. 11.

Schol. 2. Ajunt 1.) Si omnes veritates redu- Objectio.

ritur dubitationibus. cuntur ad principium contradictionis, tunc omnes veritates contingentes evadunt necessariæ; sed hoc omnino absurdum est: ergo *M. p.* in dicta hypothesi omnes veritates contingentes demonstrantur per principium contradictionis; sed quæ per principium contradictionis demonstrantur, sunt necessariæ: ergo si omnes veritates reducuntur ad principium contradictionis, veritates contingentes evadunt necessariæ.

R. n. M. ad prob. d. M. in dicta hypothesi omnes veritates contingentes *mediate* demonstrantur per principium contradictionis *c. M. immediate*, *n. M. & sic d. m. n. conf.*

Veritates contingentes non immediate, sed mediante solum principio rationis sufficientis, per quod immediate demonstrantur, ad principium contradictionis pertinent, atque ideo contingentes manent; neque enim propterea natura veritatum mutatur, aut earum contingentia tollitur: intercedit quippe hypothesis contingens, ac mutabilis. Nimirum, licet absolute necessarium sit, ut quidquid est, habeat rationem sufficientem, cur sit; & ut quævis ratio sufficiens, dum est, habeat quoque suum rationatum, non tamen rationatum necessario exsistit, nisi ex hypothesi, quod ejus ratio sufficiens, quæ contingenter exsistit, exstet; & nec ratio sufficiens necessario exsistit, nisi ex hypothesi, quod contingenter ponatur; prorsus sicut necessitas, qua mundus nunc exsistit, consequitur hypothesin, quod exsistat, quodlibet enim dum est, necessario est. Jam vero necessitas, quæ in hypothesi quadam contingente innititur, contingentiam nequaquam tollit.

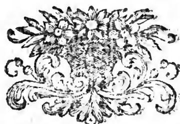
2.) Omnes veritates, quæ per principium contradictionis immediate demonstrantur, sunt absolute necessariæ: ergo etiam omnes veritates, quæ per principium contradictionis me-

diate

diate demonstrantur, sunt absolute necessariae. c. p. Ideo primum: quia eae veritates non possunt esse aliter propter principium contradictionis; sed etiam id contingit in iis, quae mediate ex principio contradictionis demonstrantur; ergo si &c. &c.

R. c. ant. n. con. ad prob. c. M. n. m. Ratio dispar est; quod propter principium contradictionis ita est; id ita est, quia si ita non esset, idem simul esset, & non esset, ut patet in rotunditate circuli; atque hoc contingit in iis veritatibus, quae immediate per principium contradictionis demonstrantur. Contra quod propter principium rationis sufficientis ita est, id ita est, quia, cum utrumque esse possit, adest ratio sufficiens, ut ita sit, & non adest ratio sufficiens, ut non ita sed aliter sit, ut patet in existentia mundi: hoc evenit in veritatibus, quae mediate solum per principium contradictionis demonstrantur. Colligimus id ex ipsa veritatum natura, quam principium nec efficit, nec immutat; ipsae enim veritates ob naturam, quam antea habent; aptae sunt, ut ad hoc potius, quam illud principium immediate reducantur. Discrimen porro duplicis hujus demonstrationis in eo ponitur: demonstratio ex principio contradictionis immediate petita versatur circa essentias rerum per se necessarias, & quae cum iis connectuntur, generatim procedit, atque ab omni hypothesi, vel statu abstrahit, ut patet in quovis theoremate geometrico; demonstratio vero ex eodem mediate, atque vel hoc ipso ex principio rationis sufficientis immediate ducta agit de existentiis rerum de se contingentibus, & ad casus singulares restringitur, ponitque hypothesin contingentem, quod vel ratio sufficiens, vel rationatum jam exsistat. Ita exempli caussa ex eo, quod mundus ut rationatum exsistat, demonstro esistentiam rationis

sufficientis, voluntatis nempe Dei; aut ab opposito, si aliunde notum foret inesse in Deo voluntatem, ut mundus exsistat, demonstrarem inde exsistere quoque ejus rationatum, nimirum mundum: jam quæso, sequiturne inde; aut Deum necessario velle, aut mundum necessario exsistere, tametsi absolute repugnet, ut vel posita Dei voluntate mundus, vel posito mundo Dei voluntas non exsistat?

SE-

SECTIO II.

DE PROPRIETATIBUS ENTIUM MAXIME UNIVERSALIBUS.

§. XXVIII.

Statutis jam primis demonstrationum principiis ipsa entis notio, ac universales ejus proprietates investigandæ veniunt (§. 7.). Campus hic quidem se aperit latissimus; ego tamen ea solum seligam, quæ præ reliquis scitu necessaria sunt, & eo unum quodque ordine adducam, quo subsequentibus demonstrandis inservit. Quæ hujus sectionis summa?

CAPUT I.

De Impossibili, & Possibili.

XXIX. *Impossibile* vocamus illud, quod in suis notis essentialibus contradictionem involvit; *ut circulus quadratus*; est enim impossibile, ut aliquid simul sit, & non sit. *Possibile* contra illud est, cujus notæ essentiales sibi non opponuntur: *ut circulus rotundus*. Quid impossibile, & possibile?

COROLL. 1. Cum notæ oppositæ consocientur, notæ, quæ ponuntur, simul tolluntur, proindeque nihil remanet, sicut cum a posito ter-

ternario aufertur ternarius : igitur impossibile est *nihilum*.

COROLL. 2. Impossibilis nulla datur idea, & si quæ haberi putetur, fallax est, seu deceptrix, ac termino inani exprimenda (§§. 51. cor. 3. schol. & 77. schol. log.)

COROLL. 3. Et ab opposito possibile est *aliquid*, potestque aliqua idea repræsentari; & omnis idea, in qua non conjunguntur notæ sibi oppositæ, est vera idea, habetque objectum possibile.

SCHOL. 1. Etiam possibile, quamdiu non exsistit, nihilum est; quare, ut discrimen statuatur, illud *nihilum positivum* : impossibile vero, *nihilum negativum* vocarunt philosophi. Inde intelligi potest sensus canonis : *ex nihilo nihil fit*; ex nihilo nimirum negativo effici omnino nihil potest.

SCHOL. 2. Ex eo, quod nulla de impossibili idea formari possit, non sequitur, omne id, quod intelligere non possumus, esse impossibile, ut pessime ratiocinatur Joan. Clericus; sed horum velut oblitus saniora paullo post præcipit : „ impossibilia igitur dicere non possumus, quæ nescimus, an una consistere queant, nec ne; hoc autem nescimus, quando eorum, quæ comparamus, natura nobis ignota est. „

Præf. ad ontol. §. 8. Ontol. cap. 14. §. 8.

Quid possibilitas interna & externa?

XXX. Possibile vel in se, notisque suis essentialibus, quæ secum non pugnant, spectatur; vel refertur ad vim & efficaciam caussæ, a qua produci potest; illud *interne*, hoc *externe* possibile esse dicitur.

SCHOL. Sic, quia non repugnat, ut ex marmore fiat statua, hæc interne est possibilis; at si ponas nullum exstare artificem, eadem erit externe impossibilis; quod si is exsistat, statua tam interne, quam externe possibilis evadit. Est igitur possibilitas interna ipsa in notis essen-

sentialibus contradictionis absentia, seu quod idem est, *habilitas ad exsistendum fundata in concordia notarum essentialium*; externa vero *habilitas ad exsistendum fundata in vi, ac virtute caussa producentis*, habeturque, cum adest caussa, quæ possit producere id, quod interna possibilitate gaudet. Facile porro inde colliges, quid sit impossibilitas interna, ac externa. Verum hæc possibilitatis rerum partitio acres nacta est inter philosophos adversarios, unde necesse est, ut solidis confirmetur argumentis: quod ut rite fiat, primum omnis controversiæ status ante tironum oculos ponendus est (§. 202. sch. l. 1. log.). Quæstio hæc fere revocatur tota ad res a Deo procreandas; ad hanc enim normam de aliis, mutatis mutandis, ratiocinandum erit. Sunt nempe nonnulli, qui omnem possibilitatem rerum internam, & habilitatem ad exsistendum, quæ in ipsa illarum natura fundetur, tollunt, solamque externam fundatam in viribus caussæ efficientis, sive in Dei omnipotentia agnoscunt: hi rogati, *cur alter mundus sit possibilis*? respondent, *quia Deus est omnipotens*. Sunt ex adverso alii, qui utramque possibilitatem propugnant, asseruntque Deum nihil, quod in natura sua contradictionem involuit, producere posse: horum opinione ratio adæquata, cur aliquid possibile, seu exsistere posse dicatur, partim ab ipsa rei natura, partim ab omnipotentia Dei repetenda est: quare, cum quæritur, *cur alter mundus exsistere possit*? reponunt: *quia ob carentiam contradictionis in notis essentialibus habilis est ad exsistendum, & quia Deus pollet potentia efficiendi, quidquid in se non repugnat*. Utra harum verior sit; jam videamus. Quis controversiæ status.

XXXI. *Si non datur impossibilitas interna, tunc ideo solum aliquid exsistere non potest, quia*

quia Deus illud nequit efficere. Si non datur impossibilitas interna, tunc ratio, cur aliquid exsistere non possit, non erit in illo ipso, sed in Deo; sed si ratio, cur aliquid exsistere non possit, est in Deo, tunc ideo solum aliquid exsistere non potest, quia Deus illud nequit efficere: ergo si non datur impossibilitas interna, ideo solum aliquid exsistere non potest, quia Deus illud nequit efficere.

COROLL. Ergo etiam inverse; si ideo solum aliquid exsistere non potest, quia Deus illud nequit efficere, tum non datur impossibilitas ipsis rebus interna.

SCHOL. Theorema præsens per applicationem ad casus singulares mirifice illustratur (§. 228. sch. n. 5. log.). Certum est vi principii contradictionis sphæram quadratam exsistere non posse, esset enim, & simul non esset sphæra: fingamus jam in sphæra quadrata non inesse impossibilitatem internam; quid igitur erit caussæ, cur tamen exsistere nequeat? profecto nihil restat aliud, quam ut dicamus sphæram quadratam ideo solum exsistere non posse, quia Deus illam nequit efficere. Similes applicationes in sequentibus hisce theorematibus tute facies.

XXXII. *Si aliquid ideo solum exsistere non potest, quia Deus illud efficere nequit, omnipotentia Dei limitibus circumscribitur*. Si aliquid ideo solum exsistere non potest, quia illud Deus efficere nequit, tum hujus impossibilitatis ad exsistendum nulla alia ratio ne cogitari quidem potest, quam imbecillitas omnipotentiæ divinæ; sed si omnipotentia divina imbecillis est, ea limitibus circumscribitur: ergo si aliquid ideo solum exsistere non potest, quia Deus illud non potest efficere,

om-

omnipotentia Dei limitibus circumscribitur.

XXXIII. *Si non datur impossibilitas interna, omnipotentia Dei limitibus circumscribitur.* Si non datur impossibilitas interna, tum aliquid ideo solum exsistere non potest, quia Deus illud nequit efficere (§. 31.); sed si aliquid ideo solum existere non potest, quia Deus illud nequit efficere, tum omnipotentia Dei limitibus circumscribitur (§. praec.): ergo si non datur impossibilitas in ipsis rebus interna, omnipotentia Dei limitibus circumscribitur.

XXXIV. *Si non datur possibilitas interna, etiam non datur impossibilitas interna.* Si non datur possibilitas interna, tunc ideo solum aliquid potest exsistere, quia Deus illud potest efficere: ergo etiam ideo solum aliquid non potest exsistere, quia Deus illud non potest efficere: sed si ideo solum aliquid non potest exsistere, quia Deus illud nequit efficere, tum non datur impossibilitas interna (§. 31. cor.): ergo si non datur impossibilitas interna, neque datur possibilitas interna.

XXXV. *Si non datur possibilitas interna, omnipotentia Dei est limitata.* Si non datur possibilitas interna, etiam non datur impossibilitas interna (§. praec.); sed si non datur impossibilitas interna, omnipotentia Dei est limitata (§. 33.): ergo si non datur possibilitas interna, omnipotentia Dei est limitata.

XXXVI. *Datur possibilitas interna.* Si non datur possibilitas interna, omnipotentia Dei est limitata (§. praec.); sed omnipotentiam Dei esse limitatam est manifeste contradictorium, & absurdum: ergo datur possibilitas interna. Datur possibilitas interna.

Coroll. I. Adaequata igitur ratio, cur aliquid possit exsistere, non in sola omnipotentia Dei

repo-

reponitur, sed requiritur præterea habilitas rei interna ad exsistendum.

COROLL. 2. Omnipotentia Dei se porrigit ad omnia, & sola possibilia, sive, ut ajunt, producibilia: hinc rite definitur, quod sit *potentia, qua post efficere, quidquid est possibile*, estque ipsa rerum possibilitas externa.

COROLL. 3. Universim numquam potest dari externa rei cujuspiam possibilitas sine interna; & neque interna sine externa, attamen comparate duntaxat ad Deum: inde si vis demonstrare argumento positivo, posse a Deo aliquid effici, antea demonstrandum tibi erit, illud in se non repugnare.

Argumentis adversariorum respondetur.

SCHOL. Quæ ab adversariis opponuntur, hæc fere sunt. Ajunt,

1.) Ponuntque hypothesim per se quidem absurdam. Si nimirum fingamus cessare quasi, vel tolli in Deo omnipotentiam, tolleretur eo ipso omnis rerum possibilitas; inde sic inferunt: illud, quo sublato tollitur omnis rerum possibilitas, est sola, & adæquata ratio omnis possibilitatis; sed sublata in Deo omnipotentia tollitur omnis rerum possibilitas: ergo omnipotentia Dei est sola, & adæquata ratio omnis possibilitatis.

℞. *d. M.* Illud, quo sublato tollitur *formaliter* omnis rerum possibilitas, est sola &c. *c. M.* illud, quo sublato tollitur partim *formaliter*, partim *consequenter* omnis rerum possibilitas, est sola, & adæquata ratio omnis possibilitatis *n. M. & sic d. m. n. con.*

Cum omnipotentia Dei vi definitionis suæ sit solum possibilitas rerum externa (§. præc. cor. 2.), ea sublata tollitur quidem *formaliter* possibilitas externa, interna vero tantum *consequenter*; ex eo enim, quod tollam in Deo omnipotentiam, per conclusionem legitimam infero nullam amplius superesse internam rerum possibilitatem: nimirum, cum omnipo-

nipotentia sit potentia, quæ potest producere, quidquid est possibile, tam diu fingere non possum cessare in Deo omnipotentiam, quam diu cogito superesse aliquid, quod sit in se possibile. Dicitur porro re aliqua vel intellecta, vel posita, vel ablata *formaliter* vel intelligi, vel poni, vel auferri illud omne, & solum, quod in rei illius conceptu formali, id est, in definitione essentiali ponitur ut *essentiale constitutivum*, vel, ut nonnulli cum veteribus dicunt; quod *importatur in recto*; illud contra re aliqua intellecta, posita, vel ablata *consequenter* intelligitur, ponitur, vel aufertur, quod vel prorsus in definitione rei locum non habet, sed tamen cum uno ex constitutivis connectitur; vel ponitur quidem in definitione, at non ut constitutivum, verum duntaxat ut *terminus*, seu *objectum*, vel ut alii loquuntur, *importatur* in *obliquo*: sic posito, vel ablato homine formaliter ponitur, vel aufertur vis sentiendi, & ratiocinandi, consequenter vero capacitas eruditionis: sic quoque ablata omnipotentia Dei tollitur formaliter possibilitas externa, quæ in ejus definitione *in recto*, & consequenter interna, quæ in *obliquo* importatur; cum sit potentia potens producere omne possibile. Jam vero ex eo, quod sublata omnipotentia Dei interna rerum possibilitas consequenter tollatur, neutiquam sequitur hanc omnipotentiam esse solam, & adæquatam rationem omnis rerum possibilitatis; sicut ex eo, quod, si nullus in republica male agat, scelera formaliter cessent, & consequenter actus justitiæ vindicativæ, non sequitur justitiam vindicativam constitui per scelera, aut vicissim.

2.) Aliam, nec minus absurdam adferunt hypothesim, qua fingitur Deus non existere, ajuntque: in hypothesi Dei non existentis nulla res esset possibilis; ergo tota rerum possibi-

sibilitas sita est in Deo, atque adeo in ejus omnipotentia. *Ant. p.* quod interne est possibile, potest exsistere; sed in hypothesi Dei non exsistentis nulla res posset exsistere: ergo in hypothesi Dei non exsistentis nulla res ne interne quidem foret possibilis. Addunt: Deo non exsistente ipsa rerum essentia periret: ergo nulla res posset exsistere ex defectu habilitatis internæ; ubi enim nulla est essentia, ibi nulla est notarum essentialium concordia, hac vero absente ipsa rei interna habilitas ad exsistendum deficit.

℞. *d. ant. externe, c. ant. interne. n. ant. & con.* Etiam in hac hypothesi manerent veræ ejusmodi enunciationes, *notæ essentiales hujus, vel illius rei non involvunt contradictionem:* ac proinde posset res ratione suæ essentiæ exsistere, gauderetque possibilitate interna; periret tamen possibilitas rei externa, quia Deo non exsistente nulla exstaret caussa vi eam producendi instructa. Sic si ponamus nullum exsistere in orbe artificem, qui ex hoc marmore sciat efficere statuam, statua quidem erit externe impossibilis, interne tamen possibilis, quia vera manet hæc propositio; *non est contradictorium, ut ex hoc marmore statua efficiatur.* Nisi dicas ex una contradictione sequi alteram: sed ab hoc objectio abstrahit.

Ad prob. d. M. potest exsistere, *ita tamen, ut egeat actione caussæ efficientis ad accipiendam exsistentiam realem, c. M. ut ea non egeat, n. M. d. m.* sed in hypothesi Dei non exsistentis nulla res posset exsistere, idque *ex defectu actionis caussæ efficientis. c. m.* idque *ex defectu habilitatis internæ, n. m. & con.* Si Deus non exsisteret, nulla exstaret caussa, quæ rem ob concordiam notarum essentialium de se quidem habilem, attamen de se quoque indifferentem ad exsistendum producat: patet igitur, etiam in hypothesi Dei non exsisten-

tia

tis sublata possibilitate externa remanere internam, rationemque, cur tum res exsistere non possent, non in defectum habilitatis internæ, sed in absentiam caussæ producentis refundi debere.

Ad id, quod additur, rursus *d. ant.* Deo non exsistente ipsa rerum essentia *proxime intelligibilis* periret, *c. ant.* etiam *remote intelligibilis*, *n. ant. & con.* Essentia entis, ut entis, est ipsa ejus possibilitas; ut in sequente capite patebit: dicitur *intelligibilis*, cum sit in statu pure logico, consistatque in veritate objectiva: *ens hoc in suis notis essentialibus non involvit contradictionem*; hæc porro veritas, ut quævis alia, est per se intelligibilis, nec id habet a quopiam intellectu; est enim per sese apta, ut ab aliquo intellectu cognosci possit, neque generatim loquendo, intellectus efficit veritates *intelligibiles*, sed *intellectas*: atque hæc est *remota* veritatum *intelligibilitas*; *proxima* vero tum adesse censenda est, cum adest intellectus, cujus objectum veritas quæpiam actu esse possit. Cum igitur Deo non exsistente nullus exsisteret intellectus, perirent omnino in absurda hac hypothesi essentiæ rerum, ut sunt proxime intelligibiles; at hoc non efficit, ut essentiæ rerum, prout remote, & in se sunt intelligibiles, non remaneant, atque adeo etiam, ut Deo non exsistente nulla detur rerum possibilitas interna.

3.) Rem esse possibilem, & rem posse a Deo effici idem significat; sed rem posse a Deo effici habetur a sola Dei omnipotentia: ergo etiam rem esse possibilem habetur a sola Dei omnipotentia.

℞. *d. M.* rem esse *tam interne, quam externe* possibilem, & rem posse a Deo effici, idem significat, *c. M.* rem esse *interne solum* possibilem, & rem &c. *n. M, d. m.* sed rem posse

se a Deo effici *supposita jam possibilitate* interna, habetur a sola Dei omnipotentia, *e. m. hac non supposita n. m. & con.* Cum dico: *res hac est possibilis*, nihil aliud dico, quam: *essentiales rei hujus nota non involvunt contradictionem*, in quem conceptum, ut patet, omnipotentia Dei non ingreditur; cum vero dico: *res hac potest a Deo effici*: dico: *Deus habet potentiam hanc rem de se habilem ad exsistendum efficiendi*: hic vero conceptus, cum & potentiam Dei, & habilitatem rei comprehendat, utramque rei possibilitatem tam internam, quam externam significat. Ut igitur prior ille huic æquivaleat, necesse est, ut hunc sensum contineat: *res hac tam interne, quam externe possibilis est*. Nec obest, quod hi duo conceptus se mutuo inferant, id enim solum ex arctissima utriusque possibilitatis connexione oritur; est quippe omnipotentia Dei potentia potens producere omne possibile; unde quam primum res est possibilis, Deus illam efficere potest, & quamprimum Deus rem efficere potest, illa in se est possibilis. Paritas ab intellectu divino petita rem mirifice illustrat; nam hic quoque omne, & solum illud, quod intelligibile est, intelligit.

4.) Possibilitas hæc interna foret æterna; sed præter Deum nihil potest esse æternum: ergo id genus possibilitas dari non potest, *m. p.* nihil potest esse omniscium, vel omnipotens præter Deum etiam tantum in, & pro statu logico: ergo etiam nihil potest esse æternum tantum in, & pro statu logico præter Deum. *c. p.* Ideo nihil potest esse omniscium &c.; quia omniscientia, vel omnipotentia sunt attributa soli enti infinito propria; sed etiam æternitas est attributum soli enti infinito proprium: ergo si nihil potest esse omniscium &c. &c.

R. d.

n. d. M. foret æterna *in*, *& pro statu logico* *c. M. in*, *& pro statu physico*, *n. M.* sic *d. m. n. con.* Possibilitas rerum interna consistens in hac veritate objectiva: *res in suis notis essentialibus non involvit contradictionem*, eo solum sensu æterna est, quod hæc enunciatio semper fuerit vera, ac nullum momentum concipi possit, quo cum veritate dici potuisset falsa, quodque veritas hæc de se semper fuerit intelligibilis, & reapse ab intellectu divino a tota æternitate intellecta. Jam vero æternitas talis est duntaxat logica, & idealis, neque propterea possibilitas interna aliquid reipsa physice, & in statu actuali fuit ab æterno, multo minus inde aliquid contra Deum, cui soli æternitas physica competit, argui potest. Eodem prorsus sensu possibilitas interna dicitur *necessaria*, ac *immutabilis*, quod nimirum a tota æternitate necessarium, & immutabile fuerit, ut hæc enunciatio vera sit: *res in suis notis essentialibus non involvit contradictionem*; unde hæc pariter necessitas, ac immutabilitas ad statum duntaxat logicum pertinet.

Ad prob. c. ant. n. con. ad hujus prob. d. M. quia omniscientia, vel omnipotentia sunt attributa soli enti infinito *tam quoad statum logicum*, quam *quoad statum physicum*, propria. *c. M. tantum quoad statum physicum*, *n. M.* sic *d. m. n. con.* Omnipotentia, omniscientia, aliæque similes perfectiones sunt attributa ejus generis, ac naturæ, ut si vel in statu logico darentur, jam rite inde concluderetur *dari ens infinitum*, *saltem in genere scientiæ*, *potentiæ &c.* atque inde hæc attributa non modo pro statu physico; verum etiam pro statu logico soli enti infinito competunt, quam ob rationem dari nequeunt in statu pure logico; absolute enim repugnat, ut detur ens infinitum in statu pure logico, cum illud

illud deberet posse produci. Ab opposito vero æternitas logica est ejusmodi attributum, ut de se sola non efficiat ens ullo in genere infinitum; etsi enim detur ens in statu logico æternum, non tamen valebit hæc conclusio: *datur ens infinitum in statu logico*. Ratio est: quia ad ens infinitum non sufficit æternitas logica, sed requiritur omnino physica, cum ens infinitum ob suam infinitatem semper actu exsistere debeat. Igitur æternitas physica, non item logica est attributum soli enti infinito proprium.

Quodsi responsione hac non contentus argumentum continues, dicasque: omniscientia, & omnipotentia sunt attributa soli enti infinito quoad utrumque statum propria; ergo etiam æternitas est attributum soli enti infinito quoad utrumque statum proprium: ulteriorem dictorum rationem adferam, ac verum discrimen sic porro exponam. Omniscientia, & omnipotentia sunt attributa absoluta, nullamque ad ullum statum relationem habent, ac proinde neque cum statu logico, neque cum statu physico connectuntur. Inde si daretur ens omniscium, vel omnipotens in statu logico, deberet illud etiam sic produci posse, atque sic productum maneret omniscium, vel omnipotens in, & pro statu quoque physico, hoc est, ens saltem in linea scientiæ, vel potentiæ infinitum. Contra æternitas logica, vel æternitas pro statu logico, de qua hic solum sermo est, ita essentialiter connectitur cum statu logico, ut ab illo divelli, & in statum actualem transferri nequaquam possit; cum enim ens, quod vi suæ essentiæ, seu possibilitatis æternum est in, & pro statu logico, producitur, non propterea æternum est in, & pro statu physico, in hoc quippe per sui productionem acquirit initium exsistendi: quia tamen ens illud jam quidem actuale simul tamen possibile manet, retinetur quo-

que

que æternitas ea, quæ ad ſtatum logicum, ſeu poſſibilitatis pertinet.

5.) Si daretur poſſibilitas interna, Deus illam in procreandis creaturis præexigeret; ſed hoc dici non poteſt, foret enim omnipotentia Dei limitata: ergo. Neque juvat dicere hanc poſſibilitatem eſſe ſolum terminum, vel objectum actionis divinæ; nam etſi marmor ſit tantum terminus, & objectum actionis, tamen artifex, qui ſine eo ſtatuam efficere non poteſt, imperfectus, & limitatus eſt, quia nempe terminum ſuæ actionis ſibi efficere non poteſt: ergo pariter idem de omnipotentia Dei dicendum.

R. *d. M.* tanquam *terminum*, vel *objectum* ſuæ actionis *c. M.* tanquam *cauſſam adjuvantem, vel determinantem*, *n. M.* ſic *d. m. n. con.* Poſſibilitas interna, ſine qua omnipotentia Dei agere non poteſt, non adjuvat omnipotentiam in agendo, nec vires illius ſupplet, ut cum quis alteri in elevando graviori pondere ſuccurrit; neque determinat omnipotentiam Dei ad agendum, ſed tam actionem, quam ejus omiſſionem ipſi prorſus liberam relinquit: quodſi alterutrum horum eveniret, manifeſte inde ſequeretur limitatio omnipotentiæ divinæ. Eſt igitur hæc poſſibilitas *objectum* duntaxat omnipotentiæ divinæ, & *terminus*, in quo ejuſdem actio terminatur, vel ſi mavis, *conditio*, ſine qua nullius rei procreatio fieri poteſt. Neque hoc mirum eſt; omnis enim potentia ex natura ſua requirit aliquod objectum, ſunt quippe potentia, & objectum correlata: ſic intellectus divinus quoque, ut cognoſcat, exigit terminum, vel objectum cognoſcibile, neque ullo modo, quod cognoſcibile, non eſt, cognoſcere poteſt, quin tamen propterea infinitæ ejus perfectioni vel minimum decedat. Igitur etiam omnipotentia Dei nihil ideo perfectionis amittit, quod ad actionem ſuam exigat

terminum producibilem, & nullo modo producere possit, quod in se producibile, seu possibile non est. Ex his porro patet, quem sensum contineat hæc enunciatio. *Deus potest aliquid producere, quia illud est possibile*, si vera esse debeat: nimirum vocabulum *quia* denotat solum conditionem, vel objectum præ-requisitum, non vero caussam, vel rationem a priori. Nam Deus, quidquid in se est possibile, potest producere, *quia*, cum sit ens infinitum, ad illius essentiam pertinet posse producere, quidquid est possibile: paritas ab intellectu rursus accommodatissime servit, estque proinde adversariis identidem inculcanda.

Quod vero ad artificem, de quo supra dictum est, attinet. Artifex materiam physice præexsistentem exigit; nequit enim illi exsistentiam tribuere, sed, quod unum potest, partes diverso modo disponendo figuram inducit. Deus vero, cum possibilitatem logicam ut terminum suæ actionis exigit, illam simul per eamdem actionem ex statu logico, in quo physice nihil erat, transfert in statum physicum, unde immensum hoc discrimen oritur in eo positum, quod res producta quoad totum suum *esse* physicum a Deo; statua vero quoad solam suam formam ab artifice pendeat.

Sed dices fortasse: si omnipotentia Dei sibi non posset efficere terminum physicum suæ actionis, ea foret limitata: ergo etiam cum omnipotentia Dei non possit efficere terminum logicum suæ actionis, ut ex concessis habetur, ea erit limitata. Verum nego id, quod in conclusione infertur; imprimis enim si omnipotentia non posset efficere terminum physicum, tunc res exsistentes suam exsistentiam non a Deo, sed vel a se, vel aliunde accipere deberent, quod in Deo imbecillitatem argueret: contra si omnipotentia non potest

es-

efficere terminum logicum, tunc omnipotentia id non potest, quod vi suæ essentiæ, & naturæ posse non debet, atque eam ob rem nullus in illam defectus redundat. Nempe omnipotentia efficiens sibi terminum logicum suæ actionis contradictoria est, & absurda, quemadmodum intellectus, qui sibi efficiat terminum intelligibilem, repugnat. Jam vero neque potentia contradictoria perfectio dici potest, neque propterea, quod ea desit, ulla in Deum cadit imperfectio, quin potius ideo Deus est infinite perfectus, quia nihil imperfectionis in eo continetur. Patent hæc omnia iis ex rationibus, quibus præsentis theorematis veritatem demonstravi.

XXXVII. Sunt & alia impossibilium genera. Imprimis illud, quod (§. 20.) definitum est, dicitur *absolute* impossibile: huic opponitur *hypothetice* impossibile, quod sub certis solum adjunctis repugnat; *sic repugnant tenebra in cubili, dum illud a sole illuminatur*. Deinde aliud est *metaphysice*, aliud *physice*, aliud *moraliter* impossibile; illud idem est cum *absolute* impossibili, *ut circulus quadratus*; alterum, quod secundum stabilitas a Deo naturæ leges fieri nequit, *sic ignis nequit stupam sibi admotam non comburere*: ultimum: quod salvis morum, humanæque prudentiæ legibus, aut sine summa quadam difficultate fieri non potest, *veluti parentem optimum a filio probo occidi*. (conf. §. 162. log.) Quæ impossibilium genera?

Coroll. 1. Quod absolute, vel metaphysice est impossibile, numquam fieri potest possibile; contra quod hypothetice solum impossibile est, sublata ea conditione evadit possibile.

Coroll. 2. Quodsi conditio nullo modo tolli possit, id, quod quidem solum hypothetice impossibile est, æquiparatur reipsa absolute im-

possibili: *sic absolute, & metaphysice impossibile est, quod Deus salva sua sapientia, vel bonitate efficere non potest.*

COROLL. 3. Ea, quæ physice, vel moraliter repugnant, ad hypothetice impossibilia revocari posse per se clarum est.

SCHOL. Quod ad moralem impossibilitatem attinet, duo monenda veniunt. Primum: librorum scriptoribus frequenter in usu est, ut per impossibilitatem absolute pronunciatam solum moralem, aut majorem aliquam difficultatem intelligant: quare acumine opus est, & si quando hoc vocabulum occurrit, verus sensus ex præscripto legum criticarum (§. 226. sch. log.) exigendus. Alterum: notio impossibilitatis moralis, quam vulgo Leibnitiani statuunt, aut prorsus erronea, aut saltem universalis non est: audiamus omnium loco Baumeisterum.

Ontolog. §. 47. „ Moraliter impossibile, inquit, dicitur illud, „ quod quidem non in se contradictionem involvit, infert tamen repugnantiam in hoc, „ illove subjecto ob intercedentes subjecti illius perfectiones morales. „ Tum rei explicandæ gratia exemplum adjungit: „ deterius „ præferre meliori, non in se quidem involvit contradictionem, adeoque in se non est „ impossibile, at Deo tamen id est impossibile ob ipsius sanctitatem, & sapientiam. „ To deterius itaque præferre meliori repugnat sapientiæ divinæ, & sanctitati, tamquam perfectionibus Dei moralibus, adeoque est moraliter impossibile. „ Hæc certe definitio, tametsi, cum de rebus creatis, quarum perfectiones morales contingentes sunt, atque ideo abesse possunt, agitur, aliqua possit ratione tolerari, nullo tamen pacto ad Deum quoque extendi potest, proindeque universalis non est; moralis enim id genus impossibilitas in Deo a metaphysica nequaquam discreparet. Ratio est; quia quidquid pugnat

cum perfectionibus Dei moralibus, est vera imperfectio, est autem metaphysice impossibile, ut vera sit in Deo imperfectio: igitur & metaphysice, non solum moraliter impossibile est, ut illud insit in Deo, quod ejus perfectionibus moralibus repugnat. Idem & hac ratione ostenditur: electio minoris boni est ex mente Baumeisteri Deo hypothetice, nimirum sub conditione, quod in ipso hæ perfectiones morales sanctitas, & sapientia insint, impossibilis, atque hanc impossibilitatem ille moralem vocat; jam vero quis nescit hanc conditionem absolute tolli non posse, evidens enim est Deum, utpote ens infinitum, sapientia, aut sanctitate nequaquam carere posse: consequens igitur est, ut moralis hæc impossibilitas vim, & efficaciam absolutæ, ac metaphysicæ possideat (cor. 2.) Quodsi vero ita, hæc Leibnitianorum opinatio Deum fatali cuidam necessitati subjicit. Sed de hoc alias.

CAPUT II.

De Ente, ejusque Essentia, ac Exsistentia, & quibusdam aliis huc pertinentibus.

XXXVIII. *Ens* voco id, quod est possibile; quod vero impossibile est, *Non-ens*. Quid ens, & non-ens?

XXXIX. *Determinatum* dicitur, cum ex duobus contradictorie oppositis unum est, & alterum non; quodque ex duobus contradictoriis enti competit, *determinatio* entis appellatur. Quid determinatum, & determinatio?

Schol. Rem apposite declarat Bulfingerus: *Diluc.* §. 82.
„ pensitatis casibus, quibus aliquid determina-
„ tum dicitur, vel indeterminatum, depre-

„ hendo in prionibus rem ita esse compara-
„ tam, ut una propositionum de ea re con-
„ tradictoriarum vera sit, & altera falsa; in
„ posterioribus id non adesse deprehendo. An
„ Titius est dives? dic: Titius est dives, non
„ est dives. Altera propositio est vera, alte-
„ ra falsa. An homo est dives? dic: homo
„ est dives, homo non est dives: non est al-
„ tera vera, & altera falsa; potest utraque
„ esse falsa, & utraque vera, prout subjectum
„ homo vel universaliter sumitur, vel parti-
„ culariter pro his, aut illis. Prioris dicitur
„ determinata veritas, posterioris indetermina-
„ ta. „ (conf. §. 58. log.).

Quid realitas, defectus & limes?

XL. *Realitas* est, quod aliquid ponit in ente; huic opponitur *defectus*. Cum igitur contradictoriorum unum ponat aliquid esse, alterum ponat aliquid non esse, illud est realitas; hoc defectus. Porro realitas vel conjungitur cum aliquo defectu, vel non; illa *limitata*: hæc *absoluta*, seu *illimitata*: & defectus ulterioris realitatis *limes*, sive *terminus* audit. Generatim quidquid terminis circumscribitur, *limitatum*, seu *finitum*, quod vero nullo limite concluditur, *illimitatum*, seu *infinitum* est.

Coroll. 1. Omnis determinatio in ente vel realitas est, vel defectus.

Coroll. 2. Quidquid cogitari potest, vel finitum est, vel infinitum.

XLI. *Id, quod nullam negationem involvit, est possibile*. Quod non involvit contradictionem, illud est possibile (§. 29.): sed quod nullam negationem involvit, neque contradictionem involvit (§. 114. cor. 1. log.): ergo id, quod nullam involvit negationem, est possibile.

XLII.

XLII. *Nulla realitas in se spectata negationem involvit.* Realitas in se spectata est vel absoluta vel limitata (§. 40.); sed neutra in se spectata negationem involvit: non illa; cum enim sit absque defectu, merum esse, & nullum non-esse involvit: non hæc si enim in se spectatur, abstrahitur a defectu, quocum conjungitur, & consideratur duntaxat, ut est realitas, ac proinde rursus merum esse, & nullum non-esse involvit: ergo nulla realitas in se spectata negationem involvit. Nulla realitas in se negationem continet.

Coroll. 1. Omnis realitas in se spectata est possibilis (§. 41.)

Coroll. 2. Realitas, quæ possibilis est ut limitata, etiam possibilis est ut absoluta.

XLIII. *Nulla realitas in se spectata alteri realitati pariter in se spectatæ contradicit.* Ubi nulla est negatio, ibi nulla est contradictio (§. 114. cor. 1. log.); sed nulla realitas in se spectata negationem involvit (§. præc.): ergo nulla realitas in se spectata alteri pariter in se spectatæ contradicit. Nulla realitas alteri opponitur.

Coroll. 1. Quidquid realitati in se spectatæ contradicit, illud non est realitas in se spectata, sed vel defectus, vel realitas cum defectu conjuncta.

Coroll. 2. Omnes possibiles realitates absolutæ in eodem ente componi possunt, atque adeo ens omnibus possibilibus realitatibus absolutis præditum est possibile.

XLIV. *Ens positivum* dicunt, cum concipitur quæpiam realitas, ut *visio*; cum vero defectus tamquam realitas cogitatur, oritur ens vel *privativum*, quando refertur ad subjectum oppositæ realitatis recipiendæ capax, Quid ens positivum, privativum, & negativum?

ut *caecitas in homine*; vel *negativum* in casu opposito, ut *caecitas in lapide*.

Quid vocabula negativa? SCHOL. 1. Cavendum magnopere, ne in dijudicandis realitatibus, ac defectibus grammatica vocabulorum etymologia deludamur; *paupertas* enim, verbi gratia, etsi videatur affirmationem sonare, notat defectum; contra infinitas, licet negationis speciem praeferat, realitatem indicat. Universim vocabula negativa absentiam idearum positivarum explicant, velut *insipidum*, *silentium*, *nihil*, quemadmodum egregie docet Lockius; est nimirum negatio separatio unius ideae ab altera; hancque separationem, quae est positivus mentis actus, vocabulo *nihil*, vel alio quovis negativo exprimimus vide P. Buffier. (conf. §. 77. sch. log.).

Essai concer. l'entend. hum. l. 2. ch. 8. §. 5. Trait des prém. vér. p. 2. ch. 25. nu. 357 &c.

Quid ens rationis, fictum, & imaginarium? SCHOL. 2. Faciunt etiam mentionem *entis rationis*, *ficti*, & *imaginarii*. Primum illud est, quod extra mentis conceptum ita, ut cogitatur, exsistere nequit, qualia sunt omnia objecta idearum abstractarum (§. 73. sch. l. 2. log.) Alterum, quod tametsi eidem exsistentia repugnet, nos tamen ob ideam aliquam deceptricem (§. 77. sch. log.) exsistere posse sumimus, ut est *respublica atheorum* a Baylio conficta. Ultimum, quod idea imaginaria repraesentatur (§. 152. sch. log.) ut *memoria velut idearum receptaculum* concepta.

Quid essentia? XLV. *Essentia* est nota, quae, quod ceterae, quae in ente insunt, ex eadem profluunt, primo a nobis loco concipienda est, (conf. §. 52. log.). Si plures hac proprietate gaudeant, *essentialia* dicuntur: *ut vis cogitandi in spiritu; vis sentiendi, & ratiocinandi in homine*.

COROLL. Per se patet essentiam esse determinationem entis (§. 39.).

SCHOL.

Schol. Cum per id genus notas res quælibet in certa entium classe constituatur, atque ab omnibus aliis discernatur, veteres dixerunt essentiam esse id, *per quod res est præcise hæc res, & non alia*, simulque ab omnibus aliis differt, ac eam *quidditatem* vocarunt, quod per essentiam respondeatur ad quæstionem: *quid res sit?*

XLVI. *Possibilitas est essentia entis generatim spectati*. Quidquid possibile est, ens est (§. 38.): ergo in ente generatim spectato possibilitas primo loco concipi debet; sed essentia est id, quod primo loco concipi debet (§. præc.): ergo possibilitas est essentia entis generatim spectati. Possibilitas est essentia entis.

Coroll. Clarum quoque est, quodvis ens habere suam essentiam, nec eadem umquam exspoliari posse.

Schol. Sicut vero essentia entis generatim spectati est ejus possibilitas in genere; ita quoque entis cujuslibet ad certam speciem determinati essentia est ejus possibilitas ad eam speciem redacta, sive modus, quo ens ejus speciei possibile est; *sic spiritus per vim cogitandi, animal per vim sentiendi, homo per vim sentiendi, & ratiocinandi, horologium per talem talium partium nexum possibile est*. Porro diligenter advertat philosophus, essentiam, de qua hic sermo est, esse duntaxat metaphysicam, seu idealem; realis enim, sive physica per collectionem omnium proprietatum rei exsistenti re ipsa convenientium constituitur, ut monui (§. 86. sch. 2. log.) Videri quoque potest P. Buffier. *Traité des premi. vér. p. 2. ch. 2. 4. 5.*

XLVII. *Unum* generatim notat divisionis negationem. Si a sit unum, b unum, c unum, d, unum &c. a, b, c, d &c. dicun-

Quid unum & multa? tur *multa*. *Unitas metaphysica* est negatio divisionis essentialium; multorum collectio *multitudo* vocatur. Videatur Dariesius.

Philip. prim. §§. 21. & 22. SCHOL. Philosophi præterea distinguunt unum *per se*, & unum *per accidens*; illud est, cum multa, quæ unum constituunt, a natura ipsa ad eam compositionem ordinantur, *ut homo constans corpore, & animo*: hoc; cum multa temere in unum conveniunt, *ut acervus lapidum temere congestorum*. Alio vero, & minus proprio sensu sumitur pro eo, quod est *unicum*, ut cum dicimus: *Deus est unus*.

Omne ens unum est. XLVIII. *Omne ens unum est*. Cum ponitur ens, ponitur omne id, per quod ens est hoc, & non aliud, id est, ponuntur omnia essentialia: ergo ponitur negatio divisionis essentialium; sed hæc est unitas (§. præc.): ergo cum ponitur ens, ponitur unitas, seu quod idem est, omne ens est unum.

SCHOL. Inde hæc axiomata patefiunt: *essentiæ rerum sunt indivisibiles, sunt sicut numeri, non recipiunt magis, & minus*. Nimirum quaternarius exempli gratia est numerus unus, constatque quatuor unitatibus: hæ sunt quidem, de se separabiles, verum, ut constituunt quaternarii essentiam, separari nequeunt; adde unitatem, sublato quaternario habebis quinarium; deme unitatem, erit ternarius.

Quid subjectum & affectio? XLIX. *Affectiones* sunt ea, quæ enti conveniunt, nec tamen ad essentialia referri possunt: ens vero spectatum ut habens essentiam, & præterea affectionum capax *subjectum* vocabo.

COROLL. Determinationes igitur entis vel sunt essentialia (§. 45. cor.), vel affectiones.

L. Quæ-

L. Quæstio, *quid sit?* a quæstione, *an sit?* diversa est; igitur & essentia, per quam ad illam (§. 45. sch.), ab exsistentia, per quam ad hanc respondetur, differt: sed essentia entis generatim spectati est ejus possibilitas (§. 46.): ergo sola possibilitas ab exsistentia differt; & ex eo, quod aliquid sit possibile, non sequitur idem quoque exsistere, seu, ut habet canon: *a posse ad esse non valet illatio.* Porro quod exsistit, est quoque possibile; si enim non esset possibile, foret illud impossibile, & contradictionem involveret, atque adeo simul esset, & non esset, quod absurdum est (§. 11.): igitur & alterius canonis veritas patet: *ab esse ad posse valet illatio.* Quæ diversitas inter possibile, & exsistens?

COROLL. 1. Possibile igitur est vel exsistens, vel non exsistens; illud *actuale*, hoc *nudum*, vel *merum* possibile dicimus. Cum vero omne possibile sit ens (§. 38.), patet, cur ens dividatur in *potentiale*, & *actuale*.

COROLL. 2. Possibile vel opponitur impossibili, vel exsistenti; hoc rursus *merum*, vel *nudum*: illud *logicum* vocatur.

COROLL. 3. In possibili actuali plus concipio, quam in nudo possibili: igitur exsistens plus est, quam nudum possibile; inde recte dico illud exsistere, cujus essentia est plus, quam nude possibilis.

LI. *Exsistentia* est modus, seu status essentiæ, quo ea est plus, quam nude possibilis. Quid exsistentia?

SCHOL. Idea exsistentiæ est omnino simplex, quæ ratio est, cur accurate definiri nequeat (§. 84. cor. 3. log.): sed nullum inde detrimentum capimus; res enim per se magis omnibus nota est, quam ut oratione lucidior fiat.

Quid ens a se, & ab alio? LII. Enti actuali, sive exsistenti repugnare non-exsistentiam manifestum est (§. 11.) Jam vero omnis repugnantia, seu impossibilitas est vel absoluta, vel hypothetica (§. 32.): ens actuale, cui absolute repugnat non-exsistentia, *a se exsistere*; cui vero solum hypothetice repugnat non-exsistentia, *ab alio exsistere* dicimus.

COROLL. 1. Ens a se numquam est, nec esse potest in statu nudæ possibilitatis, atque adeo ipsa ejus possibilitas determinat exsistentiam, seu, quod eodem recidit, ens a se, hoc ipso solum, quod sit possibile, exsistit.

COROLL. 2. Contra vero ens ab alio potest esse in statu nudæ possibilitatis, & non fit exsistens nisi impleta quadam hypothesi.

SCHOL. 1. Cum dicimus ens *a se* existere, nolumus denotare, id a se ipso effectum esse; universim enim repugnat, ut aliquid se ipsum producat, quod suo loco demonstrabitur: sed hoc solum innuimus, ens illud non egere caussa alia, a qua efficiatur, habereque in sua essentia rationem sufficientem, cur exsistat, atque eam ob rem absolute repugnare, ut non sit actuale.

SCHOL. 2. Hypothesis illa, sub qua enti ab alio non exsistentia repugnat, est actio caussæ producentis, sive ipsa productio: cum enim ens ab alio in statu nudæ possibilitatis esse possit, eget caussa, a qua exsistens efficiatur; quamprimum vero productum est, repugnat, ut ipsum simul non exsistat.

Quæ controversia, ejusque status? Res hæc occasionem præbuit philosophis duplicem in rebus creatis, quæ nempe entia ab alio sunt, exsistentiam distinguendi, *formalem* unam quæ sit ratio, sive, ut ajunt, forma, *per* quam ens redditur, & formaliter intelligitur exsistens: hæc eadem est cum ea, quam superius (§. 51.) definivi; *caussalem* alteram,

quæ sit ratio, ob quam ens exsistit: hæc in actione caussæ producentis, ipsius nimirum omnipotentiæ divinæ consistit. Porro de exsistentia formali quærunt, utrum ea ab essentia exsistente, seu actuali realiter distinguatur, id est, utrum forma, quæ essentiam actualem denominat exsistentem, reapse, & nemine cogitante, ab eadem essentia diversa sit, an non? quæ quæstio denique huc reducitur: an hoc concretum *essentia exsistens*, physicum, vel metaphysicum sit (§. 71. log.)? Hoc philosophorum dubium ita resolvo.

LIII. *Si essentia hoc ipso solum, quod sit producta, jam est exsistens, tunc exsistentia ab essentia actuali realiter non distinguitur.* Si essentia hoc ipso solum, quod producta sit, jam est exsistens, tunc datur jam exsistentia, tametsi præter essentiam nihil omnino sit productum; sed si datur jam exsistentia, tametsi præter essentiam nihil omnino productum sit, tum exsistentia ab essentia actuali realiter non distinguitur: ergo si essentia hoc ipso solum, quod sit producta, jam est exsistens, tunc exsistentia ab essentia actuali realiter non distinguitur.

LIV. *Essentia hoc ipso solum, quod sit producta, jam est exsistens.* Essentia hoc ipso solum, quod sit producta, jam non est amplius nude possibilis: ergo essentia hoc ipso solum, quod sit producta, jam est plus, quam nude possibilis; sed essentia plus quam nude possibilis est exsistens (§. 50. cor. 3.): ergo essentia hoc ipso solum, quod sit producta, jam est exsistens.

LV. *Exsistentia ab essentia actuali realiter non distinguitur.* Si essentia hoc ipso solum, quod sit producta, jam est exsistens, tum exsistentia ab essentia actuali realiter non distinguitur (§. 53.); sed essentia hoc ipso solum, Exsistentia ab essentia reapse non distinguitur.

tum, quod sit producta, jam est exsistens (§. praec.): ergo exsistentia ab essentia actuali realiter non distinguitur.

Coroll. Hoc igitur concretum *essentia exsistens* inter metaphysica referendum est.

Schol. 1. Potest & indirecte id ipsum demonstrari. Si essentia a exsisteret per formam distinctam b, tum etiam forma distincta b exsisteret per novam formam distinctam c, atque haec rursus per aliam d, & sic porro in infinitum; atqui hoc vehementer absurdum est: nimirum ut quaevis essentia ad hoc, ut exsistat, egeat formis numero infinitis reapse inter se distinctis, cui sano id persuadeatur? Neque vero, de majoris propositionis veritate jure dubitari potest; omnes enim rationes, quae ex adversariorum mente pugnant pro distinctione reali exsistentiae ab essentia actuali, eodem prorsus modo pugnant pro distinctione reali secundae exsistentiae a prima, & tertiae a secunda, & ita porro, ut paullo post palam fiet: vel si id non evincunt, neque primum efficere poterunt. Certe si forma b distincta ab essentia a non eget nova forma distincta; sed per se ipsam exsistere potest, cur non eodem plane modo ipsa essentia a per se ipsam absque forma distincta exsistere queat? Verum dum distinctionem realem inter essentiam actualem, & exsistentiam nego, nequaquam simul excludo eam, quae dicitur rationis, quaeque sola cogitatione nostra perficitur; id enim alioquin ex ipsa concreti metaphysici natura per sese consequitur (§. 71. log.) Sed jam adversariorum momenta expendamus.

Diluuntur objecta. Schol. 2. Ajunt 1.). Si exsistentia ab essentia actuali realiter non distingueretur, tum entia creata exsisterent per suam essentiam; sed per suam essentiam exsistere soli Deo competit; ex-

ergo. Et id confirmatur ulterius; quia in hac hypothesi entia creata exsisterent necessario, & quidem non solum necessitate quadam consequente; sed omnino absoluta, & antecedente; nam ideo Deus necessitate absoluta exsistit, quia ejus exsistentia non distinguitur ab essentia: igitur etiam, si id in rebus creatis obtineat, eae exsistunt necessitate absoluta.

R. *d. M.* si &c. per suam essentiam *formaliter*, *c. M.* per suam essentiam etiam *caussaliter* *n. M. d. m.* sed per suam essentiam *tam formaliter, quam caussaliter* exsistere soli Deo competit, *c. m.* *solum formaliter*, *n. m. & con.* Entia creata non habent quidem formam exsistendi a se distinctam, egent tamen actione caussae producentis, ut hanc formam acquirant, id est, ut exsistant: pendent igitur a Deo in eo, ut producantur, atque adeo exsistentiam caussalem non habent sibi internam, neque per suam essentiam *caussaliter* exsistunt; ubi tamen a Deo producta fuerint, obtinent formam exsistendi a sua essentia actuali non distinctam; atque adeo per suam essentiam *formaliter* exsistunt. (conf. §. 52. schol. 2.) Contra vero Deus tam *caussaliter*, quam *formaliter* per suam essentiam exsistit, tum quia non exsistit per formam a sua essentia actuali distinctam, in quo cum quovis ente creato convenit; tum quia non eget actione caussae alterius, ut hanc formam acquirat; eam enim sibi ipsi dat, non quidem hoc sensu, quod se ipsum produxerit, sed quod non sit ab alio, verum a semetipso, quodque ipsa ejus possibilitas exsistentiam determinet (§. 52. cor. 1. & sch. 1.), in quo summum consistit Deum inter, ac entia creata discrimen (§. citat. coroll. 2.).

Ad confirmationem ulteriorem ajo, entia creata in hac hypothesi exsistere quidem necessario necessitate aliqua *consequente*, non item *antecedente*

cedente. Cum enim entia creata non acquirant formam exsistendi sibi internam, nisi ex hypothesi, quod sint producta, tota necessitas, qua exsistunt, consequitur hanc hypothesin contingentem, quod sint producta, nititurque in principio certitudinis, vi cujus quodlibet, dum est, necessario est. Atque hanc necessitatem ipsi quoque adversarii posita licet distincta exsistentia admittere coguntur.

In paritate ad extremum adducta falsum est, quod in antecedente dicitur: ratio enim, cur Deus necessitate absoluta exsistat, nequaquam in eo ponitur, quod ejus exsistentia ab essentia actuali non reipsa distinguatur, sed in eo, quod exsistentia ipsius per solam possibilitatem determinetur, sive quod in ejus essentia possibili contineatur ratio sufficiens ipsius exsistentiæ: inde nimirum sequitur, ut Deus eadem necessitate absoluta, qua independenter ab omni alio ente possibilis est, etiam exsistat.

2.) Si exsistentia ab essentia actuali realiter non distingueretur, tunc essentia entis creati esset semper, & necessario sua exsistentia; sed hoc absurdum est; rursus enim inveheret necessitatem aliquam antecedentem: ergo.

R. *d. M.* si &c. tunc essentia *actualis* entis creati esset semper, & necessario sua exsistentia, *c. M.* essentia *nude possibilis n. M.* sic *d. m. n. con.* Cum essentia hoc ipso solum, quod sit producta, jam sit exsistens, necesse omnino est, ut essentia actualis semper sit sua exsistentia, quia tamen essentia non efficitur producta, sive actualis nisi per actionem caussæ producentis, eadem essentia ante hanc actionem in statu nudæ possibilitatis considerata nondum est sua exsistentia; necessitas igitur, qua essentia necessario est sua exsistentia, consequitur hypothesin contingentem, quod sit producta, & nullo pacto antecedens, seu absoluta est. Idem esto judicium de hac enunciatione:

essen-

essentia entis creati est existens: vera siquidem est, si essentia ponatur producta: falsa autem, si essentia nude possibilis intelligatur.

3.) Essentia actualis est indifferens ad accipiendam existentiam; sed quod est indifferens ad alterum, realiter ab eo distinguitur; ergo. Hanc porro indifferentiam physicam esse hac nituntur ratione ostendere: essentia actualis perficitur per exsistentiam, sicut quævis potentia passiva per suum actum; sed quævis potentia passiva est physice indifferens ad suum actum: ergo etiam essentia actualis est physice indifferens ad exsistentiam.

℞. *d. M.* Essentia actualis est *logice* indifferens ad accipiendam exsistentiam, *c. M.* est *physice* indifferens *n. M.* sic *d. m. n. csn.* Duplicem statuunt philosophi indifferentiam unius ad alterum; *physicam*, quæ tum habetur, cum aliquid enti jam exsistenti accedere potest, ut *doctrina homini*, *rotunditas marmori*, & hæc indifferentia, ut per se clarum est, arguit distinctionem realem; unde quia homo physice indifferens est ad doctrinam, marmor ad rotunditatem, homo a doctrina, marmor a rotunditate realiter distinguuntur. Deinde *logicam*, quæ tum datur, quando unum sine alio, ad quod indifferens esse dicitur, cogitari quidem, non tamen reapse exsistere potest; *sic vis sentiendi in homine* absque *vi ratiocinandi* cogitari quidem, non tamen exsistere potest: & hæc indifferentia; ut rursus patet, arguit distinctionem duntaxat rationis. Jam vero essentia actualis numquam potest esse *physice* indifferens ad exsistentiam: cum enim essentia hoc ipso solum, quod sit producta, jam exsistat, fieri absolute non potest, ut vel essentia actualis umquam sit absque exsistentia, vel hæc ipsi realiter accedat. Quia tamen essentia actualis sine exsistentia saltem per abstractionem cogitari potest, ea recte dicitur ad hanc

hanc *logice* indifferens esse, ac, quod inde fluit, dari inter ipsas distinctionem rationis. *Ad prob.* rursus *d. M.* essentia actualis perficitur per exsistentiam, sicut quævis potentia passiva *metaphysica* per suum actum *metaphysicum*, *c. M.* sicut quævis potentia passiva *physica* per suum actum *physicum*. *n. M.* sic *d. M. n. con.* Per *actum* hic intelligunt omne id, quod alterum quacumque ratione perficit; illud vero, quod ita perficitur, ajunt esse in *potentia passiva* ad actum. Jam vero fieri potest, ut subjectum aliquod præexsistens per actum supervenientem, adeoque realiter a se distinctum perficiatur, ac physice determinetur ad certum modum exsistendi, tumque actus hic erit *physicus*, & subjectum perficiendum in potentia passiva *physica* ad hunc actum physicum realiter a se distinctum; sic se habet *homo ad eruditionem*, *marmor ad rotunditatem*. Potest deinde etiam fieri, ut aliquod subjectum nostra solum cogitatione ab alio perficiatur, idque tum contingit, cum actus velut forma interna subjectum, quod quidem sine illa concipi, non tamen exsistere potest, suo modo perficit, ac novam ei denominationem tribuit: talis actus dici solet *metaphysicus*, & subjectum perficiendum est in potentia passiva *metaphysica* ad hunc actum metaphysicum a se non quidem realiter, sed tamen cogitatione nostra distinctum: ita se habet sphæra ad rotunditatem. Si recolamus ea, quæ in logica de concretis dicta sunt (§. 71), facile patebit in omni concreto physico formam esse id genus actum physicum, in metaphysico vero metaphysicum. Cum igitur, ut ex conclusionis probatione patet, essentia exsistens sit concretum metaphysicum, consequens, est ut exsistentia sit actus metaphysicus ab essentia actuali nostra duntaxat ratione distinctus.

4.) II.

a.) Illa, quibus conveniunt prædicata contradictoria, realiter inter se distinguuntur; sed essentiæ, & exsistentiæ conveniunt prædicata contradictoria: ergo *m. p.* essentia est æterna, necessaria, & immutabilis, exsistentia vero non est æterna, nec necessaria, nec immutabilis; sed hæc sunt prædicata contradictoria: ergo essentiæ, & exsistentiæ conveniunt prædicata contradictoria.

R. *c. M. d. m.* sed essentiæ nude possibili, & exsistentiæ conveniunt prædicata contradictoria *c. m.* essentiæ actuali, & exsistentiæ, *n. m. d. con.* ergo essentia nude possibilis, & exsistentia realiter distinguuntur, *c. con.* essentia actualis, & exsistentia, *n. con.* Idem serviet ad probationem responsum. Nempe si essentia nude possibilis consideretur, ea omnino necessaria, æterna, ac immutabilis est, ut alio loco ex proposito ostendam; at vero si essentia jam exsistens, sive actualis spectetur, ea nequaquam necessaria, æterna, aut immutabilis est; quævis enim essentia, entis nimirum creati, prorsus contingenter exsistit. Essentiæ igitur, & exsistentiæ in eodem statu acceptæ prædicata contradictoria haud competunt, sed quidquid de una dicitur, id de altera quoque affirmari potest; quare nulla omnino ratio est, ut putentur realiter distinctæ. Quo tamen sensu asseram, essentiam nude possibilem ab exsistentia realiter distingui, statim patebit; quod si enim sic arguas: essentia nude possibilis distinguitur ab exsistentia; sed essentia nude possibilis est eadem cum essentia actuali: igitur etiam essentia actualis distinguitur ab exsistentia.

R. *d. M.* essentia nude possibilis distinguitur *quoad statum* ab exsistentia, *c. M. quoad rem*, *n. M. d. m.* sed essentia nude possibilis est eadem *quoad rem* cum essentia actuali, *c. m.* est eadem *quoad statum n. m. & con.* Idem

pror-

prorsus ens, quod antea fuit in statu nudæ possibilitatis, deinde post sui productionem in statu actuali exsistit, unde eadem quoad rem essentia nunc actualis est, quæ prius fuit nude possibilis; sed status ejusdem essentiæ jam non est idem, status namque actualitatis reapse differt a statu nudæ possibilitatis: quemadmodum architectus ædificium construit idem in re cum illo, quod antea mente conceperat, cujus tamen status postea multum diversus est ab eo, quem ante in idea solum ipsius habuit. Quare tametsi essentia nude possibilis diversa sit ab exsistentia, non est tamen consequens, ut etiam essentia actualis ab eadem exsistentia realiter differat; cum enim ea diversitas ex diversitate statuum oriatur, hac sublata & illam tolli necesse est. Ex his porro clarius intelligi potest, quomodo, quod supra dictum est, in essentiam nude possibilem, & exsistentiam prædicata contradictoria convenire queant, ea enim prædicata non ad rem ipsam, sed ad statum duntaxat pertinent; status quippe possibilitatis est æternus, necessarius, & immutabilis, quia possibilitas rerum numquam incepit, numquam desinet: status vero actualitatis non est æternus, nec necessarius, nec immutabilis; omnis enim res ut exsistens, præter ens necessarium, sive Deum, & initium habuit, & finem exsistendi habere potest.

CA-

CAPUT III.

De Attributis, Modis, Relatione, Nexu, & Statu Entium.

LVI. Affectiones in ente præter essentiam insunt (§. 49.): igitur ratione sufficiente nequaquam destituuntur (§. 21.) Jam vero hæc ratio sufficiens vel in ipsa essentia entis continetur, vel non; si illud: affectiones eæ compellantur *attributa*; si hoc; tum rursus ratio sufficiens vel est interna, vel externa (§. 19.); inde in hoc casu oriuntur *modi proprii*: in priore *modi analogici*; *ita hominis attributum est capacitas eruditionis consequendæ; modus proprius eruditio obtenta; analogicus volitio libera.* Quid attributa, & modi?

Coroll. 1. Omnia igitur, quæ in ente insunt, vel sunt essentialia, vel attributa, vel modi utriusque generis.

Coroll. 2. Posita essentia ponuntur quoque attributa (§. 22.): igitur attributa inexsuperabili nexu cum essentia copulantur.

Coroll. 3. Modi tam proprii, quam analogici salva entis essentia abesse possunt, hosque, uti & attributa, esse determinationes entis patet ex (§. 49. cor.).

Schol. Analoga modorum, seu modos analogicos eas appellamus affectiones entium, quæ neque cum attributis, neque cum modis in omnibus conveniunt, nec vero etiam discrepant. Nimirum ab attributis differunt, quod posita essentia non necessario ponantur, sed sint ad instar modorum contingentes; a modis autem discernantur, quod non agnoscant rationem sufficientem externam, sed ipsi enti; in

in quo insunt, internam, quam rem cum attributis communem habent: id genus affectiones sunt liberæ hominum volitiones, & nolitiones.

Possibilitas modorum est attributum.

LVII. *Possibilitas modorum ad entis attributa referenda est.* Ratio sufficiens, quæ utique aliqua esse debet, cur modi in ente inesse possint, est vel in modis ipsis, vel in attributis, vel in essentialibus, cum præterea nihil sit in ente (§. præc. cor. 1.); sed in modis non est, secus exsistentia modorum prior esset eorum possibilitate: ergo ea vel in attributis, vel in essentia continetur; sed utrum horum sit, semper ultimo ad essentiam reditur: ratio igitur sufficiens possibilitatis modorum latet in essentia; atqui id, cujus ratio sufficiens in essentia continetur, est attributum (§. præc.): ergo possibilitas modorum ad entis attributa referenda est.

SCHOL. Sic homo, ut eruditus; lapis, ut calidus fiat, per essentiam suam capax est. Atque inde patet, quid sit *dispositio naturalis*, quam entibus tribuimus; cum nimirum ens per essentiam suam aptum est ad aliquem modum recipiendum, dicimus illud ad eum modum esse *naturaliter dispositum*. Porro me non monente patet, modum, qui essentiæ entis repugnat, in eodem inesse nullo pacto posse, ac proinde nullum ens per suam essentiam aptum esse, ut admittat in se modum, qui vel cum essentia, vel cum attributis pugnet.

Quid determinatio interna, & externa, seu relatio?

LVIII. Determinationes, quæ enti conveniunt, eidem vel in se, & absolute spectato, vel in comparatione duntaxat ad alia competunt: illæ sunt *internæ*: hæ *externæ*, & nominatim *relationes* dicuntur; *ut esse patrem*, *vel filium*, *ternarium esse subduplum*

plum senarii, majorem binario minore quaternario.

CoROLL. Essentialia igitur, attributa, & modi tam proprii, quam analogici sunt determinationes entis internæ (§. 56. cor. 13.).

LIX. Entia, quæ inter se comparantur, *relata*, idque, quod refertur ad alterum, *subjectum relationis*: hoc vero *terminus relationis*: illud denique, quod efficit, ut unum ad alterum referri possit, *fundamentum relationis*, sive *ratio fundandi* appellatur. Quodsi in utroque ratio insit, ob quam ad sese mutuo referri queant, *correlata* audiunt. Quæ relationis partes?

SCHOL. Correlata sunt exempli gratia *creator* & *creatura*. Si primum creator ut subjectum referatur ad creaturam velut terminum, fundamentum erit largitio existentiæ per actum creationis; propterea siquidem Deus dicitur creator, quia entibus per creationem exsistentiam contulit. Si deinde creatura referatur ad creatorem, fundamentum præbebit adeptio existentiæ per creationem; ideo namque res dicuntur creaturæ, quia a Deo per creationem exsistentiam consecutæ sunt. Porro diversa sunt relationum genera, de quibus ordine deinceps agam.

LX. *Connexa* sunt, quorum uni competit determinatio sine altero non possibili; illudque, quod hanc determinationem habet, ab alio *dependere* dicitur: ita *creator*, & *creatura connexa sunt, hæcque ab illo dependet.* Quid entium nexus,

CoROLL. Cum determinationes entium vel internæ, vel externæ sint (§. 58.), erit quoque nexus entium vel internus, vel externus: quando hic, quando ille, per se patet. & quotuplex?

LXI.

Quid & quo uplex status?

LXI. *Status* entis est collectio omnium determinationum eidem quocumque modo convenientium, estque rursus ob rationem paullo ante redditam vel *internus*, vel *externus*.

COROLL. Modi tam proprii, quam analogici ad statum internum: relationes vero ad statum entis externum pertinent (conf. §. 58.)

CAPUT IV.

De Diversis Relationum Generibus.

Quae eadem, & diversa?

LXII. *Mutuo sibi substitui possunt* ea; quorum uno in locum alterius posito omnia manent sicut ante: quae sibi mutuo substitui possunt: *eadem*: quae non, *diversa* vocantur. *Sic globus ferreus duarum librarum in locum globi plumbei duarum pariter librarum, ratione ponderis habita, substitui potest.*

Ont. s. 1. c. 5. §. 210. sch.

SCHOL. „ Quodsi igitur, ait Boehmius: de uno tot formaveris propositiones, quot praedicata de eo tamquam subjecto enunciabilia sunt: tum quatenus alterum cum priori idem est, eatenus alterum potest in his propositionibus tamquam subjectum loco prioris subjecti substitui, salva veritate, ut nempe, quae affirmativae fuerunt, maneant affirmativae, quae negativae, maneant negativae, adeoque ut nihil adsit, ex quo videas factam esse mutationem; quatenus vero alterum a priori diversum est, eatenus in una, vel aliquot propositionibus fieri nequit haec substitutio salva veritate. „

Quae eadem genere, specie, ac numero?

LXIII. Eadem *genere* sunt, quae quoad determinationes *genericas*; eadem *specie*, quae quo-

quoad determinationes *specificas*: eadem *numero*, quæ quoad omnes determinationes hoc præcise individuum constituentes, seu quoad ipsum hoc *esse* sibi substitui possunt. Inde facile intelligitur, quæ *genere*, *specie*, aut *numero* diversa sint.

Schol. Ita eadem sunt genere *homo*, & *bellua*; specie *Socrates* & *Plato*; numero *Plato* idem est *secum ipso*; omne nempe individuum idem numero est secum ipso, nec potest esse aliud, quod ipsum hoc *esse* commune habeat. Ab opposito diversa sunt, & quidem genere *homo*, & *lapis*; specie *Alexander*, ac ejus *Bucephalus*; numero omnia individua ejusdem speciei, ut *Socrates*, *Plato*, *Aristoteles*, *Cicero*. Sed tamen in his ipsis individuis semper fere sunt aliquæ determinationes individuales in uno, quæ non sunt in altero, quo efficitur, ut non solo numero differant; *solo* quippe numero diversa dicuntur, in quibus præter externam fortasse loci, aut temporis relationem, nullum omnino aliud discrimen assignari potest, quam quod numerum faciant, sintque adeo plura, non unum; sic solo numero differrent plures globi eburnei perfectissime similes, & æquales, nullaque alia re differentes, quam quod plures sint, non unus. Verum acris inter philosophos agitatur controversia, utrum plura solo numero diversa existere possint: de qua, quid sentiendum sit, sub hujus capitis finem dispiciemus; necesse enim est, ut antea de æqualitate, & similitudine entium pauca dicam.

LXIV. Forma concreti *idem* (§. 71. log.) in abstracto considerata *identitas*; forma autem concreti *diversum* *distinctio* nuncupari solet: est igitur *identitas*, aut *distinctio* ea entium affectio, qua fit, ut eadem, vel diversa sint. Quid identitas, & distinctio?

COROLL. Ergo identitas pariter, uti & distinctio est vel generica, vel specifica, vel numerica.

Quæ earumdem species? LXV. Rursus tam identitas, quam distinctio vel *realis* est, vel *rationis*, seu *formalis*. Inter ea, quæ nemine cogitante actu, & in se diversa sunt, *distinctio realis; ut inter Platonem, & Socratem;* inter ea, quæ in se unum idemque sunt, sub diversis tamen conceptibus cogitari possunt, *identitas realis*, & *distinctio formalis: ut inter vim sentiendi, & ratiocinandi in homine;* inter ea denique, quæ ita sunt eadem, ut neque per diversam ideam repræsentari queant, *identitas rationis* intercedit; *ut inter hominem, & animal ratione præditum.*

LXVI. Porro, quæ realiter distincta sunt, eorum unum quodvis sine altero exsistere potest, vel non; si illud: distinctio realis nominatim dicitur *essentialis*, *qualis est inter animam, & corpus;* si hoc: *non essentialis*, quæ iterum subdividi debet; vel enim unum sine altero exsistere non potest propterea quod sit alterius pars, sive constitutivum, vel quod sit illius modus: in priori casu distinctio realis *inadæquata* oritur, *qualis est inter brachium, & corpus humanum;* in posteriori *accidentalis*, seu *modalis*, *quæ est inter marmor, & ejus rotunditatem.*

SCHOL. Cum distinctio inadæquata necessario involvat identitatem pariter inadæquatam, ut per se patet, necesse est, ut opposita ratione identitas quoque in *adæquatam*, & *inadæquatam* distribuatur; sic nempe inter totum & omnes partes simul sumtas datur identitas adæquata, inter totum vero, & quamvis ejus partem inadæquata. Alia præterea identitatis distributio hic negligi non debet: dicimus vulgo

ens

ens perseverare *idem*, tametsi aliis, & aliis rebus succedentibus præter formam externam nihil amplius de eo supersit, modo ea successio continenter fiat, & nostris sensibus subducatur; sic idem putamus plantæ, aut animalis corpus hodie esse, quod annos ante aliquot fuit: sic quoque eumdem hodie, qui olim, Danubium præter Viennam defluere dicimus; hæc tamen proprie vera esse non possunt, constatque illud Heracliti pronunciatum; *neminem bis posse in eumdem fluvium descendere:* Identitas istæc *moralis* appellari poterit; pendet enim a morali hominum æstimatione: quæ vero eidem opponitur, *physica*, seu, ut aliquibus placet, *metaphysica* dicenda est, habeturque in ente; cujus essentialia invariata persistunt, quomodo anima nostra in perpetuum eadem perseverabit.

LXVII. Diversa vel sunt *disparata*; cum positio unius non involvit negationem alterius: ut *pietas*, & *eruditio*; vel *opposita*, cum posito uno alterum tollitur: hæc rursus duplicis sunt generis: nonnumquam positio unius involvit negationem alterius ita, ut vicissim negatio unius alterius positionem includat, tumque dicuntur *contradictoria*, ut *possibile*, & *impossibile*, *lux*, & *tenebræ*: alias unius quidem positio postulat negationem alterius, non tamen vicissim negatio unius positionem alterius, ut *amor*, & *odium*; & *contraria* appellantur. Quæ disparata, & opposita?

Coroll. 1. Disparata possunt simul consistere in eodem subjecto; non item opposita, quæ ad idem objectum tendunt.

Coroll. 2. Utrumque contradictorium nequit ab eodem subjecto abesse; potest autem utrumque contrarium. (conf. §. 156. schol. *ll.* 3. & 4. log.)

SCHOL. Cum privatio sit mera absentia realitatis in subjecto capaci (§. 44.), ea involvit negationem realitatis, atque ideo etiam negatio privationis realitatem includit. Inde vero consequens est, ut privatio, & realitas contradictorie opponantur, *ut visus, & cæcitas*: quare *privative* opposita, sic enim nonnulli loquuntur, novam oppositionis speciem non constituunt. Addunt hoc loco etiam oppositionem *relativam*, quæ in relatis, vel correlatis, quorum unum nequit esse alterum, conspicua est, *ut inter patrem & filium*, quæ opinio si obtineat, non erit ratio, cur non omnia disparata inter opposita referantur.

Quid quantitas? LXVIII. *Quantitas*, seu *magnitudo* est multorum (§. 47.), quæ sunt eadem (§. 62.), collectio: hanc *mensurare* non est aliud, quam eorum unum assumere, & quoties in reliquis contineatur, inquirere, proptereaque unum illud *mensura* appellatur.

COROLL. 1. Multa simul collecta sub ea duntaxat ratione, sub qua sunt eadem, quantitatem constituunt.

COROLL. 2. Quantitas sine assumta unitate intelligi non potest.

SCHOL. Non est hic sermo de magnitudine spatii, quod corpus quodpiam occupat, quæque *magnitudo extensionis*, seu *volumen* proprie vocatur; sed de magnitudine corporis, sive massa, quæ aliud non est, ac materiæ sub certo volumine contentæ multitudo: unde facile intelligitur, quid *magnum*, aut *parvum* sit.

Quando mensurabilis? LXIX. Quantitas vel finita est, vel infinita (§. 40. cor. 2.); in illa, cum habeat limites, sciri potest, quoties id, quod pro mensura accipitur, contineatur; in hac vero ob absentiam limitum istud definiri nequit; qua-

re

re illa *mensurabilis* est; hæc non, ideoque *immensa* dici debet.

LXX. *Quantitas, seu magnitudo est determinatio entis interna*. Primum enim, quia enti revera convenit, determinatio est (§. 39.); deinde cum sit multitudo plurium eorumdem, enti, quamprimum illud ponitur, ante omnem cum aliis comparationem jam convenit: igitur hæc determinatio interna quoque est (§. 58.): ergo quantitas est determinatio entis interna. Quantitas est determinatio interna?

Coroll. Quantitas igitur est determinatio entis interna, quæ dari quidem, sed non intelligi sine alio assumto potest, *ut magnitudo diametri in sphæra*; hæc est definitio quantitatis a VVolfio allata.

LXXI. *Qualitas* est determinatio entis interna, quæ sine alio assumto & dari, & intelligi potest, *ut doctrina in homine, rotunditas in marmore*. Quid qualitas?

Coroll. 1. Determinationes entis internæ (§. 58.) vel qualitates sunt, vel quantitates.

Coroll. 2. Cum essentialia, attributa, & modi sint internæ entis determinationes (§. cit. cor.), & sine alio assumto intelligi possint, ut per se notum est, ea ad qualitates referri debent.

LXXII. Etsi qualitas non est quantitas, potest tamen magnitudo quæpiam in ea cogitari, atque adeo potest etiam eidem cum ratione quantitas tribui. Quantitas qualitatis *gradus* vocatur; cum porro quivis gradus ex aliis minoribus coalescere concipiatur, ille, ultra quem nullus amplius in eadem qualitate cogitari potest, *summus*, vel *ultimus* dicitur, & limitem (§. 40.) qualitatis constituit, Quid gradus?

tuit, ac propterea in qualitate infinita non exsistit.

COROLL. Igitur etiam gradus dari quidem in qualitate, sed non intelligi sine alio assumto potest (§. 70. cor.).

SCHOL. Nimirum sicut pes Viennensis sine aliquo alio assumto inteligi nequit; ita neque gradum caloris in corpore quopiam exsistentem explicare possum, nisi assumto aliquo alio caloris gradu jam noto. Ceterum gradus vulgo dicitur *quantitas intensionis*, ut distinguatur a *quantitate extensionis*, cujus limes figuram constituit; sed de hoc infra.

Quid aequalitas, & inaequalitas? LXXIII. Entia, quae ratione quantitatis eadem sunt, *aequalia*, *ut duo globi ejusdem diametri*: quae vero ea sub ratione diversa sunt, *inaequalia* vocantur: *ut duo globi diversarum diametrorum*. *Aequalitas* proinde abstracte cogitata recte dicitur identitas quantitatum, uti & *inaequalitas* diversitas quantitatum.

Quid similitudo, & dissimilitudo, LXXIV. Entia, quae eadem sunt ratione determinationum, quae non sunt quantitates, *similia* audiunt: quia porro determinationes non quantitates vel internae sunt, vel externae (§§. 58. 70. 71.), etiam similia sunt vel interne, vel externe talia. *Similitudo interna* est identitas qualitatum, *ut rotunditas in duobus globis*; *similitudo externa* vero identitas relationum, *qualis datur in duobus fratribus ad communem parentem relatis*. Facile patet ab opposito *dissimilitudinem* constitui in diversitate determinationum non quantitatum, eamque pariter aut *internam*, aut *externam* esse.

& quotuplex? COROLL. I. Qualitates entis sunt essentialia, & quae ex his profluunt, attributa, ac modi (§. 71. cor. 2.): igitur similitudo interna

rur-

rursus duplex est; una ratione essentialium, & atributorum, quæ *essentialis*: altera ratione modorum, quæ *accidentalis* appellatur.

Coroll. 2. Ex adhuc dictis infertur quoque, ea, quæ similia sunt, posse esse inæqualia, *ut duo globi diversarum diametrorum*: & quæ æqualia sunt, posse esse dissimilia, *ut quadratum æquale triangulo*.

LXXV. *Quæ sub aliqua ratione eadem sunt cum uno tertio, sunt quoque sub ea ratione eadem inter se*. Sit a sub aliqua ratione idem cum c: poterit ergo sub ea ratione a substitui pro c. (§. 62.). Sit jam porro b quoque sub ea ratione idem cum c: poterit igitur & b sub ea ratione substitui pro c: ex his vero manifeste sequitur, etiam b sub ea ratione posse substitui pro a, aut vicissim a pro b: ergo a, & b sub ea ratione sunt eadem. Eadem cum uno tertio sunt eadem inter se.

Coroll. 1. Sit hæc ratio quantitas, sequitur ergo: quæ sunt æqualia uni tertio, sunt æqualia inter se; & æqualia æqualibus sunt sibi ipsis æqualia.

Coroll. 2. Sit hæc ratio qualitas, vel relatio; sequitur: quæ sunt similia uni tertio, etiam sunt similia inter se; & similia similibus sunt sibi ipsis similia.

Coroll. 3. Patet igitur veritas axiomatum, quæ pro construendis ratiociniis sine probatione sumsimus (§. 126. log.).

Schol. Ordo jam postulat, ut fidem datam liberem, quidque de ea, quam supra (§. 63. sch.) attigi, controversia sentiendum sit, paucis doceam. Non posse duo perfecte similia, soloque numero diversa exsistere sententia est, quæ jam olim teste Tullio multis ex Stoicorum familia placuit; sic enim ad Lucullum ait: „ omnia dicis sui generis esse, nihil esse idem, „ quod sit aliud. Stoicum est quidem, nec Quid principium indiscernibilium; Qq. acad. l. 4. c. 26.

„ admodum credibile, nullum esse pillum omnibus rebus talem, qualis sit pilus alius, „ nullum granum. Hæc refelli possunt. Sed „ pugnare nolo. „ Opinationem hanc prope jam emortuam suscitavit Leibnitius, confidenterque pronunciavit: *fieri non posse, ut duo individua solo numero differentia in hoc mundo exsistant*. Enunciatum hoc principium identitatis indiscernibilium vocavit, illudque legitima prorsus consecutione ex principio rationis sufficientis profluere opinatus est. Leibnitium mira consensione sequuntur V.Volfius, Cantius, Bulfingerus, Hanschius, Baumeisterus, Boehmius, VVinklerus, Baumgartenus, aliique, qui illius dogmata adorant. Stant ex adverso, veritatemque principii negant philosophorum plurimi, nec minus illustres, Nevvtonus, Clarkius, Boscovichius, Scherferus, Mako, aliique innumeri, quibus accenseri debet ex parte Dariesius, qui enunciationem eam ita restringit, ut omnino putet plura entia quoad determinationes internas perfecte similia non modo posse, verum & actu exsistere, non tamen posse eadem in determinationibus quoque externis similiter convenire. Hi videntur veritatem præ ceteris assecuti esse.

Récueil de divers. piéc. t. 1. Ecrit 4. & 5.

Monad. gen. §. 3. c. 2. §. 42. sch.

Principium istud sustineri nequit.

LXXVI. *Duo individua perfecte similia, ac solo numero diversa possunt exsistere.* Quæ nec interne, nec externe repugnant, illa certissime exsistere possunt: sed duo individua perfecte similia, ac solo numero diversa nec interne nec externe repugnant; non primum: quia duo talia individua, seu singulatim, seu simul sumantur, contradictionem non involvunt, ut optime ipse perspexit Leibnitius: quare aperte fatetur ea in re non esse impossibilitatem absolutam; non alterum: tum quia internam possibilitatem comitatur externa (§. 36. cor. 2. & 3.); tum quia eorum pro-

L. cit. écrit. 5. §. 25.

procreatio nullo pacto pugnat cum perfectionibus divinis, quod clarius ex refutatione rationum ab adversariis allatarum patebit: ergo duo individua perfecte similia, ac solo numero diversa exsistere possunt.

Schol. Examinemus jam adversæ partis momenta, Argumenta Leibnitii huc fere reducuntur. Productionem duorum perfecte similium repugnare sapientiæ divinæ; nulla enim ratio sufficiens foret, cur unum potius sit in loco a, quam b, & alterum in loco b potius, quam a; ea quippe ratio non esset in ipsis, cum sint perfecte similia; neque in locis, atque ideo Deum sine ratione sufficiente unum huc potius, quam illuc collocaturum. Idem multis urget Boehmius. Deinde ad experientiam provocat, aitque numquam omnino ex omnibus, quæ sub sensus cadunt, corporibus, ne duo quidem folia in amplissima silva, aut duas aquæ guttulas microscopio inspectas, perfecte similia deprehendi.

Refelluntur momenta adversæ partis. L. c. §§. 21. 25.

Cosm. transc. c. 1. §. 530. L. cit. §. 23.

Verum in promtu est responsum. Imprimis generatim ratio sufficiens, cur ens sit in hoc loco, nec in eate ipso, nec in loco esse potest, sed in collocante quæri debet: a summa igitur Dei libertate, plenoque in res omnes dominio penderet, utrum ex duobus perfecte similibus, siqua procrearentur, hoc potius, quam alio loco consistere oporteat. Universim Deum rationes sufficientes in rebus ipsis fundatas nec sequi, nec salva libertate sequi posse alias opportunius demonstrabitur. Id tamen hic præterire nequeo: ex mente Leibnitii non est impossibilitas absoluta in duobus perfecte similibus, quod superius innui; similiter Boehmius asserit, abstrahendo a principio rationis sufficientis in se possibile esse, *ut duo eadem prorsus exsistant*: inde vero prona hæc fluit consecutio: ergo in se possibilia sunt duo vel

plura individua perfecte similia. Cum igitur Deus aliquid procreat, unum simile ex pluribus adæquate similibus eligit: quæ jam vero hujus rei ratio sufficiens? Novi quidem istud Leibnitii menti quam maxime adversari, verum non, quod ille sentit, sed quod ex ipsius sensis profluit, hic attuli. Quod deinde ad experientiam attinet, ea nullam habet vim, cum de possibilitate agitur; neque enim omnia, quæ possibilia sunt, exsistunt. Ostendam tamen in cosmologia, tanta corporum sensibilium diversitate nequaquam evinci dissimilitudinem quoque elementorum, ex quibus eadem coalescunt.

Ontolog. §. 169. 2.) Baumeisterus sic arguit: „ si darentur duo „ individua, quorum neutrum ab altero ulla „ ratione differret, tunc illa duo individua es„ sent unum, idemque, adeoque unum, idem„ que bis exsistere fingeretur. Cum vero u„ num, idemque bis exsistere contra sensum „ communem sit, intelligitur fieri non posse, „ ut duo dentur individua, quæ in omnibus „ ita sint similia, ut ab altero alterum discer„ ni nequeat. „

l. cit. §. 26. At vero consecutionem hanc ipse negat Leibnitius: „ fateor, quodsi duæ res perfecte indi„ scernibiles exsisterent, illas fore duas: ve„ rum hypothesis falsa est, & contraria ma„ gno principio rationis (sufficientis). „ Nimirum si duo exsisterent perfecte similia, ea quidem essent unius, ejusdemque speciei, non autem unum numero, quæ duo a Baumeistero confunduntur; nam qui ponit duo individua perfecte similia, non ponit in unoquoque determinationes quoad entitatem suam easdem, sed similes, & quoad speciem easdem. Certe sicut in rebus inadæquate similibus non insunt aliquæ determinationes numero eædem; nam secus & hæ bis exsisterent; ita neque in rebus adæquate similibus forent determinationes

nume-

numero eædem. Baumeisterus igitur & a mente Leibnitii aberravit, & in paralogismum incidit.

3.) Audiamus quoque VVinklerum: „ ex perfectæ similitudinis notione intelligimus, duo „ individua, si omnino similia sint, neque „ possibilitate, neque exsistentia inter se differre posse. Ita patet duorum perfecte similium, si exsistere ea velimus, non nisi unam eamdemque esse posse exsistentiam. „ Huic argumento acriter se opponit Boehmius: „ conceditur ipsam illam ideam, quæ uni respondet, respondere etiam alteri; negatur „ vero, unum esse ipsum alterum. „ Nempe ex eo, quod nos nec in possibilitate, nec in exsistentia duorum perfecte similium ullum discrimen deprehendamus, atque adeo una idea ambo repræsentare possimus, non sequitur ea in se esse unum; sicut tametsi unam tantum habeamus ideam vis sentiendi, ac ratiocinandi, quæ in unoquoque inest homine, reapse tamen, & in se tot exsistunt distinctæ vires, quot sunt homines. Et ratio ulterior est: quia licet non in duobus perfecte similibus nullum discrimen agnoscamus, erit tamen in se semper aliquod, idque ab infinita saltem intelligentia perspici poterit, ipsum nimirum *hoc esse*, quod in uno inest, & non in altero, ac per quod unum non est alterum.

Ontolog. §. 215.

Cosmol. transc. c. 2. §. 530. not. 2.

CAPUT V.

De Ordine, Veritate, ac Perfectione.

Quid Ordo, & confusio? LXXVII. Unum, quod ex pluribus secundum eamdem rationem juxta se collocatis, vel se consequentibus coalescit, *ordinatum* ; ejus autem abstractum *ordo*, qui proinde aliud non est, quam similitudo quædam elucens in modo, quo plura juxta se collocantur, aut se invicem consequuntur ; plura denique illa *ordinabilia* dicuntur. In casu opposito habetur unum *inordinatum*, seu *confusum*, & *inordinatio*, vel *confusio* consistens in dissimilitudine rationis, qua plura conjunguntur : *ita in bibliotheca adest ordo, cum librixatione argumenti, linguæ, ætatis, formave externa disponuntur ; confusio vero, si promiscue prout in manus venerint, reponantur.*

COROLL. Identitas, aut diversitas ordinis non pendet ab identitate, aut diversitate eorum, quæ conjunguntur ; sed ab identitate, aut diversitate rationis, secundum quam consociantur.

Quid regula ordinis, LXXVIII. Cum uni ex pluribus coalescenti ordo tribuitur, id eidem præter essentiam tribui manifestum est : igitur ratio sufficiens quædam adsit, oportet (§. 21.). Propositio enuncians, quid huic rationi conveniente fieri debeat, *regula ordinis* appellatur : *sit identitas argumenti est ratio sufficiens ordinis in libris dispositis, & hac propositio : libri ejusdem argumenti simul componantur, est regula ordinis.*

& quotuplex? LXXIX. Regula ordinis vel in plures resolvi

solvi potest, vel non; illa *simplex*: hæc *composita* audit. Inde vero sequitur ordinem quoque aut *simplicem* esse, aut *compositum*: *ita hac propositio: libri ejusdem argumenti, lingua, & ætatis simul collocentur, est regula composita; qua si observetur, oritur ordo compositus.*

LXXX. *Defectus* est determinatio regulæ contraria, isque *verus*, si possit: *apparens*, si non possit vitari. Cum porro diversi ordines diversas sequantur regulas, fieri potest, ut, quod in uno defectum arguit, in altero sit regulæ consentaneum; *sic cum sola argumenti ratio habetur, non est defectus, si variarum linguarum libri simul consocientur: esset vero, si regula & identitatem argumenti, & identitatem linguarum præciperet.* Quid & quotuplex defectus?

Coroll. Potest igitur etiam relate ad easdem res juxta se positas sub alio respectu ordo, sub alio confusio adesse.

LXXXI. *Ordo universalis*, seu *metaphysicus* is est, qui in omnibus hujus universi entibus elucet. Quid ordo metaphysicus?

Schol. Exstare reipsa ordinem quempiam universalem in cosmologia patebit, cum generalem entium mundanorum nexum pluribus persequemur; „ est enim, Tulio teste, admirabi- De nat. „ lis quædam continuatio, seriesque rerum, ut Deor. l. „ aliæ ex aliis nexæ, & omnes inter se ap- 1. c. 4. „ tæ, colligatæque videantur. „

LXXXII. Quatenus ens omnia habet, quæ requiruntur, ut sit hoc duntaxat ens, & nullum aliud, eatenus *metaphysice verum* dicitur: est igitur *veritas metaphysica* convenientia entis cum iis simul sumtis, quæ ipsum constituunt. Quid veritas metaphysica?

Schol.

Definitio vindicatur? SCHOL. Veritatem generatim convenientiam quampiam cum re aliqua velut norma involvere ex eo colligo, quod hocce prædicatum tam veritati logicæ, quam morali (§. 147. & sch. log.) competat. Porro normam hanc non esse extra ipsum ens quærendam vel inde patet, quod, cum metaphysicus de ente in se spectato ratiocinetur, veritas metaphysica eidem sub hac ratione tribuenda sit. Recte igitur veritas metaphysica in convenientia entis cum iis simul sumtis, quæ ipsum constituunt, reponitur.

Omne ens verum est. LXXXIII. *Omne ens metaphysice verum est.* Omne ens est hoc ens, & non aliud, atque adeo habet omnia, quæ requiruntur, ut sit hoc, & non aliud: ergo omne ens convenit cum iis simul sumtis, quæ ipsum constituunt; sed hoc est esse metaphysice verum (§. præc.): ergo omne ens metaphysice verum est.

SCHOL. Sed numquid datur falsum aurum? nequaquam; id enim, quod falsum dicis, vel est aurum, vel non; si primum: igitur habet omnia, quæ ad aurum requiruntur, atque adeo verum est; si alterum: igitur non est falsum aurum, sed aliud aliquod metallum, vel mixtum suo tamen in genere verum.

Quid consentire, & dissentire? LXXXIV. Varia, quæ in ente ad idem obtinendum tendunt, *consentire*; quæ autem ad idem non obtinendum tendunt, *dissentire* dicuntur. Duntaxat *non consentire*, aut *non dissentire* est nec tendere ad idem obtinendum; neque enim necesse est, ut illud, quod non tendit ad aliquid obtinendum, tendat ad id non obtinendum.

Quid perfectio, & imperfectio? LXXXV. *Perfectio* est consensus variorum in ente; *imperfectio* vero dissensus variorum in ente: *sic horologium dicimus perfectum, cum va-*

varia, quæ in ipso insunt, tendunt ad horas accurate indicandas.

Schol. Non-consensus non est dissensus (§. 84.): igitur vere, & proprie imperfectio dici nequit; interea tamen quia per hoc, quod aliquid non consentiat, perfectio excluditur, talis non-consensus aliquam saltem imperfectionem involvere videtur: quare optime duce Boehmio vocatur *imperfectio remotiva*, & discriminis gratia ea, quæ superius definita est, *imperfectio contraria*. Porro cum varia consentire volumus, loquimur generatim de omnibus seu realiter, seu solum ratione nostra distinctis, quæ in ente insunt, ut definitio maxime universalis evadat. Quid imperfectio remotiva?

LXXXVI. *Quidquid in ente consentit, est realitas*. Cum omnis determinatio entis vel realitas sit, vel defectus (§. 40. cor. 1.), etiam quidquid in ente consentit, vel realitas est, vel defectus; sed defectus, cum in mero non-esse consistat (§. cit.), nequit ad aliquid obtinendum tendere, seu consentire: ergo quidquid in ente consentit, est realitas. Realitas solum consentire,

LXXXVII. *Quidquid in ente dissentit, non est realitas*. Quidquid in ente dissentit, illud ei opponitur, ad quod obinendum alia in ente varia tendunt; sed illud, ad quod obtinendum varia in ente tendunt, est certissime quæpiam realitas: ergo quidquid in ente ad idem non obtinendum tendit, sive dissentit, opponitur alicui realitati; atqui realitas non opponitur realitati (§. 43.): igitur quidquid in ente dissentit, realitas non est. non vero dissentire potest.

Coroll. Omnis igitur in ente perfectio a realitatibus: omnis imperfectio a defectibus proficiscitur.

SCHOL. Etiam imperfectionem remotivam a solis defectibus oriri attendenti perspicuum est; nimirum si defectus sit ejus generis, ut tametsi perfectionis absentiam involvat, non tamen reliquarum realitatum consensum impediat, pariet is imperfectionem duntaxat remotivam: *ut si vitrum tubi optici in aliquibus punctis non sit satis politum*. Si contra defectus non modo perfectionem excludat, sed etiam aliarum realitatum consensum impediendo reapse dissentiat, imperfectionem gignit contrariam: *ut vitium elateris in horologio*. Porro, quia omnis entium perfectio a realitatibus oritur, fit, ut vulgo quamvis realitatem perfectionem vocemus; sic sapientiam, doctrinam, pietatem hominis perfectiones dicimus; sic realitates, sive attributa divina, potentiam, sapientiam, aliaque perfectiones Dei compellamus, qui usus improbari certe non potest.

Quid perfectio essentialis, & accidentalis?

LXXXVIII. Quæ in ente insunt, ad essentialia, attributa, & modos seu proprios, seu analogicos referuntur (§. 56. cor. 1.); illa semper consentiunt in hoc, ut ens sit hoc potius, hujusque speciei determinatæ ens, quam quodvis aliud: inde oritur perfectio *essentialis* cuivis omnino enti communis, quam *olim bonitatem metaphysicam* vocarunt. Consensus vero modorum cum essentialibus, & attributis in unum constituit perfectionem *accidentalem*.

Quid principium, ratio & regula perfectionis?

LXXXIX. Id, ad quod obtinendum varia, quæ in ente sunt, tendunt, *principium perfectionis* dicitur, continetque rationem, quæ efficit, quodlibet eorum ita sit, nec aliter, seu, ex qua illa variorum conjunctio intelligi, ac explicari potest. Ratio hæc *ratio determinans perfectionis*, & propositio determinationem eidem consentaneam enuncians *regula perfectionis* audit.

Co-

Coroll. Posita itaque perfectione ejus quoque principium, ratio determinans, atque regula ponenda est.

XC. Regula perfectionis *simplex* est, aut *composita*, id est, ex pluribus partialibus, quæ ex diversis perfectionis rationibus, atque adeo ex diversis quoque principiis profluunt, coalescens: in priori casu adest perfectio *simplex*; in posteriori *composita*: *sic in horologio, in quo non solum hora, sed & minuta, solis lunæque, ac aliorum planetarum cursus indicatur, perfectio est composita.* Quid perfectio simplex, & composita?

XCI. Cum regulæ partiales ex diversis rationibus profluant, fieri potest, ut sibi mutuo opponantur, unaque poscat, quod altera prohibet; id si fiat, oritur *regularum collisio*. Cum porro opposita simul obtineri nequeant, eo in casu determinatio alicui regulæ contraria facienda erit, *quæ exceptio a regula perfectionis* audit, ac defectum apparentem caussat (§. 80.): *sic fieri potest, ut nequeant fenestra ita construi, ut simul & commoditati prospectus, & sufficienti cubilis illuminationi inserviant.* Quid regularum collisio, & exceptio ab iis facienda?

Schol. Si quod res est, fateamur; cum exceptio a regula perfectionis sit determinatio contra regulam facta ex una parte, tendit ea ad idem non obtinendum, ac ideo dissentit, paritque imperfectionem contrariam: cum vero ex altera parte sit simul determinatio secundum regulam facta, eo sub respectu tendit ad idem obtinendum, adeoque consentit, & gignit perfectionem: oritur igitur perfectio inseparabilis ab imperfectione, atque hæc imperfectio per eamdem regulam inducitur, per quam perfectio obtinetur; at vel ideo cessat esse *vera* imperfectio; ac in *apparentem* solum migrat; quoniam imperfectio vero sensu dici nequit,

quæ

quæ in re quidem secundum se considerata deprehenditur, continuo vero disparet, cum res ea ad aliam, ad quam pertinet, refertur. Ita, tametsi in oculo humano secundum se spectato imperfectio videri possit, quod minutissima objecta non exhibeat, ea tamen illico evanescit, cum ille ad totum corpus, cujus pars est, cujusque conservationi cum reliquis inservire debet, refertur.

Regulæ partium subordinantur regulæ totius? XCII. Ponamus plura perfecta, quæ tamquam partes unum quodpiam perfectum tamquam totum constituant, necesse erit, ut detur ratio determinans, regulaque generalis, ex qua intelligatur, cur partes hujus totius tales sint (§. 89. coroll.). Quia porro etiam partes ponuntur perfectæ, quævis rursus specialem suam rationem, ac regulam habebit, quæ omnes generali illi subordinandæ erunt hoc ipso, quod partes, qua perfectæ, constituant totum perfectum. Inde vero colligitur, ex eo, ad quod obtinendum partes in toto tendunt, intelligi, & explicari posse, ad quid obtinendum varia, quæ in quavis parte insunt, speciatim tendere debeant. *Exemplum sume ab oculo humano, horologio, vel tubo optico.*

Quomodo exceptio facienda? Schol. His quoque in casibus frequentes regularum collisiones occurrere posse per se manifestum est. Ut autem id genus exceptiones rite fiant, hæc notasse juverit. Generatim quidem exceptio ita instituenda est, ut imperfectiones, quæ per eam irrepunt, per perfectiones simul ingredientes, quantum fieri potest, compensentur. Tum regula nobilior præferenda ignobiliori, atque ab hac potius, ut illa salva persistat, exceptio facienda est: cum igitur regula partis pugnat cum regula totius, illam negligere, hanc conservare oportet; per-

perfectio enim totius nobilior est perfectione partis; sic brachium resecandum est ad vitam conservandam, mercesque in mare projiciendæ ad evitandum naufragium. Oritur hic quidem imperfectio in parte; at quæ a perfectione totius separari nequit, ut exemplo oculi humani supra allato patet; hac enim imperfectione, quod nimirum minima non attingat, ab oculo remota totum corpus redderetur imperfectum. Atque hoc sensu imperfectio partis non modo non reddit totum imperfectum, sed multo magis confert ad perfectionem totius. Nonnumquam denique temperatione quadam ipsa regularum collisio impediri potest, si nimirum id, quod in perfecto obtinendum est, gradus admittat, neglectoque majori minor eligatur: sic cum tubus opticus objecta & clara, & aucta repræsentare debeat, regularum collisio timenda est, si utrumque in altiori gradu expetatur; quo enim majus est augmentum, eo minor est objecti claritudo: at in inferiori quodam gradu & conciliari possunt hæ regulæ, & omnis collisio vitari.

XCIII. *Perfectio est entis, cui tribuitur, qualitas*. Perfectio, cum sit consensus variorum in ente (§. 85.), eidem in se & absolute spectato competit: igitur ea est determinatio entis (§. 39.), & quidem interna (§. 58.). Deinde ob eamdem rationem in ente sine alio assumto & dari & intelligi potest: ergo perfectio est determinatio interna entis, quæ sine alio assumto & dari & intelligi potest; sed id genus determinatio qualitas est (§. 71.): igitur perfectio est entis, cui tribuitur, qualitas. Perfectio est entis qualitas,

Coroll. Igitur perfectio entium, quantitatem quoque seu gradus admittit (§. 72.) admittens quantitatem.

Schol.

Quomodo ea æstimanda?

SCHOL. In æstimanda perfectionis quantitate hæc attendenda sunt.

1.) Cum principium perfectionis gradus admittit, illud ceteris paribus perfectius est altero, in quo varia ad idem in altiori gradu obtinendum tendunt: ita ceteris paribus mundus, qui in majori gradu manifestat perfectiones divinas, antecellit reliquis, qui eumdem quidem finem sed in inferiori gradu assequuntur.

2.) Quo plenior est variorum consensio, eo major est entis perfectio; illud igitur, ceteris paribus, perfectius habendum est altero, in quo pauciores deprehenduntur imperfectiones non solum contrariæ, verum & remotivæ.

3.) Perfectio simplex eo est major, quo plures & majores, sive intensiores in ente insunt realitates, quæ consentiunt: quod si igitur realitates fuerint omnes possibiles, & nullo limite adstrictæ, seu absolutæ (§. 40.), ens illud erit absolute perfectissimum, id est infinite perfectum (conf. §. 87. sch.). Inerit enim in eo omnis possibilis consensus.

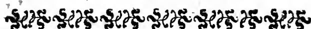
4.) Quantitatem perfectionis compositæ constituunt plures regulæ partiales, quæ observantur; inde compositum altero perfectius censendum est, cum cetera sunt paria, quod pluribus constat perfectionibus simplicibus, & in quo vel reipsa pauciores sunt exceptiones, vel saltem eæ ita institutæ, ut minimum, quod fieri potest, imperfectionis inducant.

5.) Quodsi perfectio simplex finita cum composita comparari possit: hanc illi præferendam esse per se clarum est; sic quippe horologium, quod præter horas minuta quoque indicat, perfectius dicimus altero, quod solas horas ostendit. Verum inter ea, quæ diversi sunt generis, potissimum talis comparatio institui nequit; tum vero ad id attendimus, utrum in quovis varia ita comparata sint, ut optime ad suum principium, sive finem peculiarem sibi pro-

propositum consentiant ; quod, si ita habeat, dicimus omnia ea æqualiter suo in genere perfecta esse : sic diversi generis mundos, quorum nempe quisque ad perfectiones divinas in alio gradu manifestandas ordinatur, suo in genere æque perfectos esse putamus, modo eorum quivis ad suum peculiarem finem quam optime tendat.

SE-

SECTIO III.

DE DIVERSIS ENTIUM SPECIEBUS.

§. XCIV.

Quæ hujus sectionis summa?

Cturus de variis entium speciebus (§. 7.) necesse habeo, ut de ente necessario, & contingente, immutabili, & mutabili, composito, & simplice, finito denique, & infinito differam. Verum plurimæ sunt præterea notiones, quæ, quia cum his intimo quodam nexu copulantur, & alios quoque magnos usus afferunt, in ontologia omitti nequaquam possunt. Pertractationem igitur præsentem ita absolvam, ut principe quidem loco enumeratas entium species dilucidem; reliqua vero, quæ ignorari non debent, prout nexus ratio tulerit, persequar.

CAPUT I.

De Ente Necessario, & Contingente.

Quid necessitas, & contingentia,

XCV. Determinatio, quæ ita enti convenit, ut ejus opposita eidem convenire non possit; *necessario*: quæ vero ita enti convenit, ut ejus quoque opposita, tametsi non eodem tempore, eidem convenire queat, *contingenter* enti inesse dicitur. Inde oritur ab-

stra-

ſtractum, quod *neceſſitas*, aut *contingentia* appellatur.

Coroll. Generatim igitur quidquid ita eſt, ut ejus oppoſitum repugnet, neceſſarium; & quidquid ita eſt, ut ejus oppoſitum non repugnet, contingens eſt.

XCVI. Determinatio, quæ in ente eſſe nequit, vel abſolute, vel hypothetice repugnat (§. 37.): hinc duplex eſt neceſſitas; *abſoluta*, ſeu *antecedens*, cum oppoſitum abſolute repugnat: *ſic abſolute neceſſario circulus eſt rotundus*: *hypothetica*, ſeu *conſequens*, cum oppoſitum ſub conditione quapiam repugnat, ſic *hypothetice neceſſario mundus exſiſtit, dum exſiſtit*. Similiter, cum impoſſibilitas ſit vel metaphyſica, vel phyſica, vel moralis (§. cit.), neceſſitas quoque in *metaphyſicam*, *phyſicam*, & *moralem* rite diſtribuitur: qua vero ratione, per ſe clarum eſt. & quotuplex?

XCVII. Neceſſitas, quæ de aliquo determinate ſumto affirmari poteſt, *determinata eſt*: *ſic alterutrum ex contradictoriis determinata neceſſitate verum eſt* (conf. §. 39. ſch.); quæ vero de nullo determinato, ſed ſolum de aliquo ex omnibus poſſibilibus indeterminate ſumto prædicatur, *indeterminata*, ſeu *vaga* dicitur (conf. §. 108. log.); *ſic vaga eſt neceſſitas alicujus calami ad ſcribendum, alicujus figura in extenſo*.

Coroll. Vaga neceſſitas non exſtat in iis, quæ vage neceſſaria dicuntur ad alterum, niſi iſtud vel jam actu exſiſtat, vel ſaltem exſiſtere debeat: igitur neceſſitas hæc eſt ſolum hypothetica.

Schol. Hæc nimirum enunciatio: *aliquis calamus eſt neceſſarius ad ſcribendum*, reapſe hunc ſenſum continet: *ſi exſiſteret, vel exſiſtere*

stere deberet scriptio , necessarius foret aliquis calamus ; unde patet necessitatem calami consequi hypothesin, quod scriptio vel actu exsistat, vel saltem exsistere debeat. Res hæc summi est momenti ad confutandos atheos , ut suo loco videbimus.

Absoluta tollit contingentiam ; XCVIII. *Necessitas absoluta tollit contingentiam ; non item hypothetica.* Quidquid est absolute impossibile , numquam fieri potest possibile (§. 37. cor. 1.) : igitur determinatio opposita illi, quæ enti absolute necessario inest , numquam fieri potest possibilis , atque adeo nec eidem enti umquam inesse ; atqui hac ratione tollitur omnis contingentia (§. 95.) : ergo necessitas absoluta tollit contingentiam.

hypothetica non item. Deinde , quod solum hypothetice impossibile est, in se spectatum est possibile, & remota illa hypothesi evadit absolute possibile (§. 37. cor. 1.): igitur determinatio opposita illi , quæ enti hypothetice necessario inest , in se spectata enti in se spectato inesse poterit ; atqui hac ratione contingentia non læditur (§. 95.): ergo necessitas hypothetica contingentiam non tollit.

COROLL. 1. Nihil igitur potest simul esse absolute necessarium , & contingens , sub eodem nimirum respectu : potest autem aliquid esse simul hypothetice necessarium , & tamen contingens.

COROLL. 2. Inde ulterius sequitur necessitatem absolutam contradictorie opponi contingentiæ, proinde, quidquid est , esse vel absolute necessarium, vel contingens (§. 197. sch. l. 3. log.).

SCHOL. Vel me tacente perspicuum est, sermonem hic esse de hypothesi, quæ tolli possit ; in casu enim opposito necessitas hypothetica æqui-

æquiparatur absolutæ, quemadmodum de impossibilitate dictum est (§. 37. cor. 2.).

XCIX. *Necessitas absoluta nec initium, nec finem admittit.* Necessitas absoluta est in eo, cujus oppositum absolute repugnat (§. 96.). Igitur si necessitas absoluta vel initium, vel finem haberet, aliquid, quod est absolute impossibile, aliquando vel fuisset, vel foret possibile; sed hoc est vehementer absurdum (§. 37. coroll. 1.): ergo necessitas absoluta nec initium, nec finem admittit. Absoluta caret initio, & fine,

Coroll. Cum id, quod initio, & fine caret, æternum dicamus, omnis necessitas absoluta est quoque æterna.

C. *Necessitas absoluta est in omni loco eadem.* Si id, quod est absolute necessarium in loco a, non foret etiam absolute necessarium in loco b, tum pariter aliquid, quod esset absolute impossibile in loco a, foret absolute possibile in loco b (§. 96. & præc.); sed hoc fieri nequaquam potest (§. 37. cor. 1.): ergo necessitas absoluta est in omni loco eadem. nec restringitur ad locum.

Coroll. Quod igitur absolute necessarium est, illud tale est in omni loco, & tempore, atque adeo necessitas absoluta perfectissime abstrahit ab omni loco, & tempore.

Schol. Ita necessitas absoluta, qua circulus est rotundus, aut totum majus sua parte, omni cogitabili temporis momento, & in omni possibili loco prorsus invariata persistit; neque enim ante mille annos, aut in America minus & necessarium fuit circulum esse rotundum, & totum majus sua parte, quam id & hodie, & in Europa fit. Profecto, qui necessitatem absolutam ad certum aliquem locum, aut deter-

minatum temporis momentum restringi posse putat, ille hoc ipso necessitatem absolutam tollit, & hypotheticam substituit; necessitas enim absoluta certo loco, aut tempori affixa esset necessitas sub hypothesi, quod locus ille, vel tempus adsit. Nullam igitur coarctationem admittit necessitas absoluta, & hoc ipso solum, quod aliqua ratione limitetur, esset simul, & non esset necessitas absoluta.

Essentia est absolute necessario in ente.

CI. *Essentia enti cum absoluta necessitate competit*. Cum ens sua essentia exspoliari numquam possit (§. 46. coroll.), sublata essentia tollitur ipsum ens; sed essentia entis tollitur per positionem oppositi: ergo per positionem oppositi essentiæ tollitur ipsum ens, atque adeo essentiæ oppositum in ente inesse absolute non potest; sed id cum absoluta necessitate est in ente, cujus oppositum in eodem inesse absolute nequit (§. 96.): igitur essentia enti cum absoluta necessitate competit.

COROLL. 1. Essentiæ igitur rerum sunt absolute necessariæ, atque ideo quoque simul æternæ (§. 99. cor.).

COROLL. 2. Cum attributa in essentia rationem sufficientem habeant (§. 56.), ipsa etiam absolute necessaria, & æterna sunt.

SCHOL. Atque inde philosophi affirmant in omni ente inesse quamdam necessitatem absolutam, eamque *necessitatem essentiæ*, vel *definitionis* compellant.

Quidquid enti non vi essentiæ convenit, contingens est.

CII. *Quidquid enti vi essentiæ non tribuitur, id, si conveniat, contingenter eidem convenit*. Quodvis ens per suam essentiam est hoc ens (§. 45. sch.): igitur etiam sublato illo, quod ei præterea convenit, perseverat esse hoc ens; sed si sublato illo, quod enti non vi essentiæ convenit, tamen perseverat esse

esse hoc ens, tum illud, quod enti convenit, sed non vi essentiæ, ei ita convenit, ut etiam oppositum æque convenire possit, & hoc est contingenter convenire (§. 95.): ergo quidquid enti vi essentiæ non tribuitur, id si conveniat, contingenter eidem convenit.

Coroll. 1. Quæ enti contingenter competunt, postulant rationem sufficientem (§. 21.), eaque vel interna, vel externa esse potest (§. 19.), inde contingentia quoque alia dicitur *interna* alia *externa*. Quæ contingentia interna, & externa?

Coroll. 2. Nec modi proprii, nec modi analogici vi essentiæ enti tribuuntur (§. 56. cor. 3.): igitur cum insunt, contingenter insunt; hi quidem cum contingentia interna, illi cum externa.

Coroll. 3. Similiter patet determinationes externas, sive relationes (§. 58.) enti vi essentiæ nequaquam convenire: si igitur relationes quædam enti competant, id contingens sit, necesse est.

Schol. Non est mihi sermo de relationibus, quæ inter personas divinas intercedunt; eæ enim alterius sunt generis; nec ad philosophiam pertinent: id quod toties notandum venit, quoties de relationibus mentio recurrit.

CIII. *Si ens a se exsistit, eidem exsistentia absolute necessario: si ens ab alio exsistit, eidem exsistentia contingenter competit.* Si ens a se exsistit, eidem non-exsistentia absolute repugnat, & si ens ab alio exsistit, eidem non-exsistentia solum hypothetice repugnat (§. 2.): igitur priori ita convenit exsistentia, ut oppositum absolute convenire nequeat, & posteriori ita convenit exsistentia, ut etiam oppositum convenire absolute possit: sed id est absolute necessario, & contingenter con- Exsistentia enti a se absolute necessario; enti ab alio contingenter convenit.

venire (§. 95.): ergo si ens a se exsistit, eidem exsistentia absolute necessario, & si ens ab alio exsistit, eidem exsistentia solum contingenter competit.

COROLL. Igitur in ente a se exsistentia est absolute necessaria; in ente ab alio ea est contingens.

Quid ens necessarium & contingens? CIV. *Ens necessarium* voco ens, cujus exsistentia est absolute necessaria; *ens contingens* vero, cujus exsistentia est contingens.

COROLL. 1. Ens a se est ens necessarium, & ens ab alio est ens contingens (§. 52.), omneque ens vel necessarium, vel contingens est (§. 98. cor. 2.).

COROLL. 2. Igitur etiam ens necessarium in statu nudæ possibilitatis numquam esse potest; sed si est possibile, exsistit (§. 52. cor. 1.), & sufficientem suæ exsistentiæ rationem in se continet, proinde ejus exsistentia attributum est (§. 56.).

COROLL. 3. Ens contingens potest esse in statu nudæ possibilitatis, neque hoc ipso, quod sit possibile, exsistit (§. cit. cor. 2.), atque ideo etiam in se non continet rationem sufficientem suæ exsistentiæ.

SCHOL. Necessitas hæc absoluta concipi debet velut ratio, quæ efficit, ut ens, quod necessarium dicitur, exsistat; inde cavendum omnino est, ne eam putemus ipsam entis exsistentiam consequi; sic enim in hypotheticam degeneraret. Si igitur recte cogitare velis, cogita hanc necessitatem entis exsistentiam præcedere non quidem prioritate temporis, utraque enim est æterna, sed prioritate naturæ & naturali idearum ordine.

Ens necessarium in exsistendo non pendet ab alio. CV. *Si exsistit ens necessarium, illud quoad exsistentiam ab alio non pendet*. Si ens neces-

sarium exsistit, tum ejus exsistentia a sola ejusdem possibilitate pendet (§. praec. coroll. 2.): igitur sicut possibilitas ipsa, ita quoque exsistentia est determinatio sine alio possibilis; sed nullum ens quoad eam determinationem ab alio pendet, quae sine alio est possibilis (§. 60.): ergo si exsistit ens necessarium, illud quoad exsistentiam ab alio non pendet. Patet id quoque immediate ex notione entis a se (§. 52.).

Coroll. Igitur ens necessarium exsistere potest, tametsi nullum aliud ens exsistat.

CVI. *Si exsistit ens necessarium, illud quoad nullam determinationem internam ab alio pendet.* Quidquid exsistit, est undequaque in se determinatum (§. 59. schol. log.): igitur etiam ens necessarium, si exsistit, jam est undequaque in se determinatum; atqui ens necessarium, si exsistit, potest exsistere sine omni alio (§. praec. cor.): ergo etiam ens necessarium si exsistit, potest esse undequaque in se determinatum sine omni alio: sed si ens necessarium exsistens potest esse undequaque in se determinatum sine omni alio, tum nullam continet determinationem internam sine alio non possibilem, atque adeo quoad nullam determinationem internam ab alio pendet (§. 60.): ergo si exsistit ens necessarium, illud quoad nullam determinationem internam ab alio pendet. nec in ulla alia determinatione interna.

Coroll. 1. Igitur ens necessarium est undequaque, & sub omni respectu interne independens ab omni alio ente.

Coroll. 2. Et quia modi proprii sunt determinationis internae (§. 58. coroll.) ab alio pendentes (§§. 56. 60.), evidens est enti necessario, si exsistat, non posse inesse modos proprie dictos.

COROLL. 3. Ergo etiam e converso ens, in quo insunt modi proprii, non est ens necessarium, sed contingens (§. 104. cor. 1.).

Ens contingens in exsistendo pendet ab alio.

CVII. *Si exsistit ens contingens, illud quoad exsistentiam pendet ab alio.* Cum exsistentia entis contingentis pariter contingens sit (§. 104.), petit ea rationem sufficientem (§. 21.), quae, cum interna esse nequeat (§. 104. cor. 3.), externa esse debet (§. 19.): igitur si ens contingens exsistit, illud habet rationem sufficientem suae exsistentiae in alio, seu, quod idem est, illius exsistentia sine alio possibilis non est, atque adeo ab alio quoad exsistentiam pendet (§. 60.).

COROLL. Exsistentia entis contingentis est modus proprius (§. 56.), atque ideo omne ens contingens potest habere modos proprie dictos.

eoque necessario;

CVIII. *Si exsistit ens contingens, illud quoad exsistentiam pendet ab ente necessario.* Imprimis haec exsistentia pendet ab alio (§. praec.); jam illud aliud esse ens necessarium sic evinco: cum demonstratio data valeat de omni ente contingente, ut per se clarum est, quamdiu haeres in entibus contingentibus, semper deprehendis exsistentiam dependentem, numquam tamen ejus rationem sufficientem; ut igitur hanc detegas, extra omnia contingentia exire debes; sed extra omnia contingentia est ens necessarium (§. 104. cor. 1.): ergo ratio sufficiens exsistentiae entis contingentis continetur in ente necessario, id est, si exsistit ens contingens, illud quoad exsistentiam pendet ab ente necessario.

SCHOL. Putant athei robur demonstrationis hujus labefactari, si ponantur entia contingentia

tia numero infinita; de hoc quidem alias erit dicendi locus; istud tamen interea notari velim: quod demonstratur de uno ente contingente, quia contingente, illud valet etiam de quocumque eorum numero, adeoque etiam, si velis, infinito; quotcumque enim sint, sunt tamen entia contingentia: quemadmodum quod geometra demonstrat de uno circulo, applicari debet ad omnes possibiles. Cum igitur entis contingentia in infinitum multiplicas, simul in infinitum multiplicas rationem, quæ demonstrat ens contingens in exsistendo pendere ab ente necessario.

CIX. *Ens necessarium, a quo exsistentia entis contingentis pendet, est exsistens.* Ens illud necessarium vel est impossibile, vel possibile (§. 29.); illud esse nequit; nam cum impossibile sit non-ens (§. 38.), in non-ente contineretur ratio sufficiens alicujus realitatis, quod perspicue absurdum est, & reipsa pugnat cum (§. 21.): ergo alterum; porro si ens illud necessarium possibile est, vel illud est nude possibile, vel actuale (§. 50. cor. 1.); primum rursus esse non potest (§. 104. cor. 2.): ergo alterum obtinet, id est, ens necessarium, a quo exsistentia entis contingentis pendet, est exsistens. ac exsistente.

COROLL. Si igitur vel unicum ens contingens exsistit, exsistit quoque ens necessarium.

CX. *Si exsistit ens necessarium, illud est æternum.* Si exsistit ens necessarium, exsistit illud necessitate absoluta (§. 104.); sed necessitas absoluta est æterna (§. 99. cor.): ergo si exsistit ens necessarium, illud exsistit necessitate æterna; sed hoc ipso etiam æternum est: ergo si ens necessarium exsistit, illud æternum est. Ens necessarium est æternum;

CXI. *Si exsistit ens necessarium, illud exsistit in omni loco, seu quoad locum immensum* & immensum quoad locum.

 est,

est. Si exsistit ens necessarium, tunc illud exsistit vel in omni loco, vel in aliquo tantum: istud esse nequit: ponamus enim ens necessarium exsistere in aliquo tantum loco; exsistet igitur in illo vel necessario, vel contingenter (§. 98. coroll. 2.); non primum: nam nulla potest esse ratio, ut ens necessarium uni tantum loco necessario affigatur. Non alterum; nam quod in loco contingenter exsistit, de loco in locum moveri; ac proinde quoad statum internum, accedente nimirum nova vis internæ modificatione, mutari potest, quod in ens necessarium non cadit, ut infra (§. 120.) demonstrabo. Igitur si ens necessarium exsistit, tunc illud exsistit in omni loco, seu quoad locum immensum est.

Schol. Veniam dabit benevolus lector ad futuram demonstrationem contra methodi leges provocanti: opportunum non videbatur rem eo rejicere, tum quod magnam habet immensitas cum æternitate analogiam, tum quod ibi de hujus generis proprietatibus disserendi locus non erit.

In ente necessario possibiles sunt omnes realitates illimitatæ; CXII. *In ente necessario possibiles sunt omnes possibiles realitates illimitatæ*. Ens, quod omnibus possibilibus realitatibus illimitatis præditum sit, est possibile (§. 43. cor. 2.); sed istud non est ens contingens; hoc enim per essentiam excludit independentiam (§. 107.), quæ certe vera est realitas: ergo ens possibile, quod omnibus possibilibus realitatibus illimitatis præditum sit, est ens necessarium (§. 104. coroll. 1.); atqui si ens necessarium est possibile, quod omnibus possibilibus realitatibus illimitatis præditum sit, tunc utique in ente necessario possibiles sunt omnes possibiles realitates illimitatæ: ergo in ente necess-

cessario reapse possibiles sunt omnes possibiles realitates illimitatæ.

CXIII. *Si ens necessarium exsistit, exsistunt quoque in eo omnes possibiles realitates illimitatæ.* Si ens necessarium exsistit, tunc istud exsistit hoc ipso solum, quod sit possibile (§. 104. cor. 2.): igitur etiam si ens necessarium exsistit, exsistunt in eo omnes realitates in eo possibiles, hoc ipso solum, quod sint possibiles; sed omnes possibiles realitates illimitatæ sunt in eo possibiles (§. præc.): ergo si ens necessarium exsistit, exsistunt quoque in eo omnes possibiles realitates illimitatæ. & si exsistat, in eo quoque exsistunt.

Coroll. Cum ens, in quo omnes possibiles realitates illimitatæ exsistunt, sit ens absolute perfectissimum (§. 93. sch. n. 3.), patet, ens necessarium, si exsistat, esse absolute perfectissimum. Inde ens necessarium est absolute perfectissimum, &

CXIV. *Ens necessarium non potest esse nisi unicum.* Ens necessarium est ens absolute perfectissimum (§. præc.): sed ens absolute perfectissimum non potest esse nisi unicum. Sint enim vero duo, pollebunt ea & liberrima, & efficacissima voluntate: igitur poterunt velle contradictoria; igitur etiam fieri poterit, ut vel duo contradictoria sint simul vera, vel ut alterutrum id, quod efficacissime vult, non obtineat: quo te cumque vertas, nodo te implicas insolubili: igitur manifestum est, ens necessarium non posse esse nisi unicum. unicum.

Schol. Hujus demonstrationis laqueo te non explicabis dicendo, numquam fore, ut duo entia perfectissima in volendo dissentiant; non enim id agitur: esto: idem semper velint, volent tamen liberrime: poterunt igitur dissentire; poterit unum velle, ut mundus exsi-

stat; alterum, ut mundus non exsistat; ac proinde poterit quoque vel mundus simul exsistere, & simul non exsistere, vel alterutrius voluntas in irritum cadere.

Aliud ad stabiliendam hanc veritatem momentum adfert ipsa necessitas absoluta, qua ens necessarium exsistit, si exsistat; hæc nimirum necessitas absoluta, uti ad nullum tempus, vel locum (§§. 99. 100.); ita neque ad ullum numerum restringi potest, quin hoc ipso cessaret esse absoluta, & in hypotheticam transeat: inde vero consequens est, ut, si detur quædam necessitas absoluta ad exsistendum, ea sit vel in uno tantum ente, vel in omnibus possibilibus; quem enim cumque numerum ponas, cum quivis alter numerus sit æque possibilis, jam necessaria foret quædam hypothesis eam necessitatem absolutam ad hunc determinatum entium numerum restringens. Jam vero in omnibus possibilibus entibus inesse necessitatem absolutam ad exsistendum apertissime cum ratione pugnat: restat igitur, ut, si quædam sit, ea sit in uno solum. Sed jam satis de ente necessario, & contingente: si cuiquam hac in re æquo longior fuisse videar, eum ad theologiam remitto; ibi enim horum omnium fructus amplissimus patebit.

CAPUT II.

De Ente Immutabili, & Mutabili.

Quid mutabile, & immutabile?

CXV. *Mutatum* esse dico, quod non amplius idem est, seu quod amplius sibi substitui nequit (§. 62.): inde colliges, quid *mutabile* sit, & *immutabile*: illud nempe potest, hoc non potest mutari, *sic lapis prius calidus*,

dus, nunc frigidus sibi amplius substitui nequit, est ergo mutatus.

CXVI. *Quo respectu aliquid est necessarium, eo respectu est quoque immutabile: & quo respectu aliquid contingens est, eo quoque respectu est mutabile.* Quo respectu aliquid est necessarium, eo respectu ejus oppositum est impossibile, & quo respectu aliquid est contingens, eo respectu ejus oppositum est possibile (§. 95.); sed id, cujus oppositum est impossibile, non potest, & id, cujus oppositum est possibile, potest mutari; illud enim debet, hoc non debet semper manere idem: ergo quo respectu aliquid est necessarium, eo respectu est quoque immutabile, & quo respectu aliquid est contingens, eo respectu est mutabile. Necessarium immutabile; contingens mutabile est.

Coroll. 1. Ergo quidquid est vel absolute, vel hypothetice, vel metaphysice, vel physice, vel moraliter necessarium (§. 96.), illud eadem ratione est immutabile. Idem ab opposito valet de contingente.

Coroll. 2. Inde ulterius essentiæ rerum cum attributis (§. 101. cor. 1. & 2.), & exsistentia entis necessarii (§. 104.) sunt absolute immutabiles.

Coroll. 3. Contra modi tam proprii, quam analogici cum relationibus (§. 102. cor. 2. & 3.), & exsistentia entis contingentis (§. 104.) sunt absolute mutabiles.

Coroll. 4. A mutabilitate absoluta ad hypotheticam non rite concluditur: potest igitur aliquid, quod sit absolute mutabile, hypothetice tamen esse immutabile.

CXVII. *Siqui modi analogici in ente necessario insunt, ii in eodem sunt immutabiles.* Ponamus inesse in ente necessario modos analogicos, eosque mutari, mutarentur certe ab ip- Modi analogici in ente necessario non mutantur.

ipso ente necessario (§§. 56. & 106. cor. 1.); sed ens necessarium suos modos analogicos, si quos habet, mutare non potest; hæc enim mutatio non posset proficisci, nisi vel ab ignorantia alicujus rei, vel a quadam animi inconstantia & levitate, quæ pugnant cum absoluta perfectione ipsi competente (§. 113. coroll.): ergo siqui modi analogici insunt in ente necessario, ii in eodem sunt immutabiles.

COROLL. Hæc igitur immutabilitas est immediate hypothetica, sub hypothesi nimirum, quod ens necessarium debeat esse absolute perfectissimum; quia tamen hypothesis ista tolli absolute non potest, ea æquiparatur absolutæ (§. 98. schol.)

Quid mutatio entis interna, & externa? CXVIII. Modi tam proprii, quam analogici ad statum entis internum; relationes ad externum pertinent (§. 61. cor.): cum illis igitur internus; cum his externus entis status mutatur. Mutatio status interni est *interna*, & *propria* entis mutatio: mutatio status externi est *externa*, & *impropria* entis mutatio: relationes enim, cum sint totæ externæ, in ente nihil ponunt: quare cum mutantur, mutantur solum respectus entis ad alia.

Quid ens immutabile, & mutabile? CXIX. *Ens immutabile* voco illud ens, cujus status internus absolute nequit mutari: contra *ens mutabile*, cujus status internus mutari absolute potest.

COROLL. Omne ens vel est ens immutabile, vel ens mutabile.

Ens necessarium est ens immutabile. CXX. *Ens necessarium est ens immutabile*. Determinationes, quarum collectio internum entis necessarii statum constituunt (§. 61.), sunt

ſunt eſſentialia, attributa, & ſiqui adſunt, modi analogici (§. 58.), modi enim proprii ineſſe nulli poſſunt (§. 106. cor. 2.); ſed eſſentialia cum attributis ſunt abſolute immutabilia (§. 116. cor. 2.), & hypothetica modorum analogicorum immutabilitas æquiparatur abſolutæ (§. 117. coroll.): ergo internus entis neceſſarii ſtatus mutari abſolute non poteſt; ſed ens, cujus ſtatus internus abſolute nequit mutari, eſt ens immutabile (§. præc.): ergo ens neceſſarium eſt ens immutabile.

Coroll. Ergo etiam ab oppoſito: ens neceſſarium non eſt ens mutabile; ac proinde etiam inverſe: ens mutabile non eſt ens neceſſarium.

CXXI. *Omne ens contingens eſt ens mutabile.* Omne ens contingens habet exſiſtentiam mutabilem (§. 116. cor. 3.), & alios præterea admittit modos proprios (§. 107. cor.), qui ſunt abſolute mutabiles (§. 116. coroll. 3.): ergo illius ſtatus internus abſolute mutari poteſt; ſed illud, cujus ſtatus internus abſolute mutari poteſt, ens eſt mutabile (§. 119.): ergo omne ens contingens eſt ens mutabile. Ens contingens eſt ens mutabile.

Coroll. Ergo etiam ab oppoſito: nullum ens contingens eſt ens immutabile: ac proinde etiam inverſe: ens immutabile non eſt ens contingens.

CXXII. *Ens immutabile eſt ens neceſſarium.* Ens immutabile vel eſt ens neceſſarium, vel contingens (§. 104.), ſed ens immutabile non eſt ens contingens (§. præc. cor.): ergo ens immutabile eſt ens neceſſarium. Ens immutabile eſt ens neceſſarium.

CXXIII. *Omne ens mutabile eſt ens contingens*, Omne ens mutabile vel eſt ens contingens, Ens mutabile eſt ens contingens.

gens, vel ens necessarium (§. 104.); sed nullum ens mutabile est ens necessarium (§. 120. cor.): ergo omne ens mutabile est ens contingens.

Quid variatio, & quotuplex? CXXIV. *Variatio* contingit, cum determinatio una aliqua in locum a se diversæ in ente succedit, estque vel *interna*, vel *externa*, prout de determinationibus internis, vel externis agitur. Ens, in quo variatio possibilis est, *variabile* dicitur.

COROLL. 1. Facta variatione ens amplius sibi substitui non potest: igitur facta est mutatio (§. 115.); omnis proinde variatio cum mutatione conjungitur, & quo respectu aliquid est variabile, eo etiam est mutabile, & vicissim.

COROLL. 2. Quidquid variari potest, contingens sit, necesse est: quia porro soli modi & proprii, & analogici in ente contingentes sunt, ii etiam soli in ente variari possunt.

Quid modificatio? SCHOL. Inde est, cur Philosophi generatim omnem variationem internam, quæ sola propria est entis variatio (conf. §. 118.), *modificationem* entis, ens autem illud, cui in se spectato variatio modorum seu proprie, seu analogice sic dictorum non repugnat, *subjectum modificabile* compellent. Quia porro successio modorum tempore aliquo eget, necesse est, ut subjectum, quod sit modificabile, simul aliquamdiu in exsistendo perseveret, seu, ut ajunt, sit *perdurabile*. Atque sic devolvimur ad notiones substantiæ, & accidentis distincte explicandas.

CA-

CAPUT III.

De Substantia, Accidente, & Vi.

CXXV. Ens, quatenus spectatur ut habens essentiam, & præterea affectionum capax, subjectum dixi (§. 49.): istud subjectum jam posthac *substantiam* vocabo; *accidentia* vero affectiones omnes, quæ ipsi insunt, vel inesse possunt. Est enim substantia ex communi philosophorum sententia illud, quod *per se exsistit*, id est, in exsistendo non pendet ab alio tamquam subjecto; & accidens, *quod exsistit in alio* tamquam subjecto, cui inhæret. Quid substantia, & accidens?

Coroll. 1. Quidquid exsistit, substantia est, vel accidens.

Coroll. 2. Si inter affectiones locum habeant modi erit substantia *subjectum perdurabile, & modificabile*, quæ est definitio VVolfii.

Coroll. 3. Accidentia extra substantiam exsistere nequaquam possunt, & determinationes, quæ ipsis tribuuntur, sunt reapse determinationes substantiæ, cui inhærent. *Sic libertas tribuitur voluntati, est autem revera determinatio animæ, quæ vult.*

Schol. Leibnitius substantiam definivit per ens, *quod principium mutationum in se continet*; at vero non videtur ita sine probatione sumi posse in quavis substantia inesse suarum mutationum principium. Qui autem substantiam per modum receptaculi vacui, in quo omnes determinationes, essentialia videlicet, attributa, & modi inhæreant, concipiunt, ii ideam solum imaginariam, (§. 152. sch. log.) animo informant, atque inde mirum non est, quod de summa ideæ hujus obscuritate cum *Act. erud. ann. 1694. pa. 110.*

Lo-

Lokio vehementer conquerantur; cum enim a subjecto illo omnia mente abstrahant, & in accidentium numero reponant, nihil in ipsa substantia relinquunt, quod intelligere, ac discernere possint. Est certe absurdum, omnia; quæ in ente insunt, referre inter accidentia; & tamen velle, ut præterea supersint, quæ in eo cogitentur. Quod ad impiam substantiæ definitionem a Spinoza allatam attinet, dicam uberius pro rei gravitate, sed alio loco.

Quid actio, & effectus? CXXVI. Ens *agit*, cum efficit, ut aliquid ad actualitatem, sive exsistentiam perveniat: abstractum τꞋ *agere* vocatur *actio*, estque in se nihil aliud, quam determinatio, seu efficientia actualitatis cujusdam; id vero, quod exsistens fit, seu agitur, *effectus* cognominatur.

Quid actionis subjectum, & terminus? CXXVII. Porro ipsum agens sæpius *actionis subjectum* audit, tum vero effectus dicitur *terminus actionis*: quia vero terminus hic vel in ipso subjecto agente, vel extra ipsum esse potest, inde duplex oritur actionis species; in priori nimirum casu actio est *immanens*, in posteriori *transiens*. Inde intelligitur, quando ens *immanenter*, quando *transitive* agat.

Item actio immanens & transiens?

Quid passio? CXXVIII. Actioni opponitur *passio*, quæ est abstractum τꞋ *pati*; patitur vero ens, in quo per alterius actionem aliquid fit exsistens; unde *passio* est quædam entis mutatio, cujus ratio sufficiens in actione alterius continetur.

Quid actio in alterum, & quotuplex? CXXIX. Cum unum ens ab altero patitur, alterum in hocce agit: igitur *agere in alterum* est efficere, ut alteri aliquid actuale competat. Id quod efficit, ut alteri aliquid actuale competat, vel id in altero efficit vera sua actione, vel solum actione sua aliquid, quod obstabat, ne illud actuale fiat, removet;

vet; in primo *actio in alterum* est *propria*: in secundo *impropria*, seu *remotiva*.

CXXX. Ens, quod agit, etiam agere, & quod patitur, pati potest (§. 50.). Quatenus ens agere potest, eatenus illi tribuitur *facultas activa*, seu *agendi potentia*, quae proinde aliud non est, quam possibilitas actionis concipienda, atque intelligenda per ea, quae in ente insunt; quatenus vero ens pati potest, eatenus ei *facultas passiva*, seu *potentia patiendi* competit, quae rursus nihil est aliud, quam possibilitas passionis concipienda per ea, quae in ente insunt. *Sic anima habet facultatem volendi, ignis urendi, lapis ut calefiat.* Quid facultas agendi, & patiendi?

CXXXI. Quatenus ens agere duntaxat potest, eatenus nondum agit, neque umquam ex sola actionis possibilitate, seu potentia activa ipsa actionis actualitas sequetur (§. 50.): necesse igitur est, ut, si actio exsistat, adsit aliquid, quod efficiat, ut actio exsistat potius, quam non. Id, quod efficit, ut actio exsistat, vocatur *vis*: estque vel *in actu secundo*, cum actu exercetur, & efficit, ut actio exsistat, vel *in actu primo*, cum nondum exercetur. Quid vis, ejusque actus primus, & adus?

Coroll. 1. Posita vi in actu secundo ponitur actio: non item posita vi in actu primo: effectus igitur pendet a vi in actu secundo, seu haec ut in actu secundo constituta continet rationem sufficientem effectus.

Coroll. 2. Vis in actu primo media est inter facultatem activam, & vim in actu secundo; haec porro rursus medium tenet locum inter vim in actu primo, & effectum; actio vero in ipso illius exercitio consistere videtur.

CXXXII. *Impedimentum* est id, quod continet rationem, cur rationatum, cujus ratio suf- Quid impedimentum, & resistentia?

sufficiens jam erat posita, non ponatur, sive quod efficit, ut ratio de se sufficiens fiat insufficiens (§. 18.); nominatim vocatur *resistentia*, si referatur ad actionem.

Coroll. 1. Ut igitur ratio sufficiens talis perseveret, requiritur remotio impedimenti, quæ *ratio removens*, vel potius *conditio, sine qua non* dici consuevit.

Coroll. 2. Cum posita vi in actu secundo ponatur actio (§. præc. coroll. 1.), posita resistentia nequit poni vis in actu secundo.

Schol. Vis remota omni resistentia determinatur ad actum secundum vel ex natura sua, vel ab ipso subjecto agente, cui ea inest: inde oritur partitio in vim *liberam*, & *necessariam*, de quo alias.

Quod agit, substantia est. CXXXIII. *Omne, quod agit, est substantia.* Quod agit, vel substantia est, vel accidens (§. 125. cor. 1.); si primum habetur propositum; si alterum: tum quædam determinatio, nimirum actio, tribuitur accidenti; sed determinatio, quæ tribuitur accidenti, est determinatio substantiæ, in qua ipsum inhæret (§. cit. coroll. 3.); igitur rursus actio non est accidentis, sed substantiæ: ergo omne, quod agit, substantia est.

Coroll. Quod agit, pollet vi (§. 131.): ergo & vis non est, nisi in substantia.

Schol. Probare hic quidem aliorum exemplo oporteret, cuivis substantiæ insitam esse vim agendi; sed ea res nondum matura est: quare ad quam toto hoc capite viam stravi, doctrinam de principiis, & caussis dilucide explanandam aggrediar, ubi tamen ante notiones subsistentiæ, suppositi, & personæ cum idea substantiæ copulatas exposuero.

CXXXIV.

CXXXIV. *Subsistentia* generatim est quidam substantiæ modus, isque duplex: unus omni substantiæ essentialis, quod ipsam in *esse* substantiæ constituit, estque ipsa independentia a subjecto *inhæsionis*, quam olim *perseitatem* vocarunt; huic opponitur dependendentia a subjecto inhæsionis, quæ est essentialis cuivis accidenti (§. 125.), & *inexsistentia* dicitur. Alter, græcis *ὑποσταυσις*, veteribus *suppositalitas*, quo substantia singularis redditur sui juris, & incommunicabilis alteri; intelligiturque per se, & complete exsistere. Vid. quoque Dariesius. Quid subsistentia, & quotuplex? *Ontolog. §. 35. & seqq.*

CXXXV. *Suppositum*, *ὑφιςαμενον*, est omnis substantia subsistens, ac proinde substantia singularis ultimo completa & sui juris effecta; subsistentia igitur cum substantia conjuncta constituit suppositum. Suppositum porro vel est rationis particeps, vel non; si hoc; dicitur absolute *suppositum*, *ut arbor*, *lapis*; si illud: vocatur *persona*, ac definitur a Boethio *esse naturæ rationalis individua substantia*. Quid suppositum, & quotuplex? *Lib. de pers. & nat. c. 3.*

Coroll. 1. Suppositum consideratur a philosophis per modum concreti, cujus subjectum est substantia individua, forma generatim subsistentia, & speciatim in rationalibus personalitas, in ratione destitutis suppositalitas.

Coroll. 2. Inde intelligitur quoque illud apud philosophos usitatissimum: *actiones sunt suppositorum*; substantiæ nimirum completæ, & sui juris effectæ actio imputari debet.

Schol. Exemplo ab homine petito rem totam illustrat Chauvinus: ,, sic homo, licet duabus ,, rebus maxime differentibus, corpore scilicet, ,, & spiritu constet; non tamen duplici constat ,, aut supposito, aut persona, sed unica est ,, persona. Non sane duplici constat aut supposito, aut persona; quia neutra hominis ,, pars *Lexic. VV. pers. subs. suppos.*

„ pars sui est juris, sive integrum agendi „ principium: quandoquidem corpus ab animo „ humano, ut animus humanus a corpore humano, quoad durat homo, pendet. At u„ nica est persona, quia homo ex corpore, „ & spiritu constans ita sui juris est, sive in„ tegrum agendi principium, ut non exsistat „ in alio tamquam perfectiori (quemadmodum „ pes Socratis exsistit in Socrate, aut gutta „ aquæ exsistit in oceano) nec alio nisi divi„ vino præsidio indigeat, ut ad exsistendum; „ sic ad agendum. „ Sed quærunt etiam, quid & qualis sit ille subsistendi modus: qua in re communior opinio est, esse eum pure negativum, ac proinde entis creati subsistentiam in sola negatione unionis perfectivæ cum alio ente consistere: hac quippe solum posita jam substantia creata redditur ultimo completa, sui juris, ac incommunicabilis alteri tamquam supposito, necnon adæquatum suarum operationum principium.

CAPUT IV.

De Principiis, & Caussis.

Quid principium, & principiatum?

CXXXVI. *Principium* generatim omne illud dicitur, quod continet rationem alterius, hocque alterum *principiatum* audit; *sic pondus est principium motus in horologio.*

Coroll. 1. Principium, & principiatum connectuntur, hocque ab illo dependet (§. 60.)

Coroll. 2. Quidquid non agnoscit rationem sufficientem, nec habet principium, & quidquid rationem sufficientem postulat, principiatum est.

CXXXVII.

CXXXVII. Cum de principio agimus, consideramus vel illud, quod est principium, vel quatenus est principium: in priori casu *materialiter*, in altero *formaliter* spectari dicitur. Idem de principiato obtinet. Quid principium materialiter & formaliter spectatum?

Schol. Per principium sine addito semper intelligam principium formaliter sumtum.

CXXXVIII. *Principium est prius principiato*: Id, quo nondum posito, alterum poni nequit, est prius altero; sed nondum posito principio principiatum poni nequit; secus poneretur aliquid sine ratione sufficiente (§. 136.): ergo principium prius est principiato. Principium prius est principiato,

CXXXIX. *Principium non est prius tempore principiato*. Ponamus principium esse prius tempore principiato: exsistet ergo aliquo temporis momento principium absque principiato; & quia principium non est, nisi quatenus habet principiatum, sive, ut ajunt, quatenus principiat; simul non exsistet. Quare cum hoc repugnet, sequitur principium non esse tempore prius principiato. non tamen tempore,

Coroll. Si igitur sola temporis ratio habeatur, principium, & principiatum simul sunt.

Schol. Per se evidens est, non repugnare, ut principium materialiter spectatum sit prius tempore suo principiato; *sic pater, ut homo est, prius utique tempore exsistit, ac filius*.

CXL. *Principium est prius natura principiato*. Principium est prius principiato (§. 138.); sed non est prius tempore (§.præc.): ergo natura. Siquidem prius natura altero dicitur a philosophis, quod, licet tempore simul sit cum altero, ad illud tamen efficiendum per sese requiritur. sed natura.

Schol.

SCHOL. De hac naturæ prioritate nonnulla, quæ plus utilitatis habere videntur, ex philosophorum scriptis paullo post adnotabo.

Quotuplex principium? CXLI. Principium continet rationem alterius (§. 136.): sed ratio est multiplex (§§. 18. 19.): ergo & principium. Est igitur principium *sufficiens*, vel *insufficiens*: illud rursus vel *cognitionis*, vel *possibilitatis*, vel *actualitatis*, *internum* denique, aut *externum*. *Sic principium cognitionis est principium contradictionis; essentia est principium possibilitatis modorum* (§. 57.), *vel compositio divisibilitatis: Deus est principium actualitatis mundi*.

Quid caussa & caussatum? CXLII. Principium actualitatis nominatim *caussa*, ejus vero principiatum appellatur *caussatum*. Caussa igitur illud est, quod rationem exsistentiæ alterius continet, ex quo proinde intelligi debet, cur alteram vel absolute, vel saltem tale exsistat.

COROLL. Generatim adhuc de principio dicta cum proportione ad caussam applicanda sunt.

Quid caussæ materiale, & formale? CXLIII. Caussa continet rationem exsistentiæ alterius (§. præc.): cogitari itaque potest ut subjectum, in quo ratio ea insit, sicque hæc ab illo distingui. Cum subjectum solum spectamus, *materiale* caussæ, cum rationem eam contemplamur, *formale* caussæ, seu *caussalitatem* consideramus: *sic caussalitas in artifice sunt actiones mentis, quibus ideam operis animo concipit, & externæ, quibus idem construit*.

Quæ caussarum distributio? SCHOL. Cum ratio, cur aliquid vel absolute, vel tale exsistat, variis omnino modis in entibus quibusdam contineri possit, diversa inde constituunt caussarum genera philosophi; & imprimis

primis quidem secundum quinque modos maxime generales statuunt caussas *efficientem*, *finalem*, *materialem*, *formalem*, & *exemplarem*. Deinde, quia rursus in generalibus hisce modis specialiores discerni possunt, in quovis genere diversos caussarum ordines distinguunt. Denique omnes caussas, qualescumque eæ sint, quæ simul ad alicujus actualitatem concurrunt, *concaussas* vocant. Sunt igitur concaussæ vel diversi generis, *ut architectus*, & *materia ædificii*, *vel ejusdem generis*, quæ ulterius aut sunt in *eodem ordine*, *ut duo equi currum trahentes*; aut in *diverso ordine*, *ut architectus*, & *opera*.

CXLIV. Caussa *efficiens* est, cujus caussalitas in actione consistit, sive quæ actione sua continet rationem sufficientem, cur aliquid exsistentiam obtineat: ejus caussatum *effectus* appellatur.

Coroll. 1. Cum caussa efficiens agat, vi polleat, necesse est (§. 131.); quod autem vim habet substantia est (133. cor.): igitur omnis caussa efficiens substantia est. Quid causa efficiens & effectus?

Coroll. 2. Quod agit, etiam potentia agendi gaudet (§. 130.): igitur omnis caussa efficiens potentiam agendi habet, & ens, quod potentia agendi instructum est, fit caussa efficiens, cum eam potentiam exercet, sive agit. Inde

CXLV. Caussa efficiens duplici modo considerari potest, vel ut actu agens, vel ut potens agere: ut actu agens dicitur esse in *actu secundo*, qui reapse est ipsa caussæ actio; *sic anima volens est in actu secundo*. Ut potens agere est *in actu primo*. Porro cum caussa est in actu primo, vel habet jam omnia omnino requisita ad actionem ponen- Quid ejus actus primus, & secundus?

dam,

dam, vel non; si illud: adest *actus primus proximus*, seu *potentia proxima*; sic *anima habens repræsentationem boni est in actu primo proximo ad illud volendum*, si hoc: habetur solum *actus primus remotus*, seu *potentia remota*, ut *si anima non cognoscat bonitatem objecti propositi, ignis non applicetur ad stuppam*.

Coroll. Actus igitur primus proximus collectione omnium requisitorum, quæ ad actum ponendum absolute necessaria sunt, constituitur.

Quid requisita, & quotuplicia? Schol. 1. Inde *requisita* hæc vulgo constitutiva actus primi proximi dicuntur, & natura præcedunt actum secundum. Sunt vero ea duplicis generis: nimirum vel *comprincipia*, aut *caussa, socia*, seu *auxiliares*, quæ simul efficiunt caussæ sufficientiam, viresque illius deficientes supplent; *sic milites belliducem in fundendo hoste, socii Cajum in elevando pondere juvant*; vel *conditiones*, sine quibus caussa ceteroquin sufficiens effectum tamen præstare nequit. Atque harum rursus aliæ sunt *positivæ*, *ut cognitio bonitatis in objecto ad illud volendum: præsentia hostis ad cadendum, conveniens ignis applicatio ad materiam comburendam*: aliæ *negativa*, quæ universim consistunt in remotione omnium impedimentorum, quæ quoquomodo actionem vel ex toto, vel ex parte impedire possent. Ex his porro luculente patet discrimen inter comprincipium, & conditionem; illi enim vis, aut saltem agendi potentia aliqua competit, huic nulla: quare permodica solum attentione opus est, ut dignoscatur, utrum requisitum obvium inter comprincipia, utrum inter conditiones reponendum sit.

Quid natura prius? Schol. 2. Dixi requisita actus primi proximi natura præcedere actum secundum; ut hoc rite in-

intelligatur, necesse est, ut philosophorum doctrinam de prioritate naturæ paucis exponam, quemadmodum superius (§. 140. sch.) promiseram. *Natura* igitur *prius* esse dicitur, quod ut aliunde exsistens complet actum primum proximum caussæ, eamque proxime ad agendum expeditam reddit. Inde vero intelligitur 1.) quodvis constitutivum actus primi proximi, seu comprincipium, seu pura sit conditio, esse natura prius actu secundo; 2.) quod natura prius est altero, non posse sub ea ratione ab altero pendere, quamvis sub alio respectu possit: sic dum valetudinis caussa ambulo, pendet ea quidem ab ambulatione, ut effectus, est tamen simul natura prior ut in mente exsistens, sic enim fit caussa finalis, ut dicemus; 3.) prioritatem naturæ non obstare, quo minus ea, quorum unum prius, alterum posterius est, uno individuo momento simul exsistant.

Quia vero plura eodem temporis momento exsistere possunt, inter quæ nulla relatio prioritatis, aut posterioritatis intercedit, excogitarunt philosophi *signa*, ut ajunt, *naturæ*, seu *rationis*, ut breviter, ordinate tamen de ejusmodi rebus differere possint. In quovis nimirum individuo momento concipiunt duo *signa*, per quæ non partes reales momenti ipsius, utpote quæ nullæ sunt, sed ordinem, & mutuam rerum eo momento exsistentium relationem denotant. Inde in *signo naturæ priori*, dicunt exsistere actum primum proximum, & singula ejus requisita; *in signo* vero *naturæ posteriori* actum secundum, & quæ ex iis fluunt; illa autem, quæ, tametsi simul exsistant, nullam tamen ad sese relationem habent, in *signis naturæ disparatis* ponunt. Quodsi plura, & diversa ab eodem actu primo proximo procedant, ea *in eodem naturæ signo* exsistunt, & *effectus simultanei* audiunt; Quid signa naturæ

Ex his porro sequitur: 1.) potest aliquid cum altero simul reapse exsistere, nec tamen esse in signo priori, aut posteriori, unde si quidpiam negetur esse in signo priori, vel posteriori, non continuo negatur eo momento exsistere; 2.) ex eo, quod res quæpiam non sit in signo priori respectu alterius, nequaquam concludendum est, ejus rei negationem esse in eodem signo priori; si enim, quod fieri potest, nec res ipsa, nec ejus negatio constituat actum primum proximum, neutrum altero natura prius erit: certe nihil est in priore signo ad seipsum, an propterea negatio illius erit natura prior? Quod si hoc fieri posset, essent duo contradictoria in eodem momento reali, unumque alterius caussa. Sed satis de his.

Quæ caussa libera, & necessaria?

CXLVI. Caussa efficiens *libera* est, quæ habitis omnibus ad agendum requisitis potest agere, vel non agere, *ut anima nostra in volendo: necessaria* vero, quæ habitis omnibus ad agendum requisitis actionem omittere amplius nequit; *ut ignis ad stuppam applicatus*.

Coroll. 1. Actus primus proximus caussæ liberæ est de se indifferens ad actum secundum, potestque absolute spectatus conjungi vel cum actu, vel cum omissione actus.

Coroll. 2. Si ergo actus primus proximus necessario connectatur cum actu secundo, caussa est necessaria; proinde si caussa debeat esse libera, nullum constitutivum necessario connexum cum actu secundo ejus actum primum proximum ingredi potest.

Schol. Non ignoro notionem caussæ liberæ a me constitutam a multis in controversiam vocari; verum quod hoc loco asserui, gravissimis argumentis in psychologia demonstratum ibo.

CXLVII.

CXLVII. Caussa efficiens dicitur *principalis*, quæ propria sua vi agit, estque vel *prima*, seu *princeps*, quæ, quod vim a se habeat, nullo prorsus pacto ab alia pendet, qualis est solus Deus, vel *secunda*, aut *secundaria*, quæ vim a prima participat, propterea que in agendo ab ea pendet, qualia sunt entia creata. *Instrumentalis* vero vocatur, quæ vi aliena, caussæ nimirum principalis agit, effectumque producit. Quid caussa principalis, & instrumentalis?

Coroll. 1. Caussa principalis tam potentia, quam vi agendi pollet; instrumentalis contra, etsi potentia agendi prædita sit, vi destituitur: quare illius potentia per vim caussæ principalis ad actum determinari debet.

Coroll. 2. Cum actio pendeat a vi (§. 131.), ubi unica vis est, ibi pariter unica est actio: quare unica est actio caussæ principalis, & instrumentalis; constituunt proinde simul unam caussam, & effectus tribuitur principali, quæ instrumento usa est.

Coroll. 3. Quia tamen talis effectus sine instrumento non poneretur, ratio, cur *talis* effectus exsistat, ab instrumento petenda est: instrumentum igitur modificando actionem caussæ principalis ad effectum concurrit, ideoque vero sensu nomen caussæ meretur (§. 142.).

Schol. 1.) Fit nonnumquam, ut ens propria quidem vi præditum instrumenti tamen vices agat, tum vero *caussa administra*, a nonnullis *instrumentum vivum* appellatur. Id evenit, cum ens vim suam ad nutum, & directionem alterius exercere cogitur: *ita equus in exercenda sua vi a nutu equitis, miles ab imperio belliducis pendet, quare etiam una censetur esse actio equi, & equitis, militum, ac ducis*. Cæterum in constituenda caussæ instrumentalis notione pervulgatum philo- Quid caussa administra,

sophorum morem secutus sum, neque hoc loco definio, utrum revera exstet: verisimile istud non esse in sequentibus, ac præcipue in cosmologia apparebit.

& occasionalis? Schol. 2. Addunt his nonnulli caussas *occasionales*, quæ nec vim, potentia agendi, saltem comparate ad eum effectum, ad quem referuntur, continent: sed solum occasionem præbent alicui caussæ principali, ut actionem quampiam ponat; quomodo Josue dici potest pronunciando ea verba: *sta sol*, occasionem præbuisse, ut Deus ipse solis cursum sisteret. Sed facile patet nomen caussæ ipsis sensu proprio nequaquam competere; sunt tamen, quod mireris philosophorum aliqui, qui omnes generatim caussas secundas, seu creatas ad occasionales referunt, solamque primam, sive Deum vero sensu agere propugnant.

Quod criterio. cisiæ caput? Cartesianorum hæc est opinatio; docent quippe nihil in rerum natura ab entibus creatis vere effici, sed occasiones solum ab ipsis subministrari, quibus positis Deus secundum leges generales a se constitutas ipse omnia, & solus operetur: ita, ajunt, non anima suum, quocum conjungitur, corpus, non globus incurrens alium sibi obstantem movet; sed anima volendo, globus incurrendo occasionem præbet caussæ primæ, ut ipsa sola secundum statas leges & in corpore, & in globo motum producat. Utrum hi a duce suo Cartesio hanc opinionem acceperint, dubitari merito potest: nusquam certe in ipsius scriptis ea clare reperitur; quin, dum illi ideo rebus creatis veram efficientiam adimunt, quod vis movendi corpora, ipsorum opinione infinita, in solum Deum cadat, ipse contrarium asseruit in epistola ad Henricum Morum, ita scribens: „ Vis „ autem movens potest esse ipsius Dei conser„ vantis tantundem translationis in materia, „ quantum a primo creationis momento, in

E. ist. t. 1 ep. 72.

„ ea

„ ea posuit, vel etiam substantiæ creatæ, ut „ mentis nostræ, vel cujusvis alterius rei, cui „ vim dederit corpus movendi. „ Verius hæc sententia Malebranchio (a) tribuitur; qui in ea exornanda eo processit, ut animam nostram ademta omni agendi vi, & libertate exspoliaverit, & quovis stipite inertiorem effecerit; quamquam alias (b) secum minime consentiens liberas volitiones rursus animæ tribuerit. Paucos hac in re, non tamen nullos nactus est sectatores: certe ea, quæ recentissime D. Diderot (c) *de forma constitutiva hominis moralis* protulit, non longe ab his erroribus distare videntur. Sed de his alias viderimus: nunc ii solum ex Cartesiana familia impugnandi veniunt, qui ea utuntur moderatione, ut relicta in spiritibus volendi, judicandique vi vere activa, reliquos effectus, qui in hoc mundo eveniunt, quique motione quadam indigent, a solo Deo velut caussa unica, & immediata provenire docent.

(a) *La récherche de la vérité l. 6. p. 2. ch. 3.*

(b) *Eclairciss. sur le ch. 3. p. 2 livr. 6 réponse a la 6. preuve.*

(c) *Encyclopedie art. evidence.*

CXLVIII. *Longe probabilissimum est caussas creatas esse effectuum suorum vere effectrices, & non solum occasionales.* Illud certe longe probabilissimum est, quod communi omnium non modo philosophorum, sed aliorum quoque hominum persuasione nititur, nec ab ea, nisi fortioribus rationibus in contrariam partem adductis, ex legum criticarum præscripto recedendum est; sed caussas creatas esse effectuum suorum vere effectrices, & non solum occasionales opinio est, quæ communi omnium non modo philosophorum, sed aliorum quoque hominum persuasioni nititur, neque in contrariam partem fortiores adhuc rationes allatæ sunt: ergo longe probabilissimum est caussas creatas esse effectuum suorum vere effectrices, & non solum occasionales.

Caussæ creatæ vere agunt.

SCHOL. 1. Profecto assumtæ propositionis veritas nemini obscura esse potest, modo ad communia omnium hominum judicia animum advertat: quis enim umquam, solis fortasse Cartesianis exceptis, si tamen serio agant, dubitavit, homines, cum ambulant, opus quoddam faciunt, ædificium exstruunt: Equos, cum currum trahunt; canes, cum lupum a grege pellunt, vere, ac proprie agere? quis negat artificem sui esse artefacti caussam revera efficientem? an dum opus cujuspiam laude, ac præmio dignum pronunciamus, solum illius bonam voluntatem respicimus? an ideo alicujus fortitudinem, continentiam, & quæ similia sunt, extollimus, quia is cupit esse fortis, continens? & nonne denique omnes vulnus homini inflictum lapidi ex alto decidenti; murorum ruinam globo ex tormento ejecto; motum corporis alteri majore celeritate incurrenti concordi prorsus judicio tribuimus? ut adeo de communi omnium hominum persuasione nullum queat dubium superesse. Sed nec, quæ in contrariam partem adferuntur, multum habent ponderis.

Respondetur objectis. SCHOL. 2. Ajunt 1.) Deus omnia agit: ergo caussæ creatæ vere, ac proprie non agunt; *ant. p.* Deus est caussa perfectissima: ergo omnia, & quidem solus agit: secus plane sequeretur Deum cum creaturis quasi cum caussis sociis agere, quod infinitæ Dei perfectioni repugnare videtur.

℞. *d. ant.* Deus omnia agit, ut *caussa primaria*, *c. ant.* ut *caussa unica n. ant.* Ad prob. rursus *d. ant.* Deus est caussa perfectissima hoc sensu: *quod ipse & vi non aliunde accepta, & modo infinite excellentiori agat, quam res creata*, *c. ant.* hoc sensu: *quod ipse solus omnem vim agendi habeat, & nullam prorsus res creata*, *n. ant. & con.* Id ipsum est, quod volumus: Deum nempe esse caussam quidem

dem primariam omnium effectuum, cum ipse in agendo a nullo pendeat, & omnibus creatis vim agendi tribuerit, ac ad eorum actiones concurrat; non tamen caussam esse unicam, quasi ipse solus per sese omnia efficeret. Neque vero id divinis perfectionibus quidquam officit: si enim rebus creatis potuit communicari exsistentia, spiritibus quoque vis volendi, cur non & vis activa iisdem communicari, salva Dei perfectione, possit? Deinde Deus non eo titulo caussa est perfectissima, quod solus omnia efficiat; immo hoc nec fieri posse videtur, cum perfectissimam esse caussam dicat relationem ad caussas minus perfectas, sed tamen veras, quæ superari possint: igitur eam ob rationem solum Deus caussa perfectissima dici debet, quod nec in vi, nec in actione ab ullo pendeat, quodque illius agendi modus infinite excellentior sit, ac cujusvis rei creatæ. Similiter id, quod additur, distinctione dissolvendum est; nimirum Deus agit cum creaturis velut cum caussis sociis, *quas ex libera sua bonitate in consortium agendi assumpsit*, non autem, *ut ab iis in operando adjuvetur*. Neque dicas: perfectius est posse agere sine caussis sociis quocumque titulo assumtis: igitur etiam perfectius erit actu agere sine caussis sociis quocumque titulo assumtis: R. *c. ant. n. cons.* In priori enim casu arguitur imbecillitas virium, non vero in altero. Non ergo ex nostra sententia in Deum imperfectio redundat; non enim dicimus Deum cum caussis creatis agere ob aliquam virium inopiam, aut ab iis saltem ad facilius operandum juvari; sed asserimus Deum ex infinita, & liberrima sua bonitate res creatas, sicut in consortium exsistendi, ita & in consortium agendi assumsisse, illisque cum exsistentia vim quoque agendi contulisse, quo fieret, ut in sua potestate haberet entia vere

activa, sibique efficienter servientia, quare perfectiones suas longe magis manifestavit. Ceterum argumenta hæc nihil prorsus probare vel ex eo patet, quod iis quoque vis volendi animæ a Cartesianis admissa impugnaretur; quare in ipsos semper retorqueri possunt.

2.) Vis agendi vel est, vel saltem includit vim movendi corpora; sed vis movendi corpora est infinita, ideoque entibus creatis competere nequit; ergo *m. p.* movere corpus nihil est aliud, quam illud conservare in diversis successive locis: hoc ipso enim, quod corpus moveatur, etiam conservatur in diversis successive locis; sed vis conservandi corpus in diversis successive locis est omnino infinita: ergo vis movendi corpora est infinita.

R. *c. M. n. m.* Ad prob. *n. M.* A vero omnino abhorret id, quod Purchotius cum reliquis Cartesianis sine probatione ut verum sumit; nam conservatio corporis habetur per decretum voluntatis, qua ipsum Deus in rerum natura exsistere vult, quamdiu sibi placuerit: movere autem corpus est illud jam conservatum ad diversa successive loca occupanda determinare. Unde rationem adjectam *d.* hoc ipso, quod corpus moveatur, etiam conservatur in diversis successive locis *per eamdem actionem, qua movetur*, *n. per actionem distinctam*, *c.* Licet ad hoc, ut corpus successive de loco in locum transeat, necesse sit, ut illud pluribus temporis momentis exsistat, atque adeo in rerum natura conservetur, non tamen requiritur, ut utrumque per eamdem actionem fiat. Conservatio nimirum corporis provenit a decreto, quo Deus vult hoc corpus potius perseverare in rerum natura, quam perire; translatio vero ejusdem corporis jam ad perseverandum in rerum natura, vi illius decreti, determinati habetur per actualem motionem, quæ etiam a caussa creata proficisci potest.

test. Motio igitur non est ipsa corporis conservatio, sed eam solum ante exigit, ac proinde etiam non postulat vim infinitam.

3.) His non contenti ulterius argumentum continuant; si Deus vult aliquod corpus conservare in diversis successive locis, vult etiam hoc ipso, ut illud moveatur: ergo per eamdem actionem corpus conservatur, qua movetur. Addunt, si ens creatum posset movere corpus, quod a Deo debet conservari, tum ens creatum posset Deum determinare ad illud conservandum: sed hoc videtur dici non posse: ergo ens creatum nullo pacto corpus movere potest. Deinde, ajunt, si Deus velit aliquod corpus conservare in diversis successive locis, seu jam per eamdem, seu per diversam actionem; itemque, seu id ut unicum, seu ut duplicem effectum respiciat, jam consequens est, ut illud corpus moveatur positis iis conditionibus: igitur res creatæ nihil ad motum corporum conferre possunt, nisi ut sint conditiones.

℞. *d. ant.* si Deus vult &c. istudque vult *ut duplicem effectum realiter distinctum. c. ant.* istudque vult *ut unicum effectum*, *n. ant. & con.* Conservare corpus in diversis successive locis, tametsi in Deo fieri possit per unicum voluntatis decretum, duos tamen effectus reapse diversos indicat; nimirum ut corpus & in rerum natura perseveret, & sic perseverans successive in alia, & alia loca transferatur: illud velle est corpus *tantum* conservare; hoc velle est illud *etiam* movere. Cum igitur Deus vult, ut velle potest, corpus quoddam in diversis successive locis conservare, non unum, aut alterum, sed utrumque simul vult: eadem videlicet voluntate, non quidem realiter, sed tamen ratione nostra distincta, vult duos effectus realiter diversos, neque hoc ipso tantum conservat corpus in diversis succes-

five locis, quod illud moveat, aut vicissim; sed conservat per actionem formaliter diversam, & prærequisitam ad hoc, ut corpus moveri possit. Nequaquam igitur in se idem est movere corpus, & illud in diversis successive locis conservare, licet Deus utrumque per simplicissimum voluntatis suæ actum efficere possit: sed neque Deus id ordinarie præstare solet; nam stante hoc naturæ cursu vult Deus corpus tantummodo conservare: ejus vero translationem de loco in locum committit caussis creatis, quas hac vi, sicut aliis quoque longe nobilioribus proprietatibus, ex infinita sua bonitate exornavit. Quantum ad id, quod adjicitur, pertinent: entia creata nequeunt corpus movere *absolute* & *antecedenter* ad decretum Dei conservativum, sed *conditionate* duntaxat, & *consequenter* ad hoc ipsum decretum; corpus enim moveri non potest, nisi quod per plura temporis momenta exsistit, adeoque conservatur. Ut igitur caussa creata possit corpus movere, nequaquam necesse est, ut ipsa Deum determinet ad corpus illud conservandum, sed solum in Deo hanc voluntatem prærequirit. Ultimo denique verissimum quidem est, quod in antecedente asseritur; sed nimirum sub iis ipsis conditionibus continentur actiones caussarum creatarum; ubi enim Deus caussis creatis vim agendi contulit, non vult secundum communes naturæ leges sub alia conditione conservare aliquod corpus in diversis successive locis, nisi sub hac, ut illud ab iis moveatur.

4.) Spiritus in suo conceptu non includit facultatem corporum motricem: igitur corpus movere non potest. Quod si eo non obstante tamen putes posse a spiritu corpus moveri, deberet id volendo effici; istud autem prorsus intelligi nequit, cum inter volitionem spiritus, & motionem corporis nulla appareat connexio.

R. Spi-

8. Spiritus in suo conceptu *inadæquato* non includit facultatem movendi corpora, *c. ant.* in suo conceptu *adæquato*, *n. ant.* & *conf.* Omnis definitio rerum essentialis dici potest conceptus inadæquatus, comparate nimirum ad reliquas earum proprietates, quæ in illa non enumerantur; unde patet conceptum adæquatum fore eam rerum descriptionem, in qua omnes earumdem proprietates clare exprimerentur, qualis aut numquam, aut certo rarissime haberi potest. Jam vero certum est plures rebus competere proprietates præter eas, quæ in definitione essentiali adducuntur, quo efficitur, ut jure concludi nequeat proprietatem quamdam in rem non convenire, propterea quod ea in conceptu illius inadæquato aperte non contineatur. Cum igitur quæritur, quæ præter proprietates essentiales in definitione ponendas rei cuidam competant, aliæ rationes in subsidium vocandæ sunt: atque sic ex communi omnium hominum persuasione probabilissime judicamus inter alias spiritus proprietates etiam facultatem corporum motricem habere locum, tametsi ille per ens vi cogitandi, vel, ut alii volunt, intellectu, & voluntate instructum definiatur. Confidenter igitur asserimus, in conceptu adæquato spiritus, si is formari posset, probabilissime etiam facultatem movendi corpora reponendam esse. Cum autem ajo a spiritu posse corpus moveri, non intelligo id effici posse *per ipsum voluntatis actum*, *sed per facultatem loco motivam*, quam spiritus ad nutum, & voluntatem suam exercet; sicut nempe spiritui tribuimus facultatem intelligendi; volendi &c., ita probabilissime etiam tribuenda est facultas movendi corpora, quam, cum vult, exercet, cumque exercet, actu corpus movet. Ex his porro patet, quæ sit connexio inter volitionem spiritus, & motionem corporis; non est

ea quidem *immediata*, quia motio hæc non ab ipsa volitione efficitur; sed *mediata*, quia ad volitionem facultas locomotiva exercetur, motusque corporis efficitur; unde motio corporis mediante facultatis locomotivæ exercitio cum voluntate connectitur, quod sufficit. Sed quærunt, qui fieri possit, ut spiritus, qui natura sua penetrabilis est, corpus movere queat, cum tamen non videatur corpus posse movere alterum, nisi utrumque foret naturaliter impenetrabile: verum prona est solutio; corpus ab eadem vi habet, quod & impenetrabile sit, & alterum ad motum determinare possit, a vi nimirum repulsiva, ut physici hodie docent; contra fieri potest, ut spiritus possit determinare corpus ad motum, etiam tum, quando cum illo compenetratus est; certe in tali facultate generatim accepta nulla ostendi potest repugnantia; secus enim nec Deus, qui omnia intime penetrat, per suam omnipotentiam corpora movere posset, neque ulla est ratio, cur id ipsum non etiam finitæ potentiæ competere queat. Deinde id genus potentia est naturæ spirituum prorsus congrua, ut adeo eadem ratione, qua probatur in spiritibus inesse vis vere agendi, & movendi corpora, simul probetur hanc vim ejus esse naturæ, ut non obstante naturali spiritus penetrabilitate in corpora exerceri possit. Ceterum non inficior modum, quo determinate spiritus corpus moveat, nobis ignotum esse; id tamen assertioni nequaquam obest: plurima sunt, quæ *quoad substantiam* nota, *quoad modum* ignorantur; scimus animam cum corpore uniri; eamdem pollere vi judicandi, volendi; mundum ex nihilo esse conditum, & plura similia; at in quo ea unio consistat, quo modo anima vim volendi, & judicandi exerceat; quo modo aliquid ex nihilo prodire possit, nemo unus est, qui divinare sciat.

In

In ejusmodi rebus tenendum est illud S. Augustini effatum: „ numquid ideo negandum est, „ quod apertum est, quia comprehendi non „ potest, quod occultum est. „

CXLIX. Rursus caussa efficiens vel *physica* est, vel *moralis*: illa actione propria effectum producit; *ut artifex statuam*; hæc alieno ministerio ad effectum ponendum utitur, ita tamen, ut ei in genere morum, seu, ut ajunt, in æstimatione morali effectus tribuatur, *ut Cajus mandans famulo, ut Titium occidat*. Item caussa *per se*: quæ id agit, quod vel animo designavit, vel cui efficiendo natura sua destinatur, *ut Cajus consulto occidens Titium*: caussa *per accidens*: cum effectus præter animi intentionem, aut naturæ destinationem sequitur, *ut cum quis fera loco hominem inopinate cædit*. Quid caussa physica, moralis, per se, & per accidens?

Schol. Modi, quibus quis caussa moralis efficitur, præcipui sunt mandare, consulere, ratum habere, laudare, approbare, non impedire, cum quis possit, & debeat: hæc ad philosophiam moralem pertinent.

CL. Fieri potest, ut plures caussæ efficientes ad ejusdem effectus productionem concurrant; tum vero vel una ab altera pendet, vel non: si hoc: dicuntur *coordinatæ*, & nominatim *sociæ*, vel *auxiliares*, si a singulis pars effectus procedat; si illud: *subordinatæ*, & quidem vel *accidentaliter*, cum solum materialiter, & quoad exsistentiam spectatæ, vel *essentialiter*, cum formaliter, & quoad actionem consideratæ a se pendent. Plures caussæ subordinatæ constituunt *seriem* caussarum connexam, in qua illa caussa principalis, (instrumentalis enim non tollit continuitatem effectus cum caussa), a qua proxime Quid caussæ coordinatæ, & subordinatæ?

esse-

effectus proficiscitur, *proxima*, seu *immediata*; reliquæ *remota*, sive *mediata*; illa denique, quæ nulli amplius subordinatur, *prima* compellatur.

Coroll. 1. In serie caussarum essentialiter subordinatarum actio caussæ proximæ pendet ab actione caussæ remotæ, & hujus actio rursus ab actione remotioris, & sic porro regrediendo usque ad caussam ea in serie primam: quare cum effectus pendeat ab actione caussæ proximæ, patet eum quoque pendere ab actionibus omnium mediatarum, & ipsius primæ.

Coroll. 2. Inde vero ulterius perspicuum fit, in serie caussarum subordinatarum, in qua non esset caussa prima, nullam fore caussam plene, & adæquate sufficientem effectus ultimi.

Coroll. 3. Cum in serie caussarum accidentaliter subordinatarum caussa proxima solum quoad exsistentiam, non vero quoad actionem ab alia remota pendeat, nulla remotarum continet rationem, cur proxima agat, ac proinde neque rationem, cur effectus exsistat: igitur ejus caussæ dici vero sensu nequeunt (§. 142.).

Schol. Atque inde patet, quid sibi velint hæc philosophorum axiomata: *caussa caussæ est etiam caussa caussati: efficiens efficientis est etiam efficiens effectus*; nempe vera sunt, si caussæ sunt essentialiter subordinatæ; non item, si accidentaliter; sic avus non efficitur reus culpæ a nepote admissæ.

Quid progressus in infinitum? CLI. Si detur series caussarum essentialiter, aut accidentaliter subordinatarum, potest in ea quantitas, sive magnitudo concipi (§. 68.); cum porro omnis quantitas finita sit, vel infinita (§. 69.), erit quoque series caussarum subordinatarum aut finita, aut infinita: illa terminos habet, hæc non: Progres-

gressus in infinitum dicitur series caussarum subordinatarum absque caussa prima; cum nimirum regrediendo a caussa quadam determinata numquam perveniri potest ad ultimam in eadem serie.

Schol. Duplicem fingunt id genus progressum; *circularem*, cum ad terminum, a quo inchoatur progressio, iterum redítur, ut si dicas gallinam ex ovo, & ovum ex gallina esse: *rectilineam* deinde, cum numquam ad eumdem terminum reditur, ut si ab homine quocumque ad ejus parentem, tum ad avum, & sic ulterius sine fine progrediaris. Quæ contra hunc progressum pugnant, in cosmologia, cum de origine mundi agam, uberius persequar.

CLII. *Nihil potest esse caussa efficiens sui ipsius.* Dum aliquid est caussa efficiens, agit (§. 144.), & quod agit, jam exsistit: igitur dum aliquid est caussa efficiens, jam exsistit. Item, dum caussa efficiens agit, producit effectum: igitur eo momento, vel signo, quo caussa efficiens agit, incipit effectus exsistere, nec antea exstitit. Pone jam aliquid esse sui ipsius caussam efficientem, atque adeo sui simul ipsius effectum: incipiet igitur exsistere, dum jam exsistit, & momento, vel signo antecedente exsistet simul, & non exsistet: quod cum absurdum sit, sequitur nihil posse esse caussam efficientem sui ipsius. Nihil se ipsum producere potest,

CLIII. *Nequeunt duo entia sibi mutuo esse caussæ efficientes.* Sit primo ens a caussa efficiens entis b: igitur dum ens a jam exsistit, ens b primum exsistere incipit, ac proinde ens a prius exsistit, quam ens b. Sit deinde ens b caussa efficiens entis a; igitur rursus, dum ens b jam exsistit, ens a primum exsistere incipit, ac proinde ens b prius exsistit, nec duo entia se mutuo.

quam

quam ens a : ergo posita hac hypothesi ens a prius, & posterius exsistit ente b, & ens b pariter prius, & posterius exsistit ente a; sed hæc omnino absurda sunt: ergo duo entia sibi mutuo caussæ efficientes esse nequeunt.

Ens necessarium non habet caussam efficientem; CLIV. *Ens necessarium non habet caussam efficientem*. Quod habet caussam efficientem, illud ab ea quoad exsistentiam pendet (§§. 143. 136. cor. 1.); sed ens necessarium quoad exsistentiam a nullo pendet (§. 105.): ergo ens necessarium non habet caussam efficientem.

Coroll. Ergo etiam quod habet caussam efficientem, non est ens necessarium.

habet autem omne ens contingens; CLV. *Omne ens contingens habet caussam efficientem*. Omne ens contingens quoad exsistentiam ab alio pendet (§. 107.): ergo illud aliud efficit, ut ens contingens exsistat, atque adeo etiam, ut ens contingens ad exsistentiam perveniat; quare, cum efficere, ut aliquid ad exsistentiam perveniat, sit agere (§. 126.), illud alterum agit, & actione sua rationem continet, ut ens contingens exsistentiam obtineat; sed id est esse caussam efficientem (§. 144.): ergo illud est caussa efficiens, ac ens contingens effectus, id est, omne ens contingens habet caussam efficientem.

Coroll. Cum exsistentia entis contingentis pendeat ab ente necessario (§. 108.), & quidem exsistente (§. 109.), evidens est ipsum ens necessarium esse caussam efficientem entis contingentis: atque inde nova rursus ratione patet exsistere ens necessarium, si existat ens contingens (conf. §. cit. cor.).

CLVI.

CLVI. *Omne ens exsistens, quod habet caussam efficientem, est ens contingens.* Ens exsistens, quod habet caussam efficientem, non est ens necessarium (§. 154. coroll.): quare, cum omne ens exsistens vel necessarium sit, vel contingens (§. 104. coroll. 1.), ens exsistens, quod habet caussam efficientem, est ens contingens.

& omne ens, quod habet caussam efficientem, est contingens.

CLVII. *Nequit plus esse in effectu, quam sit in caussa.* Sit aliquid in effectu, quod non est in caussa: illud vel pendebit a caussa, vel non; si primum: jam eatenus est in caussa, quatenus hæc ejus rationem sufficientem continet; si alterum: tum illud vel est a seipso, vel ab alia quapiam caussa; non illud (§. 152.): ergo istud; quodsi vero ita, tum effectus quoad hoc ad aliam caussam referri debet, sicque non erit plus in effectu, ac sit in caussa; igitur generatim nequit plus esse in effectu, quam sit in caussa.

Non potest esse plus in effectu, quam in causa.

Schol. Patet inde sensus axiomatis: *nemo dat, quod non habet*; ita nullum posset esse ens intelligens in mundo, si prima caussa, a qua omnia pendent, intelligentia non polleret. De reliquo non est necesse, ut effectus *formaliter* sit in caussa, sed satis omnino est, ut contineatur *eminenter*. Dicitur nempe *formaliter* inesse alteri, quod ita inest, ut est in se, ita nigrities atramenti chartæ illita formaliter est in attramento, quemadmodum postea in charta apparet; cujus vero tota exsistendi sufficientia in altero continetur, illud *eminenter* inest. Est & alius horum vocabulorum sensus: qua de re infra dicam. Et hæc de caussa efficiente; nunc ad finalem progrediamur.

Quid finis, & quotuplex?

CLVIII. *Finis* est id, propter quod caussa efficiens agit, seu quod per actionem suam ob-

obtinere cupit; *sic victoria pugnantium, eruditio studentium finis est*. Est vero vel *proximus*, qui nullo alio interposito; vel *remotus*, qui alio, vel aliis interpositis; vel *ultimus*, qui denique ultimo ab agente intenditur, atque ad quem omnes medii, qui eam ob rem *subordinati* audiunt, referuntur: *sic emo librum, ut mihi doctrinam comparem, doctrinam quæro, ut reipublicæ serviam, istud ad gloriam Dei propagandam dirigo*. Alius item finis est *principalis*, seu *primarius*, qui in consortione aliorum ita intenditur, ut, tametsi omnes reliqui abessent, actio tamen propter eumdem poneretur; alius *minus principalis*, sive *secundarius*, quo solo præsente caussa non ageret; *ita uterque finis concurrit, cum valetudinis conservandæ, & amici visendi caussa deambulamus*.

Finis est caussa, CLIX. *Finis vero sensu caussa dici potest*. Cum finis sit id, propter quod caussa efficiens agit (§. præc.), finis continet aliquam rationem, cur effectus exsistat; sed id, quod aliquam rationem continet, cur effectus exsistat, vero sensu causa dici potest (§. 142.): ergo finis vero sensu caussa dici potest; inde Seneca: „ an non putas inter caussas facti „ operis numerandum, quo remoto factum „ non esset? „

& movendo agit. CLX. *Caussalitas caussæ finalis in movendo, seu alliciendo consistit*. Cum finis sit illud, quod caussa efficiens obtinere cupit (§. 158.), nihil vero cupiamus, nisi quod nobis bonum videtur, quod in psychologia docebimus, caussa finalis eatenus solum rationem effectus continet, quatenus bonitate repræsentata nos ad eum ponendum allicit; sed in hac ratione caussalitas consistit (§. 143.): ergo caussalitas caussæ finalis in alliciendo consistit.

Co-

Coroll. 1. Finis est semper consecutio boni cujuspiam vel veri, vel saltem apparentis, quæ per actionem speratur.

Coroll. 2. Caussa finalis non agit, prout realiter exsistit, sed prout a caussa efficiente cognoscitur, & appetitur: sufficit ergo exsistentia illius idealis, seu logica.

Coroll. 3. Caussa igitur, quæ propter finem agat, cognoscendi facultate polleat, necesse est, secus enim moveri, & allici haud poterit. Inde etiam *ignoti nulla cupido*.

Schol. Id, ex quo motiva ad agendum sumuntur, *causa impulsiva* dicitur, accurate a finali discernenda. Discrimen in eo ponitur: finis movet sua bonitate, quæ in ipsius consecutione apparet, & quidem ad hoc, ut efficiatur; caussa vero impulsiva nec bonitate sua, nec ad id, ut efficiatur, movet, sed alioquin exsistens efficit, ut major in fine bonitas reluceat, utque propterea caussa efficiens magis propendeat ad actionem, qua finis exsistens fiat.

CLXI. *Fieri potest, ut idem sit caussa finalis simul, & effectus.* Fieri certe potest, ut caussa efficiens duntaxat propterea agat, ut effectum consequatur; sed hoc casu finis est simul effectus: ergo fieri potest, ut idem sit caussa finalis simul, & effectus. Finis potest esse simul effectus.

Schol. Si qua hic videtur repugnantia adesse, ea omnis diversitate statuum tollitur; finis enim in statu ideali, quatenus nempe intelligentia caussæ efficientis comprehenditur, caussa est; effectus vero, quatenus in statu actuali constituitur. Unde, tametsi sit prior, & posterior semetipso, quia tamen id pro diverso statu contingit, nihil absurdi sequitur: ita sanitas ut intellectu apprehensa est finis utentis medicamentis, & eadem sanitas in statu reali

reali est ejusdem effectus. Quare non est, quod moremur Spinozam inscite pronunciantem : „ Omnes caussas finales nihil nisi humana esse figmenta : hanc de fine doctrinam naturam omnem evertere ; nam id, quod revera caussa est, ut effectum considerat, & contra : deinde id, quod natura prius est, facit posterius : „ aut eum, qui recentius eadem recoxit. Neque vero etiam Cartesius universim contra eos, qui fines creatorum entium investigant, recte statuit : „ nullum nos posse cognoscere finem Dei in creatione „ naturarum corporearum, nisi Deus ipse eum „ revelaverit. „ Errarunt procul dubio illi ex philosophis, qui in finem Dei non ex operibus inquisiverunt, sed ex hypothesi cujusdam finis temere assumta ipsam operis constitutionem deducere voluerunt : ut cum solem, stellasque tam errantes, quam inerrantes propter tellurem, quam incolimus, conditas statuerunt, indeque concluserunt, ea omnia circa tellurem tamquam suum centrum circumagi. Verum nullum generatim Dei finem a nobis cognosci posse, prorsus a vero abhorret ; cum enim Deus infinita polleat intelligentia, cumque præterea talia ab eo condita videamus, quæ & ad determinatos effectus edendos aptissima sunt, & eos naturæ quoque ordinatione necessario efficiunt, dubitare haud possumus eosdem reapse esse fines entibus illis a supremo suo conditore constitutos. Ita oculi summa arte constructi sunt, partesque eorum etiam minutissimæ eo tendunt, ut imagines objectorum distincte depingantur ; quis igitur dubitet hunc usum tamquam finem, intentum fuisse a Deo, dum ipse corpus humanum oculis instruxit?

Eth. p. 1. append. ad prop. 36.

Pensées sur l'interpret. de la nat. p. 177.

Quid, & quotuplex medium?

CLXII. *Medium* dicitur omne id, quod aliquam in se rationem continet, ut finis exsisten-

stentiam consequatur, estque vel *necessarium*, vel *accommodum*, quod per se intelligitur.

Coroll. 1. Fines subordinati sunt aliqua ratione media ad finem ultimum consequendum.

Coroll. 2. Finis sine mediis necessariis exsistere nequit (conf. §. 21.).

CLXIII. *Qui serio vult finem, etiam velle debet media necessaria.* Qui serio vult finem, etiam velle debet ea, sine quibus finis exsistere non potest; sed sine mediis necessariis finis exsistere non potest (§. præc. cor. 2.): ergo qui serio vult finem, velle etiam debet media necessaria. Qui vult finem, debet velle media.

Schol. 1. Intellige, nisi certo prævideat media esse alioquin ponenda; tum enim sufficit, ut ille, qui finem cupit, non impediat, quo minus ea ab aliis ponantur, & nulla in eo positiva volitio requiritur. Ita venditio Josephi ex fratrum invidentia profecta medium fuit, ut is in Ægyptum perveniret, ibique ad summam dignitatem eveheretur; Deus tamen, qui hunc finem intendit, medium non positive voluit, sed tantummodo permisit.

Schol. 2. Qui media appetit, appetit ea propter finem, ac proinde media prius exsistant, quam finis, necesse est. Item qui mediis utitur ad finem quempiam consequendum, jam ante de fine cogitavit. Inde patefit potestas axiomatum in philosophia usitatorum: *finis est primus in intentione, ultimus in exsecutione; finis dat mediis amabilitatem, bonitatem, mensuram, ordinem.* Sequuntur jam caussæ materialis, formalis, & exemplaris.

CLXIV. *Materia*, physice accepta, est ea pars compositi, quæ varias in se determinationes recipit, *ut marmor respectu statuæ*. Ipsæ Quid materia, forma, & exemplar?

sæ eæ determinationes, quæ faciunt, ut res in certa entium classe constituatur, *forma* sunt, *ut figura marmori inducta*. *Exemplar* denique illud est, quod caussa efficiens, dum agit, intuetur, ut opus illi simile efficiat, *ut idea animo architecti informata, vel delineata, aut typo efficta*.

Hæ sunt veræ caussæ. CLXV. *Omnibus his tribus vero sensu nomen caussa competit*. Materia enim recipiendo determinationes; forma determinando ens ad certam classem; exemplar dirigendo caussam efficientem, continent rationem, cur effectus talis exsistat; sed hoc est proprium caussæ (§. 142.): ergo iis omnibus nomen caussæ proprie convenit.

SCHOL. 1. In tria vulgo genera materiam tribuunt; *in qua*, *circa quam*, *ex qua*: illa subjectum inhæsionis appellatur; altera objectum est, circa quod caussa efficiens operando versatur; de ultima hic agitur. Sed neque magni hæc partitio momenti est; in eamdem quippe rem sub diverso respectu consideratam omnia cadunt: ita marmor materia est, *ex qua* statua efficitur; *in qua* figura inhæret; *circa quam* artifex occupatur.

SCHOL. 2. In sensu metaphysico materia est ipsum illud subjectum, in quo præter essentiam variæ determinationes, seu affectiones insunt (§. 49.); sed monente VVolfio ab hoc vocabuli usu abstinendum videtur, ne, dum spiritibus quoque in sensu metaphysico materiam tribuimus, id a nonnullis sinistram in partem accipiatur. Inde vero etiam formam in sensu metaphysico constituunt determinationes essentiales, ita ut essentia, & forma inter se non differant, nisi sub diverso respectu: eædem nempe determinationes, quatenus primo in ente concipiuntur, & ceterarum rationem continent, *essentia* dicuntur: quatenus vero

vero efficiunt, ut ens sit hoc potius, quam aliud, hujusque potius generis, vel speciei, quam alterius, *forma* nuncupantur. Atque hinc illa veterum effata ortum habent: *forma dat esse rei, datque distingui*; item, *forma dat rei operari*, quia nempe attributa, in quibus agendi potentia continetur, in essentia rationem sufficientem agnoscunt. De caussis pro scopo satis dixi, nunc gradum faciam ad tertiam entium speciem (§. 94.) compositi nimirum, & simplicis explanandam; sed necesse habeo, ut ante de toto, & parte breviter agam.

CAPUT V.

De Ente composito, & simplici.

CLXVI. Quæ sint multa, dixi (§. 47.). Unum constans multis seu reipsa, seu cogitatione solum nostra distinctis, atque idem cum iis simul sumtis *totum* vocatur. *Pars* est quodvis eorum, ex quibus unum constat. Quid totum & pars?

CLXVII. Totum aliud est *essentiale*, quod constat partibus ita necessario requisitis, ut vel una solum ablata ipsum totum pereat, cumque essentia sit vel physica, vel metaphysica (§. 46. sch.), etiam totum istud vel *physicum* est, vel *metaphysicum*: *si homo constans corpore, & animo est totum physicum: animal ratione præditum, seu quidquid constat ex genere, & differentia specifica, est totum metaphysicum*. Aliud *integrale*, cujus partes solum ad integritatem pertinent, ut adeo sublata una vel altera totum tamen maneat. Porro partes hæc vel habent eamdem essentiam, vel non; in primo casu oritur totum *homogeneum*, seu *similare*, ut *moneta aurea*: in altero Quotuplex totum?

tero *heterogeneum*, seu *dissimilare*, *ut corpus humanum*.

Schol. Addunt etiam totum *logicum*, seu *universale*, & *potestativum*; illud est quævis nota abstracta pluribus conveniens, ut genus, vel species: hoc habetur, cum in ente plures potentiæ, seu facultates activæ insunt, quo sensu anima nostra dici potest totum potestativum.

Quotuplices partes? CLXVIII. Partes quoque diversæ sunt. Pars *aliquota* dicitur, quæ aliquoties sumta totum exæquat, *ut binarius in denario*: *aliquanta*, quæ sæpius repetita vel totum excedit, vel ab eo deficit, *ut ternarius in eodem denario*. Rursus pars est *actualis*, quæ propriis suis terminis constringitur, *ut sunt partes in horologio*: alia *possibilis*, cui termini, quos proprios non habet, pro arbitrio constitui possunt, *quales videntur esse in tabula vitrea, vel marmorea*.

Quæ tota æqualia, & inæqualia? CLXIX. Cum duo tota inter se comparantur, vel ratione quantitatis sibi mutuo substitui possunt, vel non: si primum, æqualia sunt; si alterum, inæqualia (§. 73.). In hoc porro casu necesse erit, ut unum sit majus, alterum minus. *Majus* est altero, cujus pars alteri toti; *minus* vero, quod parti alterius totius æquatur.

Coroll. 1. Cum idem pro se ipso substitui possit, etiam omnes partes simul sumtæ pro toto, & vicissim, substitui possunt: igitur totum est æquale omnibus partibus simul sumtis.

Coroll. 2. Totum majus est qualibet sua parte, & quævis pars minor est suo toto, nec non pars partis est pars totius. Consulatur etiam (§. 66. sch.).

CLXX.

CLXX. *Compositum* generatim voco, quidquid quo demum cumque modo in varia resolvi potest, & *simplex*, quod huic directe opponitur. Speciatim vero *ens compositum* dico ens, quod in plura entia, ex quibus certa quadam ratione conjunctis coalescit, resolvi potest, quodque sic resolvi nequit, ens *simplex* vocabo. Quid ens compositum & simplex?

Coroll. 1. Omne ens vel est ens simplex; vel ens compositum: inde, etsi prædicata communia entis utpote generis superioris enti tam composito, quam simplici conveniant, prædicata tamen specifica, quæ cuivis ut tali competunt, sunt contradictorie opposita: igitur quæ de ente composito ut composito affirmantur, negari debent de ente simplice, qua simplice.

Coroll. 2. Omne ens compositum habet partes realiter distinctas, quæ sunt ipsa illa entia, in quæ resolvi potest; at vero ens simplex id genus partibus omnino destituitur.

Coroll. 3. Omne ens compositum est quoddam totum, non autem omne totum est ens compositum; possunt siquidem in toto esse partes ratione solum nostra distinctæ (§. 166.).

Schol. Est & aliud inter totum, & ens compositum discrimen: idea totius repræsentat unum, quatenus idem est cum pluribus simul sumtis, ac proinde sola hæc identitas in considerationem venit, cum agitur de toto: idea vero entis compositi exhibet conjunctionem plurium reapse distinctorum: neque enim sine tali nexu concipi potest, quomodo plura distincta unum constituant compositum.

CLXXI. *Essentia entis compositi consistit in certa certarum partium conjugatione*. Illud essentiam entis constituit, per quod unumquodque ens possibile esse intelligitur (§. 46. sch.); Essentia entis compositi sita est in modo compositionis;

ſch.); ſed ſi tales partes, taliſque earum conjugatio poſſibilis eſt, ens compoſitum poſſibile eſſe intelligitur: ergo eſſentia entis compoſiti conſiſtit in certa certarum partium conjugatione. Adde, quod modus, quo tales partes inter ſe conjunguntur, efficiat, ut ſit hoc potius ens quam quodvis aliud; compoſitum potius, quam ſimplex; ac hujus potius, quam alterius ſpeciei compoſitum. Exempla pete *ab ædificio, mola, horologio, oculo.*

ac proinde in meris accidentibus. CLXXII. *Eſſentia entis compoſiti meris conſtat accidentibus.* Cum eſſentia entis compoſiti in certa certarum partium conjugatione conſiſtat (§. præc.), ipſam nihil ingreditur, quam qualitates partium; figura item, magnitudo, ac determinatus conjunctionis modus; ſed hæc omnia mera ſunt accidentia (§. 125.): ergo eſſentia entis compoſiti meris conſtat accidentibus.

CLXXIII. *Nullum ens compoſitum eſt ens neceſſarium.* Sit quoddam ens compoſitum ens quoque neceſſarium; cum exſiſtentia entis neceſſarii ſit abſolute neceſſaria, neceſſe erit, ut in hac hypotheſi vel ſingulæ partes ſeorſum acceptæ, vel ſola earum conjugatio, vel utrumque ſimul abſolute neceſſario exſiſtat; atqui primum eſſe nequit, tot enim forent entia neceſſaria, quot partes, quod pugnat cum (§. 114.): ſed nec alterum; conjugatio quippe hæc, tametſi ſit eſſentia entis compoſiti qua talis (§. 171.), tamen comparate ad partes contingenter exſiſtentes eſt ſolum modus quidam, aut pura relatio, quod utrumque contingens eſt (§. 102. cor. 2. 3.); ex his porro liquet nec ultimum fieri poſſe: ergo nullum ens compoſitum eſt ens neceſſarium. Idem quoque ex immutabilitate entis neceſſarii (§. 120.) facile demonſtrari poſſet.

Co-

Coroll. Cum igitur omne ens vel ens necessarium sit, vel ens contingens (§.104.cor.1.), eviedens est, omne ens compositum esse ens contingens. sed contingens.

CLXXIV. *Ens necessarium non est ens compositum*. Ens necessarium non est ens contingens (§. 104.); sed omne ens compositum est ens contingens (§. præc. cor. 1.): ergo ens necessarium non est ens compositum. Neque ens necessarium est ens compositum,

Coroll. Cum rursus omne ens vel sit ens compositum, vel ens simplex (§.170.cor.1.), patet ens necessarium esse ens simplex. sed simplex.

CLXXV. *Cuivis enti simplici vim quamdam competere simillimum vero est*. Imprimis in iis entibus simplicibus, quæ spiritus vocamus, vim aliquam inesse certum est: deinde, ut in cosmologia patebit, ea quoque entia simplicia, ex quibus corpora coalescunt, vi quadam pollere, probabilissimum, si non certum, est; præter hæc autem nulla novimus, & si fortasse quædam exstent, argumento ab analogia ducto locus erit. Accedit, quod præcipuum discrimen inter ens simplex, & punctum mathematicum in una hac vi constitui posse videatur: his expensis est sane simillimum vero cuivis enti simplici vim quampiam competere. Ens simplex vim habere,

CLXXVI. *In hac vi essentia entis simplicis constituenda videtur*. Si vis quædam enti simplici competat, ut verisimillimum est (§. præc.), ea vel inest in ipso subjecto, vel inter affectiones locum habet (§. 49.); sed istud fieri nequit, quod enim vi pollet, agere potest (§§. 130. 131.) affectiones vero, cum sint accidentia (§. 125.), agere non possunt (§. cit. cor. 3.): igitur vis ea inest in ipso subjecto; atqui in subjecto præter es- eaque essentiam constituere videtur.

sentiam nihil inest (§. 49.): ergo vis entis simplicis ad essentiam pertinet, id est, essentia entis simplicis in vi quapiam constituenda videtur.

Coroll. Pro diversitate igitur virium diversæ entium simplicium species constitui possunt.

Schol. Si ex ideis, quas habemus, philosophari, ut decet, velimus: vires entium differre possunt vel ratione quantitatis, vel ratione actionum per ipsas possibilium. Actionum genera duo solum nobis nota sunt, *cogitatio*, in qua volitio includitur, & *motus*; oritur inde primo *vis cogitandi*, & entia, quæ eadem pollent, *spiritualia* dicimus, quo tamen innuere nolumus, non posse a spiritibus quoque motum effici; eadem quippe vis, quæ cogitationem efficit, & inde tamquam a nobiliori effectu *vis cogitandi* denominatur, potest etiam ad motum efficiendum sufficere. Oritur inde secundo *vis motrix*, quæ duntaxat conatus est mutandi locum, & actualem loci mutationem velut effectum unicum sortiri potest: entia simplicia, quæ hac vi instruuntur, vi cogitandi carent, & *materialia* dicuntur, propterea quod materiam præbent, ex qua corpora mundana coalescunt, ut in cosmologia pluribus ostendam. Si vero quantitas virium spectetur, erit alia vis infinita, alia finita; itaque ratione quantitatis, quæ vi cogitandi competit, erit spiritus infinitus, & spirituum finitorum diversæ omnino species. Nec quidquam obstat, quo minus ob diversas virium motricum quantitates possibiles diversæ entium materialium classes exstare queant. Ad extremum denique, cum vis essentiam entis simplicis constituat, palam est, in uno id genus ente unam solum vim inesse posse; quod si igitur plures actiones ab eodem ente efficiantur, inerunt in eo plures quidem agendi facul-

facultates (§. 130.), una tamen vis, quæ omnes eas facultates in actum reducit.

CLXXVII. *Si exsistunt entia composita, exsistunt etiam entia simplicia.* Si exsistit ens compositum, exsistit ens in plura entia realiter distincta resolubile (§. 170.); entia illa plura vel iterum sunt composita; vel non? Atqui primum esse nequit; quodlibet enim eorum plurium entium, quæ sunt partes totius compositi, qua pars non est illud ipsum compositum, cujus est pars: ergo ens compositum ex aliis, quam quæ ipsum sunt, coalescit, cumque hæc consecutio semper redeat, omnia entia composita ex aliis entibus, quam quæ ipsa sunt, coalescunt; sed entia, quæ ab omnibus compositis diversæ sunt, non sunt entia composita, verum simplicia (§. cit. cor. 1.): igitur entia illa, in quæ ens compositum resolubile est, non sunt rursus entia composita, sed simplicia, ac proinde si exsistunt entia composita, exsistunt quoque entia simplicia.

Ens simplex exsistit, si exsistat ens compositum?

Schol. Profecto quemadmodum repugnat, ut detur effectus sine caussa, ita quoque repugnat, ut exstet ens compositum sine simplice; sicut enim effectus eget caussa, a qua efficiatur, ita compositum eget componentibus, e quibus constituatur: sunt quippe componentia natura priora ipsis compositis, ac propterea hæc sine illis esse omnino nequeunt. Jam vero si in composito semper hæreas in partibus compositis, & numquam ad simplicia pervenias, habebis quidem semper composita, at numquam componentia. Quodsi a progressu in infinitum subsidium petas, non propterea laqueo te explicabis; nam permisso etiam absurdo hoc progressu profiteri cogeris exstare infinita composita sine ullis componentibus, quod

 aliud

aliud non est, quam unam absurditatem infinities multiplicare. Sed hac de re uberior disserendi campus redibit in cosmologia.

Substantia est ens simplex.

CLXXVIII. *Omnis substantia est ens simplex*. Fingamus *unam* substantiam esse ens compositum; habebit igitur partes realiter distinctas (§. 170. cor. 2.), ex quarum conjugatione ipsa oriatur: jam quæro, partes istæ realiter distinctæ suntne substantiæ, vel non? si ita: tum substantia non est *una*, quod hypothesis ponit; si non: tum partes illæ realiter distinctæ vel sunt accidentia, vel nullitates, seu nihila, aliud enim cogitabile non est; atqui utrumque manifeste absurdum est; si enim primum; tum sola collectio accidentium, quæ sine substantia exsistere nequeunt (§. 125. cor. 3.) constituit substantiam; si alterum, tum nihilorum conjugatio substantiam efficit. Quare cum hæc argumentatio de omni substantia valeat, sequitur omnem substantiam esse ens simplex, nec cogitari posse unam aliquam, quæ sit ens compositum.

COROLL. 1. Ens compositum proprie substantia dici nequit, sed aggregatum, sive collectio substantiarum vocandum est.

COROLL. 2. Atque inde nova ratione patet, omne ens compositum ex simplicibus coalescere; secus enim ens compositum foret merum aggregatum accidentium sine substantiis, quod fieri omnino non potest.

COROLL. 3. Cum omni enti simplici vis competat (§. 175.), etiam quævis substantia sua vi gaudet: enti vero composito, qua tali, nulla vis convenit, cum in ipso præter entia simplicia nihil substantiale insit.

COROLL. 4. Quia tamen ens compositum est aggregatum substantiarum, etiam virium, quæ

in

in his insunt, collectio eidem competat, necesse est.

Schol. Opinio hæc, quæ singulis substantiis vim activam tribuit, ad veritatem quam maxime propendet; hac una certe ratione omnes effectus, qui in mundo hoc aspectabili eveniunt, congrue explicari possunt: qui enim in omnibus continuo ad Deum tamquam caussam primam confugiunt, ii & a communi persuasione, nulla caussa urgente, recedunt, & philosophiæ, quæ in effectibus naturalibus caussas quoque naturales quærendas esse docet, valedicunt; qui vero substantiam quamdam universalem, & naturam genitricem, quæ sola, & ubique agat, statuunt, illi talia proferunt, quæ ipsi non intelligunt, quemadmodum alias videbimus. Quare non possum non vehementer probare ea, quæ Leibnitius de substantiis docuit, quamvis in natura vis substantiis insitæ determinanda ab eo admodum dissentiam. „ Agere, ita ille: est character substantiarum, „ hanc agendi virtutem omni substantiæ in„ esse ajo, semperque aliquam ex ea actio„ nem nasci, adeoque nec ipsam substantiam „ corporum ab agendo cessare umquam, quod „ illi non satis percepisse videntur, qui essen„ tiam ejus in sola extensione, vel etiam in „ impenetrabilitate collocarunt, & corpus om„ nimode quiescens concipere sibi visi sunt. „ *Act. Lips. anno 1695. pag. 145.* Et „ atque hinc judicari potest debere in cor„ porea substantia reperiri entelechiam pri„ mam, tamquam πρωτον Δεκτικον activitatis, „ vim scilicet motricem primitivam, quæ præ„ ter extensionem, & morem superaddita sem„ per quidem agit, sed tamen varie ex cor„ porum concursibus per conatus, impetusque „ modificatur. Atque hoc ipsum substantiale „ principium est, quod in viventibus anima, „ in aliis forma substantialis appellatur. „ *Ibid. anno 1698. pag. 439.* Addit denique huic opinioni momentum non *Ibid. pag. 434.*

leve, quod hac via confusæ illæ veterum peripateticorum notiones de materia prima, & forma substantiali ad distinctas facillime reducantur; erat nempe ipsis materia prima subjectum quoddam passivum capax recipiendi formam substantialem velut unicum principium activum. Hæc duo statuerunt omnium rerum naturalium principia generalia, ea tamen clarius definire, aut dilucidare omnino ignorabant: cum enim in materia præter dictam capacitatem nihil conciperent, eam aliter explicare non valebant, quam removendo ab ea omnes qualitates; unde Aristoteli dicta fuit *nec, quid, nec quantum, nec quale*. Jam vero si substantiam vi activa præditam ponamus, concipere licebit in ea quidpiam per modum subjecti, in quo ea vis inhæreat, quamquam realis inter ipsa distinctio non exstet; tumque illud ipsum subjectum materiæ primæ: vis vero activa formæ substantialis vices implebit. Sed cum in subjecto sic per cogitationem abstracto nihil prorsus relinquatur, nihil etiam erit, quod pro definitione illius, aut declaratione adferatur. (conf. §. 125. sch. 165. sch. 2.)

Ens simplex est substantia.

CLXXIX. *Omne ens simplex est substantia:* Omne ens simplex vel substantia est, vel accidens (§. 125.); sed nullum ens simplex potest esse accidens, quod per se manifestum est: restat igitur, ut omne ens simplex substantia sit.

Coroll. Igitur substantia quoque recte distribuitur in spiritualem, & materialem, quemadmodum de ente simplice dictum est (§. 176. schol.).

Schol. Dixi adhuc, & pro scopo quidem satis de ente composito, & simplice; his nonnulla de utriusque ortu, & interitu adjicienda sunt.

sunt. In sequentibus vero duobus capitibus notionem extensi, ac continui cum aliis affinibus examinabo.

CLXXX. Ens *oritur*; cum ex non-exsistente fit exsistens, sive, quod idem est, cum ex statu nudæ possibilitatis transfertur ad statum actualem. Porro cum ens non exsistit, vel ejus constitutiva jam exsistunt, vel non: cum ens fit exsistens, cujus constitutiva jam exstiterunt, *oritur* illud *ex aliquo*, *ut horologium per conjunctionem partium jam exsistentium*; cum ens fit exsistens, cujus nulla constitutiva ante exstiterunt, *oritur ex nihilo*; actio qua illud obtinetur, *productio*, vel *effectio*, ac interdum *generatio*; qua hoc: *creatio* cognominatur. Ab opposito ens *interit*, cum ex exsistente fit non-exsistens, & hic interitus similiter duplex est: *simplex*, cum adhuc constitutiva entis remanent; *compositus*, cum nihil ipsius remanet exsistens; ille interitus *corruptione*, hic *annihilatione* perficitur. Quid, & quotuplex ortus & interitus entium?

CLXXXI. *Ens necessarium nec oriri, nec interire potest*. Quod numquam potest esse in statu nudæ possibilitatis, illud nec oriri, nec interire potest (§. præc.); sed ens necessarium numquam potest esse in statu nudæ possibilitatis (§. 104. cor. 2.): ergo ens necessarium nec oriri, nec interire potest. Ens necessarium nec oriri, nec interire potest;

Coroll. 1. Quod nec oritur, nec interit, æternum est: igitur nova ratione patet, ens necessarium esse æternum (conf. §. 110.).

Coroll. 2. Omne ens, quod aut oriri, aut interire potest, contingens est, & quia omne ens contingens in statu nudæ possibilitatis esse potest (§. 104. cor. 3.), omne ens contingens oriri, & interire potest. potest autem ens contingens.

Coroll. 3. Quia porro omne ens compositum ens contingens est (§. 173. cor.), evidens est

omne ens compositum & oriri, & interire posse, atque adeo nullum ens compositum æternum esse.

Ens compositum produci, & corrumpi potest.

CLXXXII. *Omne ens compositum & oriri ex aliquo, & interire interitu simplici potest.* Cum essentia entis compositi sita sit in certa certarum partium conjugatione (§. 171.), ensque tum oriri, aut interire dicendum sit, cum ipsius essentia aut oritur, aut interit, manifestum est, ens compositum oriri, cum partes ipsius jam exsistentes certo modo conjunguntur, ac interire, cum earumdem partium consociatio dissolvitur; sed hoc est oriri ex aliquo, & interire interitu simplici (§. 180.): ergo omne ens compositum & oriri ex aliquo, & interire potest interitu simplici. *Patet id in horologio, ædificio* &c.

Coroll. Conjugatio partium substantia non est, sed merum accidens: igitur omne ens compositum & oriri, & interire potest, quin quæpiam substantia aut oriatur, aut intereat.

Schol. Hunc modum natura sibi relicta sequitur; in mutationibus enim naturalibus nulla perit substantia, nihilque annichilatur; sed dum unum corpus corrumpitur, aliud generatur, & eædem prorsus substantiæ jam hoc; jam illud corpus, prout varie componuntur, constituunt. Interea tamen, quod probe notari velim, hoc theoremate non negamus fieri posse, ut etiam ens compositum creetur, aut annichiletur.

Ens simplex non potest oriri ex ente composito;

CLXXXIII. *Ens simplex nequit oriri ex ente composito.* Ut ex ente composito ens novum oriatur, necesse est, ut id fiat vel accessione novarum, vel recessione pristinarum partium, vel permutata earumdem conjugatione; sed id, quod accessione, aut nova pri-

sti-

stinarum partium conjugatione oritur, est ens compositum, non simplex; & si fiat recessio partium, tum residuum vel est compositum ex partibus, vel non; si illud: non est ens simplex; si hoc: adest quidem ens simplex. at non nunc ortum, verum quod jam antea exstitit: patet igitur, ens simplex ex ente composito oriri nequaquam posse.

CLXXXIV. *Ens simplex nequit oriri ex alio ente simplice.* Si ens simplex oriretur ex alio ente simplice, id fieret vel per distractionem, vel per transformationem; sed neutrum omnino fieri potest: non primum; non enim in ente simplice partes sunt, quæ distrahi, aut avelli possent: non alterum; nam hæc transformatio efficeretur vel sublatis, vel remanentibus essentialibus, quorum rursus utrumque repugnat; si enim in ente a tollerentur essentialia, aut ipsum transformaretur in ens b, ipsum ens a tolleretur, & illius loco ens novum b substitueretur, quod non est transformari: si autem in ente a remanent essentialia, remanebunt etiam attributa (§. 56. cor. 2.), & modi solum aliqui mutabuntur (§. cit. cor. 1.), ac proinde ens a permanebit ens a, nec transformabitur in ens b: ergo generatim ens simplex ex alio ente simplice oriri nequit. neque ex ente simplici.

Coroll. Ens simplex unius speciei nequit effici ens simplex alterius speciei; ita ex ente materiali nequit fieri spirituale: aut vicissim.

CLXXXV. *Ens simplex cum oritur, oritur ex nihilo.* Cum ens simplex oritur, vel oritur ex nihilo, vel ex aliquo (§. 180.); sed non oritur ex aliquo, istud enim vel esset ens compositum, vel ens simplex; atqui ens simplex nec oritur ex composito (§. 183.), nec ex simplici (§. præc.): restat igitur, ac proinde cum oritur, creatus.

ut ens simplex, cum oritur, oriatur ex nihilo.

Coroll. Igitur per creationem solum ens simplex exsistentiam obtinere potest.

& cum interit, annihilatur.

CLXXXVI. *Ens simplex, cum interit, in nihilum abit.* Cum ens simplex interit, nihil illius remanet; remaneat enimvero quidpiam, erit illud vel pars ejus, quod periit, vel aliud, in quod illud prius transformatum est; sed utrumque contradictionem involvit (§§. 170. cor. 2. 184.); ergo ens simplex, cum interit, in nihilum abit.

Coroll. Opus igitur est annihilatione, si vel una substantia in mundo interire debeat.

Quid ortus, & interitus momentaneus, aut temporaneus?

CLXXXVII. Ortus, & interitus dicitur *momentaneus*, cum plura successiva in ipso distinguere non licet; in casu opposito *temporaneus*. Patet autem per se, illum necessario competere entibus simplicibus: non item compositis; tametsi enim entia quoque composita momento individuo oriri, & interire absolute possint, id tamen necesse non est, cum ex partibus vario modo conjunctis constent.

Coroll. Igitur in ortu, & interitu entium simplicium varia discerni nequeunt, ac proinde illius ideam solum confusam (§. 55. log.) habere possumus.

CA-

CAPUT VI.

De Extenso, Continuo, & Spatio.

CLXXXVIII. *Extensum* dicitur unum, quod ex partibus extra sese positis, ac vel reapse, vel sensuum saltem judicio unitis constat; *ut tabula vitrea, vel marmorea.* Hujus abstractum vocatur *extensio*, quæ proinde aliud non est, quam positio partium unitarum extra partes. Quid extensum, & extensio?

Coroll. 1. Omne ens extensum est ens compositum, & vicissim quoque omne ens compositum est ens extensum.

Coroll. 2. Ens simplex, ac proinde etiam substantia extensa esse nequit.

Coroll. 3. Ex his ulterius liquet in quovis ente extenso dari entia inextensa, (conf. §. 177.).

Schol. Notionem extensi continere notionem compositionis jam olim a Pythagoræis traditum fuisse scribit Gerdillus; interea tamen sunt philosophorum non pauci, qui in contrariam partem abeunt, putantque enti quoque simplici extensionem competere posse. Concipiunt hi in ente simplici partes quasdam, non quidem reales, verum, ut ajunt, *virtuales*; quin figuras quoque diversas, angulos, cuspides Epicuri, Gassendique exemplo addunt: quare extensionem generatim definiunt *esse occupationem spatii divisibilis*, docentque posse ab ente, seu illud ex partibus realibus constet, seu reapse iisdem destituatur spatium in plures partes divisum occupari. Ipsorum igitur opinione potest ens simplex unicum totum spatium occupare, in quo duo vel plura Extensio cum simplicitate pugnat. *Introd. allo studio della relig. pag. 274.*

alia

alia simul exsistere possent, & ratione magnitudinis spatio occupato competentis dicitur unum majus, vel minus altero. Quod si ex illis quæras, qui id fieri queat, cum ens simplex omni parte careat? Respondent totum ens in toto spatio, & totum in quavis spatii parte exsistere; sic animam hominis in toto corpore, & in quavis corporis parte totam; sic quoque ipsum Deum & in toto mundo, & in qualibet illius parte totum præsentem esse.

At vero a Dei, utpote entis infiniti, exsistentia argumentum peti posse non putem; est ea certe mysterium, quod omnes cujuscumque intelligentiæ finitæ limites exsuperat; unde nec Deum vel virtualiter extensum umquam dicimus, nec ipsius immensitatem per modum alicujus extensionis concipere licet, qua in re consentientes habeo omnes theologiæ peritos. Quod autem de anima humana asseritur, id eodem, quo affirmatur, jure negari potest, quin & debet; generatim enim notio extensionis absolute pugnat cum notione simplicitatis: illa quippe superficies & medium aliquod intercedens repræsentat; hæc, quæ similia sunt, & absque partibus realibus consistere nequeunt, prorsus excludit. Sed nempe id in *virtuali* exensione non obtinet? Ita quidem illi: at ego contendo ipsos id genus extensionis ideam habere nullam; esse proinde hunc terminum inanem (§. 77. log.), qui nodum nequaquam solvat. Sit enimvero ens simplex a, occupetque spatium in triginta partes divisibile; jam quæro: illud, quod in parte spatii trigesima exsistit, estne aliquid, vel nihil? Non hoc certe; igitur primum; porro istud aliquid: quod in parte spatii trigesima exsistit, vel est realiter illud ipsum, quod in parte prima ejusdem spatii exsistit, vel non? Si hoc, jam adest pars realis: igitur ens simplex

plex a simul non est ens simplex; si illud, tum ens a exsistit simul, & eodem tempore in triginta partibus spatii, seu quod idem est, in triginta spatiis minoribus, atque adeo ens a simplex est naturaliter replicatum in totidem spatiis; quod unanimi philosophorum consensione fieri nequit. Deinde si dari potest ens simplex, quod magnitudinem duorum, vel trium, & sic porro, æquare potest, nihil obstabit, quominus exsistere possit ens simplex, quod magnitudine Caucasum exsuperet, quod quidem sententiæ hujus fautoribus nullo pacto absurdum videtur. Exsistat jam per hypothesin ens simplex hujus magnitudinis, insideatque eidem, quid enim vetat? ad orientem musca a, ad occidentem musca b: quæro igitur rursus: id, cui insidet musca a, estne realiter illud ipsum, cui insidet musca b, vel non? Si neges, ponis in ente simplice partes reales: si ajas, statuis muscas naturaliter compenetrari, erunt enim in eodem loco: ita, quo te cumque vertas, te ipsum jugulas.

CLXXXIX. Extensum vel *in concreto*, nimirum cum materia subjecta, vel *in abstracto* spectatur, cum sola extensio abstrahendo ab omni materia, in qua eadem insit, consideratur. Extensio rursus vel in longum tantum, & *lineam*; vel simul in latum, & *superficiem*; vel denique in profundum quoque protenditur, & *corpus* mathematicum constituit: illius vero limes *figuram* efficit, unde geometrarum figuræ oriuntur. Quotuplex extensio?

Coroll. 1. Cum omne ens compositum extensum sit (§. præc. cor. 1.), nec infinitum esse possit, ut deinceps demonstrabitur, necesse quoque est, ut omne ens compositum figuram habeat.

COROLL. 2. Figura entis compositi mutatur mutatis limitibus, id vero fit vel accessione, vel ablatione, vel transpositione partium extimarum.

COROLL. 3. Ens simplex, cum extensum non sit (§. præc. coroll. 2.), nec habere figuram, nec vero sensu magnum, aut parvum dici potest.

Quid intensio? SCHOL. Quia tamen enti simplici vis competit (§. 175.), quam aliæ quoque qualitates comitari possunt, convenit eidem quantitas qualitatis, sive gradus (§. 72.); unde si finitum sit, habebit gradum ultimum, sive limitem, atque adeo defectum ulterioris *intensionis* in vi, reliquisque qualitatibus: poterit igitur ens simplex dici magnum, & parvum *intensive*. *Intensio* nimirum, sive *intensitas* aliud non est, quam graduum multiplicatio; concipimus enim gradum, qui qualitatis quantitatem constituit, ex minoribus rursus gradibus, veluti totidem partibus coalescere: ita eum calorem unius corporis cum calore alterius comparamus, qui sit illius duplus, simplum pro gradu uno assumimus, & alterum duobus gradibus constare, ac quo plures deinde gradus sic mente accumulamus, eo magis calorem *intendi* dicimus: hujus rei ratio in eo sita est, quod omnis quantitas, quæ pro unitate assumitur, ad aliam se habeat, ut linea recta ad aliam; linea vero minor est ad majorem, ut pars ad totum. Accommodate VVolfius: „ *Intendi* dicitur id, cujus gradus fit major; *remitti*, cujus gradus fit minor. „ — — — „ Ut adeo intensitas, sive intensio sit quasi „ graduum multitudo, quemadmodum magnitudo partium multitudo. Nimirum sicuti „ pars rectæ etiam recta est; ita pars gradus „ itidem gradus est. Et quemadmodum magnitudo rectæ lineæ resultat ex multitudine partium toti homogenearum; ita etiam

Ont. p. 2. f. 2. c. 2. §§. 758 759. sch.

„ in-

„ intensitas resultat ex multitudine graduum „ toti gradui homogeneorum. Porro quemadmodum in recta partes non nisi possibiles „ sunt, atque continuæ; ita quoque in gradu ceteri minores non nisi possibiles sunt, „ nequaquam autem actu divisi, atque adeo „ quamdam quasi continuitatem mentiuntur. „ Quemadmodum vero partes, in quas actu „ resolvi potest linea, in eadem coexsistunt; „ ita quoque plures gradus minores, quibus „ simul sumtis alius quidam æquipollere deprehenditur, in eodem coexsistunt, ita ut „ perinde sit, ac si gradus isti singuli extra „ se invicem exsistentes adessent. In eo tamen differentia inter rectæ lineæ magnitudinem, & gradus intensitatem intercedit, „ quod partes lineæ rectæ actu extra se invicem exsistant, & extensum continuum forment; in gradu autem minores, ex quibus veluti compositus concipitur, cum partes tantummodo imaginariæ sint, extra se „ invicem non exsistant, neque adeo extensum efficiant. „

CXC. *Continuum* dicimus unum; quod ex variis ita inter se adstrictis, & unitis, ut alia diversa nullo modo interponi possint, consurgit, *ita tabula marmorea vulgo continua putatur*: oppositum vocatur *interruptum*, *quale est cribrum*. *Contiguum* est alteri, quod ita eidem in loco proxime vicino coexsistit, ut iis immotis nihil interponi possit, tametsi queat illis remotis, *ut liber libro impositus*.

Quid continuum, interruptum, ac contiguum?

Coroll. 1. Omne extensum vel continuum est, vel interruptum.

Coroll. 2. Continuitas excludit etiam possibilem partis diversæ intermediæ exsistentiam.

Co-

COROLL. 3. Interruptio ponit exsistentiam vel actualem, vel possibilem partis diversæ inter duas datas.

COROLL. 4. Contiguitas excludit exsistentiam partis diversæ intermediæ inter duas datas vel actualem, vel illis immotis possibilem.

COROLL. 5. In continuo partes sunt possibiles, in contiguo actuales (§. 168.).

Quid distantia?

CXCI. Entia *distare* dicuntur, quæ ita exsistunt, ut iis suis in locis immotis aliquid vel actu interpositum sit, vel saltem interponi possit: ejus abstractum *distantiam* metitur linea brevissima, quæ inter ea duci posse concipitur, quæque semper est recta, ut norunt mathematici.

SCHOL. Satis manifestum esse arbitror *contiguitatem*, & *distantiam* ad relationes pertinere, quarum ratio fundandi sit certus quidam, ac determinatius entium ad se relatorum coexsistendi modus: videlicet, si duo entia eo modo, qui oritur ex eo, quod nihil inter ea immota interponi possit, sibi mutuo coexsistunt, modus hic fundamentum præbet, ut denominentur *contigua*; modus vero coexsistendi, qui tum datur, cum aliquid interponi potest, quique a priori omnino diversus est, rationem continet, ut entia dicantur *distantia*: relatio igitur distantiæ nititur in modo coexsistendi, qui ponit solam possibilitatem interpositionis alterius, quique adeo ea possibilitate permanente permanet, seu actu quid sit interpositum, seu non.

Ens simplex aliud contingere nequit.

CXCII. *Ens simplex alteri enti simplici numquam potest esse contiguum*. Sit ens simplex a contiguum enti simplici b: exsistit igitur utrumque in puncto contactus, vel non; si hoc: tum se non contingunt; cum enim nul-

nullam prorsus partem, aut extensionem (§. 188. cor. 2. & sch.) habeant, necesse est, ut ibi se non contingant, ubi non exsistunt. Si vero utrumque exsistat in puncto contactus, tum in idem spatii punctum congruunt, atque adeo compenetrata sunt; nam ob absolutam suam simplicitatem nequeunt nisi unicum spatii punctum occupare; atqui, quæ compenetrata sunt, non dicuntur contigua (§. 190.): igitur ens simplex alteri numquam potest esse contiguum.

Coroll. Si igitur duo, vel plura entia simplicia coexsistant, ea vel loco congruunt, & compenetrata sunt, vel a sese distant.

Schol. Qui imaginationi nimis indulgent, eamque pro mensura intelligibilium assumunt, illi veritatem hujus theorematis omnino non assequuntur; assueti enim ideis rerum sensibilium, quas ab ipsa infantia ope sensuum, ac præcipue tactus jam in utero materno sibi compararunt, nihil intelligi posse putant, nisi quod extensum sit, quodque imagine quadam phantastica repræsentari queat; ac propterea nullam se entis simplicis, & inextensi ideam habere palam fatentur. His quidem, si doceri velint, id subsidii Boscovichius subministrat: præcipit nempe, ut tabulam quampiam planam per medium sectam ita secundo secent, ut posterior sectio priori sit perfecte contigua, id quod fieri nequaquam posse statim experientur; quidcumque enim tentent, aut posterior sectio congruet cum priori, aut ita ab illa distabit, ut etiam quidpiam interponatur, neutro autem casu duæ ex sectiones contiguæ erunt. Quod si deinde transversa fiat sectio, punctum concursus modum suppeditabit, quo idea entis simplicis concipiatur; simplicitas enim utrobique est eadem, ac discrimen in eo solum ponitur, quod ens simplex

Theor. phil. nat. p. I. §. 135.

vi

vi activa polleat, & aliquid reale sit; illud solum imaginarium: quare hoc punctum mathematicum; illud physicum appellari solet. Qui vero cum Leibnitianis ad essentialem entium simplicium, seu, ut ajunt, monadum impenetrabilitatem confugiunt, iis cum laudato auctore hæc dicta sint: „ Qui dicunt monades non compenetrari, quia natura sua „ impenetrabiles sunt, ii difficultatem nequaquam amovent; nam si & natura sua impenetrabiles sunt, & continuum debent componere, adeoque contigua esse; compenetrabuntur simul, & non compenetrabuntur, „ quod ad absurdum deducit, & ejusmodi entium impossibilitatem evincit. Ex omnimodæ inextensionis, & contiguitatis notione „ evincitur compenetrari debere, argumento „ contra Zenonistas instituto per tot sæcula; „ & cui numquam satis responsum est. Ex „ natura, quæ in iis supponitur, ipsa compenetratio excluditur, adeoque habetur contradictio, & absurdum. „ Quid denique illis faciemus, qui in verbulo salutem quærunt? Ajunt: entia simplicia, cum se contingunt, nec compenetrantur, nec distant; quid igitur? *distare incipiunt*: en arcem, an potius specum, in quam sese abdunt. Sic arguo: entia, quæ distare incipiunt, vel reapse a se distant vel non distant; tertium certe per contradictoriorum legem excluditur. Si distant, teneo, quod volo; ipsi vero sibi contradicunt: si non distant, redit superior argumentatio; neque vocula illa *incipiunt*, difficultatem sustulit. Profecto nisi quis putet entia simplicia esse quosdam globulos, qui extremitates habeant, & medium, impossibile est, ut se secundum unam partem contingant, secundum aliam distent, aut distare incipiant.

Dissert. de nat. divers. n. 13. not.

Quid CXCIII. Continuum spectatur *physice*, cum re-

repræsentationis a sensibus factæ duntaxat ratio habetur; *ita tabulam marmoream revera continuam putamus, quod minima distantia sensibus subducuntur: metaphysice*, vel etiam *mathematice*, cum attenditur ad id, quod in se, ac reipsa est; unde *continuum* est *metaphysice* tale, cum partes in se reipsa ita continuantur, ut nihil diversi interseri possit. Continuum physice, & metaphysice tale?

CXCIV. *Continuum metaphysice tale in rerum natura non exstat.* Omne ens extensum ex entibus non extensis (§. 188. coroll. 3.), seu omne ens compositum ex entibus simplicibus coalescit (§. 177.): igitur nequit ens esse continuum metaphysice tale, nisi entia simplicia sibi mutuo sint contigua; sed entia simplicia sibi numquam contigua esse possunt (§. 192.): ergo nec exstat, nec exstare potest in rerum natura continuum metaphysice tale. Continuum metaphysice tale non exstat.

Coroll. Verum igitur continuum est solum abstractum, in quo examinando geometria occupatur; quæ nos vulgo in continuis habemus, ea solum comparate ad nostros sensus talia sunt.

Schol. Certe sensus nostros idoneos perfectæ continuitatis testes non esse ex usu microscopiorum, aliisque experimentis innumeris satis hodie notum est; consuli potest Boschovichius. Nihil igitur agunt, qui apparentia sensuum delusi veritatem hujus assertionis ob contrariam experientiam in dubium vocare volunt. Quid? quod, tametsi entia simplicia se contingerent, nondum tamen continuum metaphysice tale efficerent; ista quippe entia forent partes actuales, quibus in hujusmodi continuo locus non est (§. 160. cor. 5.). Loc. cit. §. 158.

CXCV. *Simultanea* sunt, quæ eodem tempore simul exsistunt, *ut sol, luna, tellus; suc-* Quid simultanea, & successiva?

successiva, quæ, tametsi non coexsistant, ita tamen inter se conjunguntur, ut, dum unum desinit, alterum incipiat exsistere, *ut dies, mensis, annus*. Inde ens vocatur *permanens*, cujus essentiales determinationes sunt simultaneæ, *ut horologium*; *successivum* vero, cujus determinationes essentiales sunt successivæ, *ut tempus*, *motus*.

Coroll. Omne continuum vel est permanens, vel successivum.

Quæ idea vulgaris spatii? CXCVI. Ubi advertimus locari posse aliquod ens compositum, quod in cosmologia corpus vocatur, ibi *spatium* adesse dicimus; negamus contra dari *spatium*, cum nihil amplius locari posse cogitamus: *sic dicimus non superesse in templo spatium, cum illud hominibus jam confertum est*. Res ad usum loquendi attento per se manifesta est: igitur ratione ideæ vulgaris habita *spatium* recte dicitur locandorum corporum possibilitas.

Quæ hujus spatii proprietates? Schol. Hoc porro spatium vulgo concipimus tamquam receptaculum ab omnibus rebus vacuum, in quo reponi potest, quidquid lubet, seu ut aliquod trine extensum, continuum, similare, & a corporibus in eo exsistentibus penetrabile. His ratiocinando adjicimus extensionem interminatam, divisibilitatem in infinitum, æternitatem cum necessitate, ac immobilitatem, quæ breviter demonstranda sunt. Tribuitur igitur spatio.

1.) *Interminata extensio*; numquam enim cogitando eo pervenire licet, ubi concipiatur non esse amplius possibile, ut corpus quoddam locetur: nimirum ubicumque extra mundum cogitatio nostra divagetur, ibi locatio alicujus corporis possibilis intelligitur: igitur extensio hujus spatii nullis terminis concluditur.

2.) Di-

2.) *Divisibilitas in infinitum*; quod enim cumque intervallum, quantumvis minimum videatur, in hoc spatio assumtum semper in duas partes æquales dividi potest; unde in ejus divisione numquam ad finem pervenitur. Quod ut accuratius pervideas, pone duo entia simplicia a, & b intervallo quovis distantia, ajo: inter a, & b potest poni tertium c æqualiter ab utroque distans, quin alterutrum contingat; nam si ens c ita in medio positum contingeret ens a, contingeret hoc ipso etiam ens b, cum ponatur ipsum c in medio æqualiter ab a, & b distans; sed si ens c contingit ens a, cum illo compenetratur (§. 192.): ergo etiam si ens c contingit ens a, ens c compenetratur cum ente b, id est, si medium c alterutrum, seu a, seu b contingeret, ipsum esset cum utroque, tam a, quam b compenetratum; atqui si ens c esset cum utroque compenetratum, etiam illa duo forent inter se compenetrata, quod absurdum est; ponuntur enim hæc duo a, & b ex hypothesi distare, cum autem compenetrantur, non distant: igitur si ens c in medio positum inter a, & b alterutrum contingeret, illa duo a, & b distarent simul, & non distarent, quod cum fieri nequeat, evidens est inter quævis entia simplicia a, & b quocumque intervallo distantia semper posse poni medium c, sicque illud intervallum in duas partes æquales dividi. Dico id de *quocumque* intervallo; nam hoc argumentum semper, & in infinitum redit. Vid. Boscovich. *Theor. phil. nat. sup. pl. §. 1.*

4.) *Æternitas cum necessitate*; omnis enim rerum possibilitas æterna est, ac necessaria, nec initium, aut finem habere potest: igitur idem de possibilitate locandorum corporum affirmari debet.

5.) *Immobilitas*, quia nulla spatii hujus pars ne cogitando quidem alio transferri potest; sume enim

enim partem aliquam b inter a, & c, eamque alio cogitatione tua transfer: jam quæro, quid facta hac translatione inter a, & c concipis? poteftne ibi locari corpus? nihil fane eft, quod impediat: igitur fpatium ibi eft, ubi illud abftulifti, ac proinde nihil tranftulifti.

Spatium iftud non eft reale.

CXCVII. *Spatium adhuc expofitum non eft quidpiam reale*. Imprimis enim generatim poffibilitas entium non eft aliquid reale: igitur neque poffibilitas locandi corpora, in qua hoc fpatium conftituitur (§. præc.). Deinde quidquid exfiftit, vel fubftantia eft, vel accidens (§. 125. cor. 1.): atqui fpatium iftud nequit effe fubftantia, repugnat quippe fubftantia infinite extenfa, & divifibilis (§. 178.), item æterna, ac neceffaria præter Deum (§. 114.): nequit effe accidens; accidens enim non exfiftit extra fubftantiam (§. 125. cor. 3.), fpatium vero hoc debuiffet exfiftere, antequam fubftantiæ crearentur. Denique non intelligitur accidens infinite extenfum, & divifibile: ergo fpatium adhuc expofitum non eft exfiftens, feu reale.

Coroll. Omnibus igitur entibus fublatis nullum reale fpatium remanet.

Schol. 1. Atque inde fpatium iftuc *imaginarium*, *abftractum*, aut *vacuum*, de quo poftea, dicunt; item *abfolutum*, cum a rebus actu locatis nequaquam pendeat; poffibilitas enim locandi corporis abfque actuali locatione optime fubfiftit. Quare fpatium *abfolutum* reale non eft. Neque, quæ opponuntur, multum habent ponderis: ajunt nempe.

Satisfit object. s?

1.) Spatium, quod fublatis omnibus entibus remanet, eft menfurabile; fed quod eft menfurabile, eft quoque reale: ergo fpatium, quod fublatis omnibus entibus remanet, eft reale.

Quid?

Quid? quod ſpatium iſtud dicatur magnum; parvum, quantum &c. ſequitur proinde exſiſtere ſpatium quoddam, quod abſolutum ſit, ac reale.

℞. *d. M.* eſt menſurabile *terminis alienis c. M. terminis propriis n. M.* ſic *d. m. n. conſ.* Eatenus ſolum ſpatium illud, quod ſublatis rebus omnibus ſupereſſe intelligitur, dici poteſt menſurabile, quatenus ordo, quem res, ſi ibi locarentur, conſtituerent, per determinatam menſuram explicari poteſt; non vero, quaſi illud haberet partes realiter exſtantes, quibus menſura applicari poſſet. Ordinem nempe entium coexſiſtentium, qui vel actu datur, vel dari ſaltem poſſe concipitur, per diſtantias explicamus, quæ diſtantiæ menſurabiles ſunt: quod cum facimus, deſignamus mente terminos, quos ab ipſis entibus locatis, vel locandis abſtrahimus, enunciamuſque tot, exempli cauſſa, orgyas, palmos, pedes, interponi poſſe, atque ſic alienis terminis ſpatium illud menſuramus; propriis certe metiri ipſum nequaquam poſſumus, cum enim non ſit aliquid reale, nec habet partes reales, nec etiam terminis propriis concluditur. Cum deinde dicitur quantum, magnum, parvum, verum id eſt, ſi hæc in *abſtracto*, & *mathematice*; non item ſi in *concreto*, & *realiter* intelligantur. Nimirum menſurabile, quantum, magnum, parvum tam in concreto prout denotant in recto ſubjectum reale, in obliquo vero ipſam menſurabilitatem, quantitatem, magnitudinem, parvitatem; quam in abſtracto accipi poſſunt, cum aliud non ſignificent, quam ordinem, qui per diſtantias exprimi poſſit; quemadmodum eſſe numerabile de quovis numero concreto æque, ac abſtracto veriſſime affirmatur. Sicut igitur quantitas mathematica eſt vera quantitas, & vere menſurabilis, tametſi realis non ſit; ita quoque hoc

spatium, licet reapse non exstet, est tamen vero aliquo sensu mensurabile, magnum, parvum, non quidem quasi veros, ac reales haberet terminos, sed quod tales concipi possint.

2.) Deus potest alium adhuc mundum a nostro penitus distinctum condere: ergo necesse est, ut extra hunc mundum actu detur spatium, in quo nimirum is locari possit.

℞. Spatium, quod extra mundum hunc aspectabilem datur, imaginarium duntaxat est, non reale; non enim alter mundus in spatio reali locari deberet, secus istud ipsum quoque spatium alio reali, & istud rursus alio, atque sic in infinitum, egeret; sed Deus, si conderet alium mundum, conderet eum in spatio imaginario, & condendo mundum simul conderet novum spatium reale, quod nempe in reali simultaneorum ordine consistit, ut infra dicam. Probe igitur sciendum: reale spatium cum mundo præsente initium habuit, & sic quoque aliud spatium reale inciperet exsistere, si alius mundus crearetur; interea tamen spatium imaginarium jam ante datur, quatenus nempe concipimus possibilem esse ordinem rerum ipsis nondum procreatis; sicut possumus cogitare rotunditatem absque corpore rotundo, aut numerum sine rebus numeratis: verum ut talis rotunditas, vel numerus non est realiter exsistens, ita spatium illud non est reale, sed imaginarium, ac mera possibilitas recipiendi corpora locata.

3.) Potest Deus totum hunc mundum alio transferre: igitur extra hunc mundum videtur actu esse spatium reale; translatio enim entis fieri nequit nisi ex una parte spatii realis in aliam.

℞. Nego id, quod in consequente infertur una cum sua ratione addita. Pone, quod captu facillimum est, duo solum corpora, vel duos homines, nihilque præterea condi: poterunt

certe

certe duo hæc corpora ad se mutuo a Deo propelli, poterunt duo illi homines ad sese vel accedere, vel contra recedere; in utroque vero hoc casu fieret translatio corporis ex una parte spatii imaginarii in aliam, neque tamen ulla hac in re repugnantia ostendi potest. Fatendum tamen, *mundum posse alio transferri*, locutionem esse non satis propriam, non quidem quod motus verus, ac proprius in vacuo haberi nequeat, sed quod non adesset mutatio quædam distantiæ realis, quæ cum motu proprie sumto alias semper conjungitur; cum enim nullum ens reale extra mundum totum existat, a quo is realiter distet, nulla quoque realis distantia, posita hac translatione, mutaretur. Præterea cum in spatio illo imaginario non adsint partes reales, nullam quoque in eo partem designare possumus, nisi quatenus aliquod corpus locari posse cogitamus: inde, quia possibile est, ut Deus alium mundum præter nostrum condat, & quia, si id reapse fieret, illi responderet pars spatii imaginarii alia ab ea, quæ nostro nunc mundo respondet, amoto per cogitationem novo illo mundo nostrum illuc transferri a Deo posse concipimus; ex quibus omnibus nequaquam sequitur, jam nunc extra mundum spatium reale exstare. Universim denique voculæ hæ: *hic*, *ibi*, *alibi*, in usu vulgari fere ad spatium reale solum applicantur, unde vero sensu dici nequit: mundum potuisse *hic*, *ibi*, *alibi* condi, nisi clare addatur pars spatii imaginarii per possibilem alicujus corporis locationem designata.

Schol. 2. Sunt præterea nonnulli, qui, dum spatio huic veram tribuunt actualitatem, illud simul attributum Dei esse, ac in ipsius immensitate consistere affirmant, ne nimirum præter Deum aliam quampiam substantiam increatam, ac infinitam admittere cogantur:

H 2 Raph.

Raphsonis, Mori, Nevvtoni, Clarkii, aliorumque nobiliorum Angliæ philosophorum hæc est opinio, de qua acris olim Clarkium inter & Leibnitium concertatio exstitit. Verum multa sunt, quæ eam refellunt opinationem: ego quædam attingam. 1.) Possibilitas entium generatim non est formaliter ipsa Dei omnipotentia (§. 36. cor. 1.): igitur neque possibilitas locandi corpora est ipsa ejus immensitas. 2.) Spatium concipitur per modum extensi continui (§. 196. sch.), partesque illius diversæ diversis corporibus in iisdem locatis commensurantur; immensitas autem Dei est simplicissima, neque ullo pacto in ea quamdam extensionem cogitare licet: vide Moniglia. 3.) Tempus non est æternitas Dei, secus res, quæ sunt in tempore, forent in æternitate Dei: ergo neque spatium est immensitas Dei; æque enim absurdum est, ut entia, quæ sunt in spatio, sint revera in ipsa substantia divina. 4.) Deus vi immensitatis suæ est essentialiter determinatus, ut omni spatio reali, quod exstiterit, præsens adsit, ut in theologia dicam; sicut vi æternitatis suæ determinatur, ut omni tempori, quod fuerit, coexsistat: si igitur spatium foret ipsa immensitas, Deus vi suæ immensitatis determinaretur, ut suæ immensitati præsens adsit, quod risu dignum est. Sed jam ad notionem spatii realis evolvendam transeamus.

Récueil de divers. piéc. tom. 1.

Differt. cont. i materiał. tom. 2. p. 3. s. 1. §. 5.

CXCVIII. *Ut intelligamus actu dari spatium reale, non aliud requiritur, quam ut intelligamus actu dari aliquod extensum continuum, in quo corpora actu recipiantur, & certo inter se ordine disponantur, ac connectantur.* Ut intelligamus actu dari spatium reale, non aliud requiritur, quam ut per res exsistentes ea in nobis idea excitetur, quam vulgo de spatio habemus; sed cum intel-

telligimus actu dari aliquod extensum continuum, in quo corpora actu recipiantur, certoque ordine inter se disponantur, ac connectantur, tum per res exsistentes ea in nobis idea excitatur, quam vulgo de spatio habemus (§. 196. sch.): ergo ut intelligamus actu dari spatium reale, non aliud requiritur, quam ut intelligamus actu dari aliquod extensum continuum, in quo corpora actu recipiantur, & certo inter se ordine disponantur, ac connectantur.

Coroll. Igitur etiam si non intelligimus actu dari aliquod continuum extensum, in quo corpora actu recipiantur, & certo inter se ordine disponantur, ac connectantur, non intelligimus actu dari spatium reale.

CXCIX. *Posito duntaxat ordine simultaneorum, quatenus in serie physice continua coexsistunt, intelligitur actu dari spatium reale.* Ut intelligamus actu dari spatium reale, non aliud requiritur, quam ut intelligamus actu dari aliquod extensum continuum, in quo corpora actu recipiantur, & certo inter se ordine disponantur, ac connectantur (§. præc.); sed posito duntaxat ordine simultaneorum, quatenus in serie physice continua coexsistunt, intelligitur actu dari aliquod extensum continuum, in quo corpora actu recipiantur, & certo inter se ordine disponantur, ac connectantur: ipsa quippe corpora sic continue disposita hoc extensum efficiunt: ergo posito duntaxat ordine simultaneorum, quatenus in serie physice continua coexsistunt, intelligitur actu dari spatium reale.

CC. *Sublato duntaxat ordine simultaneorum, quatenus in serie physice continua coexsistunt, non intelligitur actu dari spatium realiter.* Sublato duntaxat ordine simultaneorum, quatenus in serie physice continua coexsistunt,

non intelligitur actu dari extensum aliquod continuum, in quo corpora actu recipiantur, & certo ordine inter se disponantur, & connectantur (conf. §. præc.); sed si non intelligitur actu dari extensum quoddam continuum, in quo corpora actu recipiantur, & certo inter se ordine disponantur, ac connectantur, non intelligitur actu dari spatium reale (§. 198. cor.): ergo sublato duntaxat ordine simultaneorum, quatenus in serie physice continua coexsistunt, non intelligitur actu dari spatium reale.

Spatium reale est ordo simultaneorum.

CCI. *Spatium reale est ordo simultaneorum, quatenus coexsistunt in serie physice continua.* Illud certe est spatium reale, quo duntaxat posito intelligitur actu dari spatium reale, & quo duntaxat sublato non intelligitur actu dari spatium reale; sed posito duntaxat ordine simultaneorum, quatenus coexsistunt in serie physice continua, intelligitur actu dari spatium reale (§. 199.), & sublato duntaxat ordine simultaneorum, quatenus in serie physice continua coexsistunt, non intelligitur actu dari spatium reale (§. præc.): ergo spatium reale est ordo simultaneorum, quatenus coexsistunt in serie physice continua.

Coroll. 1. Spatium igitur reale pendet a coexsistentibus simultaneis, ac proinde essentialiter *relativum* est, iisque sublatis aufertur (conf. §. 197. cor.).

Coroll. 2. In quovis ente composito datur ordo quidam simultaneorum; non item in simplice: igitur illi, non huic, inest spatium reale.

Coroll. 3. Cum ens non habet alia in serie physice continua coexsistentia, nequit esse in spatio reali; ita mundus, cum pro uno ente spectatur, non est in spatio reali, istud tamen in se continet.

Schol.

Schol. Ens, in quo spatium reale inest, dicitur implere spatium, seu *repletive*, vel ut veteribus placuit, *circumscriptive* exsistere in spatio: igitur omne ens compositum replet spatium, & circumscriptive exsistit, non autem ens simplex, cui propterea exsistentia *definitiva* tribuitur; *definitive* enim exsistere dicunt, quod ita exsistit, ut ipsius diversæ partes non commensurentur diversis partibus spatii imaginarii immensi: nempe cum ens replet spatium, tum in spatio imaginario concipimus partem immobilem ejusdem extensionis, quæ ut integro enti respondet, ita singulæ ejus partes singulis totius entis partibus correspondere, ac velut commensurari cogitantur. Jam vero istud in ens simplex, quod nullam partem realem admittit, convenire minime posse in aperto est.

Quid circumscriptive, & definitive exsistere

CCII. Dixi de spatio imaginario (§§. 196. 197.), dixi etiam de spatio reali (§. præc.): hoc frequenter *plenum*; illud *vacuum*, vel *purum* compellatur, ab Epicuro autem, & Lucretio *inane*. Est tamen aliquod, licet permodicum, inter notionem spatii imaginarii, & notionem vacui, tametsi res sit eadem, discrimen: nimirum cum spatium imaginarium concipimus ut extensum infinitum; vacuum nobis repræsentamus ut capacitatem recipiendi alicujus corporis vage, & indeterminate sumti; id est: *vacuum* est spatium, in quo actu nullum est corpus, attamen quoddam esse potest.

Quid spatium plenum, & vacuum? *De rer. nat. l. 1. v. 330. seqq.*

CCIII. *Vacuum est possibile*. Imprimis enim potest Deus omnem corporum mundanorum motum impedire, eaque in perfectissima quiete constituere, atque ex iis unum vel alterum annihilare; atqui in hoc casu foret spatium aliquod sine corpore, adeoque vacuum; corpora enim circum quiescentia ingressioni

Vacuum est possibile;

omnis alterius corporis obstarent : ergo vacuum est possibile. Vide Gassendum. Ponamus deinde sublata omni rerum universitate duo tantum corpora, vel duos homines solum a Deo procreari, ut jam supra innui, quæque hypothesis nullam omnino contradictionem involvit : poterunt utique duo hæc corpora vi quacumque impulsa ad se accedere, rursusque recedere; poterunt idem præstare duo illi homines ; risu certe dignus foret, qui contenderet, duos hos homines ita arctissime cohæsuros esse, ut unus ab altero divelli nequeat. Jam vero hoc in casu inter duo corpora, vel inter duos homines vacuum interponeretur. Et denique quid prohibet, ut fingamus mundum hunc ante mille annos a Deo in nihilum redactum fuisse, & præsente hoc momento rursus condi? anne dices inter destructionem, & iteratam creationem nihil temporariæ extensionis intercessisse, sed hanc illi prorsus contiguam esse ? ita igitur quoque in vase quodam, destructo omni corpore interposito, daretur extensio vacua spatii, neque latera sese hoc ipso contingerent.

Phys. sect. 1. l. 2. c. 2.

SCHOL. Idem probat Lockius ab idea clara, & distincta, quam de spatio ab omni corpore vacuo animo conformare valemus ; certum quippe est, omne id possibile esse cujus idea clara, & distincta a nobis obtineri potest ; cum omne idearum nostrarum objectum in possibile, & exsistens rectissime distribuatur (§. 51. cor. 2. log.).

Essai. concern. l'entend. hum. liv. 2. ch. 13.

& datur actu extra mundum ;

CCIV. *Vacuum extra mundum actu datur*. Mundus non est extensionis infinitæ, quemadmodum alias commonstrabo : ergo nihil prorsus vetat, quo minus Deus adjectis novis semper, & novis corporibus illius amplitudinem augeat ; atqui si ita sit, datur extra mun-

mundum actu quædam capacitas recipiendi corpora a Deo procreanda, quæ ipsa notionem vacui constituit (§. 202.): igitur vacuum extra mundum actu datur.

Schol. Lockius mihi jam sæpe laudatus ex mundi limitatione ita argumentationem instruit: si homo vivens a Deo ad extremos mundi limites transferretur, posset is ibi constitutus manus suas in altum tollere; posset quoque earum digitos divaricare; jam quæso, quid distantes inter digitos intercedet? Quo brachia extenta ponentur? Nonne apertissime vides, necesse, ut adsit spatium sine corpore? Vel si hæc omnia fieri posse negaveris, edic, quale futurum sit impedimentum, internumne in homine ipso, an externum? Et si hoc: utrum substantia, vel acidens, utrum aliquid; vel nihil resistet? Vim hujus argumenti optime perspexit Cartesius acerrimus spatii vacui hostis, utque se ab ea tutum præstaret, admirabilem pontem excogitavit, dicendo: *extensionem mundi indefinitam esse*. At ludere hoc est, non item philosophari; quid enim? Vel extensio mundi comparate ad nos tantum, vel reapse, & in se indefinita est? Si primum: suis ipsa terminis, quos nos quidem assignare nequimus, constringitur, ac proinde argumentum toto suo pondere urget; si alterum: infinita est; cur igitur id aperte non fatetur? Cur dubio utitur vocabulo? Sed parcendum viro nuper adeo e peripateticorum schola egresso; apud ipsos siquidem in consuetudinem abierat ambiguis id genus responsionibus sese contra hostium incursiones armare.

Loc. cit.

Princ. phil. p. 2. §. 21.

CCV. *Vacuum actu datur in hoc mundo*: Cum omnia hujus mundi entia composita, sive corpora ex entibus simplicibus conflentur (§. 177.), hæcque, nisi compenetrentur, quo

quin & in hoc mundo.

casu corpus constituere non possent, in certa quadam distantia cohærere debeant (§. 192. cor. 2.), necesse est, ut inter duo quævis entia simplicia vacuum quodpiam, tametsi exiguum, intercedat; atqui si ita, vacuum utique in hoc mundo datur; igitur assertioni sua constat veritas.

SCHOL. Non minoris roboris sunt rationes, quas physici ex impossibilitate motus in spatio perfecte pleno; ex diversa corporum mundanorum gravitate, ac pondere; ex æquabili astrorum motu, & stupenda luminis a stellis fixis ad nos usque propagati celeritate petunt: in his tamen, ne in alienam messem falcem immisisse videar, non immorabor; sed Cartesii jam, quæ meæ partes sunt, aliorumque objectis, ut satisfaciam, operam dabo. Ajunt

Satisfit objectis.

1.) Si spatium vacuum esset possibile, daretur illud in sphæra aliqua, in qua ponimus omne corpus a Deo annihilari; sed ita nequaquam est; nam dicta in hypothesi, ait Cartesius, „respondendum est vasis latera sibi invicem fore contigua. Cum enim inter duo „corpora nihil interiacet, necesse est, ut se „mutuo tangant. „

Princ. phil. p. 2. §. 18.

R. Cum inter duo corpora nihil interiacet, *nec iis immotis quidpiam interjacere* potest, fateor, necesse esse, ut se mutuo tangant: non vero, cum, etiamsi nihil interiaceat, *iis tamen immotis aliquid interjacere*, sive interponi potest (§§. 190. 191. cum schol.). Ad verum nempe, & realem corporum contactum satis non est, ut nullum corpus, seu spatium plenum intercedat, sed requiritur etiam, ut nullum adsit spatium vacuum, sive ut iis non motis nihil interponi possit. Certe sine temeritate negari nequit, posse a Deo in sphæra omne corpus, persistente tamen ejus figura concava, destrui; nam ipse fatetur Cartesius,

„ nul-

„ nullam quidem esse connexionem inter vas, „ & hoc, vel illud corpus particulare, quod „ in eo continetur. „ Quod autem addit, „ maximam, ac omnino necessariam esse in- „ ter vasis figuram concavam, & extensionem „ in genere sumtam, „ id quidem non infi- cior, siquidem extensio ea vel *vacua*, vel *plena* esse potest; neque enim, ut ille falso putat, in extensione essentia corporis consti- tuenda est: secus quippe aut mundus foret in- finite extensus, aut extra mundum, id est, extra omnia corpora corpus exstaret. *Ibid.*

2.) „ Manifeste repugnat, ut distent, sive ut „ inter ipsa sit distantia, & tamen ut ista di- „ stantia sit nihil; quia omnis distantia est „ modus extensionis, & ideo sine substantia „ (intellige corpore,) extensa esse non po- „ test. „ *Ibid.*

3. Distantia duplici ratione considerari potest; primo cum Lockio ea est ipsum spatium se- cundum solam longitudinem spectatum, ac proinde uti spatium vel plenum, & reale, vel vacuum, & abstractum est, ita quoque di- stantia alia erit vacua, alia plena, seu realis. In hac igitur hypothesi inter latera sphæræ non erit quidem distantia realis, id est, nihil reale interponetur, erit tamen distantia vacua, in qua aliquid reale poni posset, quo effici- tur, ut ipsa vere distent. Secundo conside- rari debet distantia, ut est quædam relatio duorum entium inter se, quæ ex determinato coexsistendi modo oritur (§. 191. schol.), a quo entia realiter distantia denominantur. Pro- be igitur advertendum, has duas enunciatio- nes nequaquam sibi opponi, ac propterea si- mul veras esse posse: *parietes hujus sphæræ realiter distant: inter parietes hujus sphæræ non intercedit distantia realis*: quod quam- quam ex sch. cit. satis manifestum sit, tamen rursus illustrare juvat. Cum duo parietes co-

exsistunt, necesse est, ut certo quodam, & reali modo sibi coexsistant: hic modus realis alius est, quando inter ipsos nihil reale exsistit, nec exsistere potest; & alius, ac diversus, quando inter eos aliquid reale vel actu ponitur, vel saltem, iis nempe immotis, poni potest: prior efficit: ut denominentur contingui; posterior, ut distantes dicantur, & quia uterque modus realis est, parietes hi vel se realiter contingunt, vel a se realiter distant. Jam vero patet ex his, nihil referre ad modum, qui efficit, ut parietes coexsistentes dicantur distantes, seu actu aliquid inter ipsos interiaceat, seu non, modo aliquid interiacere iis immotis possit; semper enim manet idem modus realis, & omnino diversus ab illo, qui eos denominat contiguos: ex quo ulterius sequitur, posse parietes vere, ac realiter distare, tametsi eos inter non sit realis distantia, modo sit abstracta, seu vacua; nam idem modus coexsistendi realis perseverat in parietibus annihilato omni corpore intermedio, qui antefuit, quique eos distantes denominavit, ponitur quippe actio divina solum in corpora interposita, non autem in parietes tendere. Atque inde colliges, distantiam non esse modum extensionis, quo vocabulo Cartesius corpus intelligit; sed esse relationem oriundam ex modo duorum corporum, vel aliorum entium sibi coexsistentium; ac proinde non posse quidem esse sine corporibus sibi coexsistentibus, posse tamen esse sine corpore inter duo coexsistentia actu interposito.

3.) Si dicta in hypothesi sphæræ latera sibi non essent contigua, nihilum, quod intercederet, *Ibid.* foret extensum; sed „ nihili nulla est extensio: „ ergo necesse est, ut in sphæra annihilato omni corpore medio latera coeant, & sibi contigua efficiantur.

R. Nihili nullam esse extensionem *positivam*, & pro-

propriis terminis constrictam, esse tamen extensionem *negativam*, & alienis terminis mensurandam. Nimirum in ejusmodi sphæra illud nihilum contentum eatenus foret extensum, quatenus aliquod extensum reale, sive ordo simultaneorum tantæ magnitudinis illud locari posset, & termini, quibus illud nihilum concluderetur, non essent proprii ipsius nihili, sed essent ipsa sphæræ latera. Pertinent huc ea, quæ dicta sunt (§. 197. sch. 1. n. 1. & 2.). Sume paritatem ab umbra, quæ nihil positivi est, & tamen extensa, magna, parva dicitur, comparate nimirum ad terminos alienos corporum circum positorum, quibus concluditur: vide Moniglia. Ceterum est aliquod inter nihilum, & vacuum discrimen, quod negligere haud oportet: cum *nihilum* cogitamus, nulla se res menti nostræ objicit, præter absentiam omnis rei; at vero cum *vacuum* cogitamus, repræsentamus nobis & superficiem corporum eorum, inter quæ illud intercedit, & potestatem mensura quadam spatium illud exprimendi, quæ tamen mensura citra respectum ad corpus, quod ibidem locari potest, cogitari nequit; en spatii vacui ideam distinctam ab idea nihili. *Dissert. contra à mate. rial. t. 2. p. 3. s. 1. §. 8.*

4.) Solum extensum quodpiam inter duo entia intercedens efficit, ut ea distent: sed inter latera talis sphæræ nullum intercederet extensum: ergo. Et addunt: absolute impossibile est, ut illa entia a se non distent, inter quæ actu intercedit extensum reale: ergo etiam ab opposito absolute impossibile est, ut illa a se distent, inter quæ actu non intercedit extensum reale.

℞. *d. M.* solum extensum vel *concretum*, vel *abstractum* inter duo entia intercedens &c. *c. M.* solum extensum *concretum*, seu nempe reale, *n. M.* sic *d. m. n. con.* Ratio ex adhuc dictis satis est manifesta; nempe hoc in casu

casu inter sphæræ parietes non intercederet extensum concretum, sive reale, quia nullum corpus actu interponeretur; intercederet tamen extensum abstractum, seu vacuum, cum possibile sit, ut parietibus immotis corpus quodpiam extensum interponatur. Ad id, quod additur, ratio dispar assignari potest: hoc ipso solum, quod extensum reale inter duo entia interponatur, jam satis impeditur, ne ea sibi contigua sint (§. 190.), unde necessario consequitur, ut eadem a se distent; contra ex eo, quod nullum extensum reale inter duo entia interiaceat, nondum concludi potest ea sibi esse contigua, adeoque a se non distare. Ejus rei ratio est, quod ad duorum entium contiguitatem duo requiruntur, nimirum ut nullum extensum reale actu interponatur, & neque iis immotis interponi possit: jam vero, cum duo ad rem quampiam constitutiva requiruntur, uno eorum posito res ipsa nondum ponitur, tametsi vel uno sublato res eadem quoque tollatur.

Récueil de divers. piec. p. 1. écrit. 4. a M. Clarke.

5.) Leibnitius putat vacuum cum idea mundi optimi pugnare; at vero imprimis mundum eo, quo ipse statuit, sensu nequaquam optimum esse alias demonstrabo: deinde ad mundum optimum pertinet utique corporum mundanorum motus; quare cum in spatio perfecte pleno nullus fieri motus queat, vacuum cum notione mundi optimi adeo non pugnat, ut etiam in ea includatur.

Phys. gener. p. 1. s. 3. §. 73.

Denique, ut summatim omnia complectar, ajo cum Fortunato a Brixia „ spatium vacuum non „ esse aliquid *reale positivum*, sed quemadmodum dum olim dixerat S. Augustinus, „ *spatiosum nihil*. Reale tamen dici potest „ sumendo *reale* pro omni eo sive *positivo*, „ sive *negativo*, quod ab intellectu non dependet. Nullo quippe cogitante intellectu „ distant a se mutuo puncta a, b. - - - *Ex-*

„ ten-

„ *tensum* porro dicitur ſpatium, *menſurabi-*
„ *le* &c. eodem plane ſenſu, quo *extenſa* &
„ *menſurabilis* vocatur umbra, - - - *Exten-*
„ *ſum* nempe, & *menſuræ capax* dicitur ſpa-
„ tium, quatenus extenſum, & menſurabile
„ corpus poteſt in ipſo ſpatio locari. - - -
„ Hæc porro cum ita ſint, liquido apparet,
„ fruſtra quæri, num ſpatium *ſubſtantia* ſit,
„ vel *accidens*. Manifeſtum enim eſt, neutrum
„ horum eſſe, aut cenſeri poſſe ſpatium, ut-
„ pote nihil reale *poſitivum*, quod duntaxat
„ in ſubſtantiam, & accidens poteſt jure di-
„ ſtribui. - - - Nullatenus demum officit,
„ ſpatium etiam ab iis, qui illud admittunt,
„ *imaginarium* nuncupari. Siquidem non id-
„ eo dicitur *imaginarium*, quod ab imagina-
„ tione dependeat, ſed quod illius dimenſio-
„ nes, ut optime ait Cl. Gaſſendus (*a*), in-
„ ſtar corporearum, quæ in ſenſus cadunt,
„ dimenſionum imaginemur. „ Videatur quo-
que Huetius (*b*). Sed ſatis de ſpatio; nunc
de loco, & ſitu, uti & de tempore, & motu
nonnulla.

(a) Sect. 1. phyſ. l. 2. c. 1.

(b) Cenſur. phi. Carteſ. c. 5. n. 3. & ſeqq.

CAPUT VII.

De Loco, Tempore, & Motu.

CCVI. Cum plura entia ſimultanea in ſe-
rie phyſice continua coexſiſtunt, atque ſic
ordinata ſpatium reale conſtituunt, quodvis
ens modum quemdam realem, ac determina-
tum ceteris coexſiſtendi habet, qui efficit,
ut ens ſit ibi, ubi eſt, quique fundamentum
præbet realis relationis diſtantiæ, priorita-
tis, aut poſterioritatis, quæ eſt inter duo
quævis entia; neque enim alia eſt ratio, quod
duo entia determinatam illam a ſe diſtantiam

Obſervatio prævia.

nunc

nunc obtineant, quam quod eos determinatos sibi coexsistendi modos habeant, quibus mutatis ipsa quoque mutabitur.

CCVII. *Per modum realem, ac determinatum, quo ens unum ceteris simultaneis in eadem serie physice continua coexsistit, satisfit quæstioni: ubi ens sit.* Cum huic quæstioni respondendum est, teste experientia referimus ens, de quo quæritur, ad alia proxime coexsistentia, ejusque ab illis distantiam, prioritatem, posterioritatem, & alias similes relationes investigamus, ac determinamus; quin & locum entis, & permansionem illius in loco ex immutatis his relationibus dijudicamus, cumque hæc præstitimus, quærenti locum entis satisfactum est; sed hac ratione aliud non agimus, quam quod determinatum modum hujus entis ceteris coexsistendi, qui nempe harum relationum fundamentum præbet (§. præc.), investigemus, ac determinemus: igitur per modum realem, ac determinatum, quo ens unum ceteris simultaneis in eadem serie physice continua coexsistit, satisfit quæstioni, ubi ens sit.

Schol. Ita quærenti, ubi sit liber a in serie librorum continua, satisfacio, cum dico librum a esse altero b priorem, altero c posteriorem, tantum a d, tantum ab e distare: idem patet ex modo, quo locus desideratus in mappa geographica designari solet.

Locus realis est modus coexsistendi in continuis.

CCVIII. *Locus realis est realis, ac determinatus modus coexsistendi ceteris simultaneis in eadem serie physice continua.* Locus realis est id, per quod satisfit quærenti, ubi ens sit, ut per se omnino manifestum est; sed per modum realem, ac determinatum coexsistendi ceteris simultaneis in eadem serie physice continua satisfit quærenti, ubi ens sit (§. præc.):

(§. præc.) : ergo locus realis est realis, ac determinatus modus coexsistendi ceteris simultaneis in eadem serie physice continua.

Coroll. 1. Locus igitur realis cujuslibet entis pendet ab aliis proxime positis; quapropter essentialiter *relativus*; & *absolutus* non realis, verum imaginarius est, quemadmodum de spatio dixi (§§. 201. cor. 1. 197. sch.)

Coroll. 2. Locus cujusvis entis determinatur per distantias, adeoque per lineas rectas, quæ ab aliis ad illud duci possunt (§. 191.), & ibi est, ubi rectæ concurrunt.

Coroll. 3. Locus non habet internam cum ente connexionem, neque in eo quippiam mutare potest: est igitur externa solum entis determinatio (§. 58.), qua mutata ipsum proprie non mutatur (§. 118.).

Schol. Cum extremitates linearum, quæ locum determinant, puncta sint, locus entis instar puncti consideratur; inde optime Cartesius observante VVolfio monuit, nos, cum de loco entis agimus, non tam figuræ, & magnitudinis, quam positionis solius rationem habere; quo etiam fit, ut corpus unum in alterius locum succedere affirmemus, tametsi multo majus, aut minus sit, modo eumdem coexsistendi modum obtineat: id quod astronomis quoque perfamiliare est. Porro quæ ratio est inter partem, & totum, ea quoque videtur inter locum, & spatium; concipimus enim spatium velut ex multis locis coalescens. Locus nimirum absolutus, & imaginarius est determinata pars spatii imaginarii, quæ enti cuipiam respondet, quæque ab eo, si compositum sit, repletur; locus autem realis est pars spatii realis: cum vero spatium reale sit ordo simultaneorum in serie physice continua coexsistentium, non videtur in hoc ordine pars alia assignari, aut concipi posse, quam determina-

minatus cujusvis entis ceteris coexistendi modus; ex his enim diversis, sed tamen pro quovis ente determinatis coexistendi modis oritur ille ordo, quem spatium reale dicimus. Deinde tametsi locum imaginarium absolutum dixerim, id tamen non ita accipiendum est, quasi ille sub nullo respectu relationem involvat. Nempe universim locus concipi nequit sine relatione ad puncta quædam, vel entia, quæ cogitatione saltem nostra fixa sint, & permanentia; jam vero entia hæc fixa vel realia sunt, vel solum possibilia, quæ intra, vel extra hoc universum poni posse cogitamus; si primum: adest relatio realis distantiæ, atque adeo etiam locus realis; si alterum non habetur relatio realis distantiæ, cum non adsint entia, quæ realiter distent, nec proinde locus realis, sed imaginarius solum, aliquo tamen respectu relativus ad entia, quæ poni posse concipiuntur. Certe relatio ad mere possibilia ob terminum mere possibilem, non realis, sed solum possibilis dicenda est; cum enim omnis relatio constet subjecto, termino; & ratione fundandi, nequit ea vere realis esse, nisi omnia hæc tria pariter realia sint; alias posset quoque actus esse realiter consentaneus, vel dissentaneus legi, quæ non reapse exstat, sed solum possibilis est. Atque hinc toti universo, cum pro ente unico accipitur, vero sensu locus realis tribui nequit; competit ipsi tamen imaginarius, vel abstractus comparate ad entia extra ipsum possibilia, quibus, si producerentur, certo quodam, ac reali modo coexsisteret. Denique cum loco adhuc explicato confundi non debet locus, a communi loquendi consuetudine *vulgaris* dictus, per quem determinata quæpiam rerum series indicatur, cui res aliqua extrinsecus solum præsens est, ita videlicet, ut ad eam seriem tamquam pars non pertineat: ita dicimus Cajum in *templo*, *schola*, *horto*, esse.

CCIX.

CCIX. *Situs est modus realis, ac determinatus ceteris simultaneis in serie interrupta coexsistendi*. Cum de entibus remotis, ac distantibus agimus, iisdem non locum, sed situm ad sese tribuere vulgo solemus; ita enim cujusvis stellæ comparate ad tellurem situm aliquem determinamus: igitur quod in entibus in serie physice continua coexsistentibus locus est, id in entibus in serie interrupta positis situs vocatur; atqui in illis locus est realis, ac determinatus modus coexsistendi (§. præc.): ergo etiam situs est realis, ac determinatus modus coexsistendi ceteris in serie interrupta positis. Situs est modus coexsistendi in interruptis.

Coroll. 1. Quæ de loco dicta sunt, ad situm quoque pertinent; unde & situs per distantias, quas lineæ rectæ metiuntur, designandus est, & quæ ab ente tertio eamdem habent distantiam, eumdem situm comparate ad illud obtinent.

Coroll. 2. Si ens unum aliquod in serie quadam continua positum ad alterum remotius ejusdem seriei referatur, ea pro interruptis haberi possunt: quare & iis situs congrue tribuitur. Inde vero patet in usu horum vocabulorum, loci, & situs, magno non esse opere laborandum.

Schol. Sunt quædam, quæ contra stabilitam loci realis definitionem pugnare videntur. Occurritur dubiis.

1.) Admissa hac definitione sequeretur ens, quod unicum exsisteret, non fore in loco reali; atqui hoc videtur absurdum esse, quod enim non est in loco reali, est nusquam, & quod nusquam est, non exsistit, unde ens tale exsisteret, & simul non exsisteret.

℞. *c. M. n. m. & d.* rationem adjectam: quod non est in loco reali, est nusquam hoc sensu *quod determinato, ac reali modo simultaneis non coexsistat* . *c.* hoc sensu; *quod absolute non*

non exsistat, *n*. Imprimis ens, quod unicum exsisteret, quale est mundus totus pro uno ente sumtus, esset in loco absoluto imaginario, cum illi pars spatii imaginarii ejusdem extensionis respondere concipiatur: esset quoque in loco respectivo ad alia entia possibilia, quibus, si ponerentur, hoc ipso certo modo coexsisteret. Quia tamen neuter horum locorum realis est, neque ens illud foret in loco reali. Deinde *esse nusquam* duplicem sensum continet; jam excludit determinatum, ac realem modum coexsistendi simultaneis, jam vero ipsam actualem exsistentiam: illud in hoc casu verum foret; non item alterum. Neque vero mirum cuipiam videatur inter hæc discrimen a nobis poni; ut enim jam Lockius advertit, exsistere duntaxat non habet necessariam connexionem cum loco reali, sed ea primum oritur ex hypothesi, quod plura simul exsistant: aliud nimirum est *exsistere*, aliud *coexsistere*, sive, ut ille quidem ait, *situari*, vel *locari*. Si igitur unicum ens a Deo procrearetur, illud quidem exsisteret per se, & in se, non tamen *situaretur*, vel *locaretur*, id est, non exsisteret in loco reali: cum non haberet realem modum coexsistendi simultaneis, quæ nulla forent. Exemplum sume a numero; si ens unicum exsisteret, nec exsisteret numerus realis, nec ens illud esset in numero reali: ita quoque in hac hypothesi nec daretur locus realis, nec ens illud foret in loco reali.

2.) Si locus realis esset determinatus modus coexsistendi, sequeretur numquam dari posse locum realem absque ente; sed id a vero abhorret; possum quippe absque contradictione concipere locum realem, & tamen negare posse in illo esse ens.

R. c. M. n. m. Possum quidem absque contradictione concipere locum realem & negare posse

se in illo esse ens quoddam *determinatum*; at nequeo excludere aliquod ex omnibus *indeterminate* sumtum. Fieri nempe diversis ex caussis potest, ut corpus quoddam determinatum a in loco reali b, quem concipio, exsistere nequeat; at fieri non potest, ut locus quidam realis sit possibilis, in quo nullum prorsus corpus ex omnibus possibilibus exsistere queat; nam dum pono locum realem a esse possibilem, pono *explicite* possibilem esse modum realem a coexsistendi ceteris; & cum pono in loco reali a nullum posse corpus exsistere, pono *implicite*, nullum possibile esse corpus, vel quodcumque ens tali modo affectum, quod æque repugnat, ac si, dum affirmarem dari posse numerum realem, negarem simul exsistere posse res numerandas.

) Fingamus, ajunt Deum procreasse omnia possibilia, & posita hac hypothesi omnia versus unam plagam, dextram, aut lævam moveri: mutabunt igitur locum realem, & tamen nullus realis modus coexsistendi mutabitur; neque enim inter se distantiam mutarent, cum omnia simul moveri ponantur, neque præter omnia possibilia aliud possibile concipi posset, a quo distantia quædam determinanda foret; sequitur igitur, locum realem in reali coesistendi modo nequaquam constitui.

Propitio Numine evenit, ut hypothesis hæc multis ex capitibus secum ipsa pugnet; imprimis enim absolute fieri nequit, ut omnia possibilia a Deo procreentur, infinitum namque exhauriri nequit: deinde, qui ponit omnia possibilia actu simul exsistere, ponere simul debet omnia loca possibilia jam actu esse occupata; hoc vero posito omnis motionis impossibilitas inducitur. Sed demus nonnihil adversariis, & abstrahamus interea ab his repugnantiis; tum autem hypothesis fere coincidet

det cum ea, quam Clarkius olim Leibnitio objecit: ponamus, ajebat is, Deum totum hoc universum vel ita creasse, vel ita nunc transferre, ut manente reliquo universi ordine sol noster eum in locum perveniat, quem nunc stella Sirius occupat; quid igitur, quærit, nonne hoc in casu ordo, modusque coexsistendi entium mundanorum non mutaretur, mutaretur tamen locus & totius universi, & singulorum in eo entium? At vero cum universum non sit in loco reali, quemadmodum supra dixi, locus, qui dicta in hypothesi mutaretur, non realis, verum solum imaginarius foret, posletque is determinari ex mutatione distantiæ a corpore quodam, quod extra totum universum immobiliter poni conciperetur.

4.) Determinatus modus coexsistendi simultaneis non est immobilis; sed locus realis omnium consensione immobilis est: potest quippe ens unum occupare locum ab altero relictum: igitur determinatus modus coexsistendi non est locus realis.

℞. *d. M.* hoc sensu: *quod remaneat amoto inde ente*, *c. M.* hoc sensu: *quod moveatur cum ente moto n. M.* sic *d. m. n. cons.* Locus realis nequit alio sensu dici, aut esse immobilis, quam hoc: quod cum ente moto non moveatur, quod optime in hac sententia salvatur; nam quamprimum ens quodpiam moveri incipit, perit ille determinatus modus coexsistendi simultaneis, singulisque dein momentis ens illud novum semper, & novum acquirit, atque ideo de loco in locum transferri dicitur. Locum autem realem ita esse immobilem, ut amoto ente remaneat, vehementer nego; sequeretur enim inde locum realem esse absolutum, contra quem eædem rationes pugnant, quibus supra spatium absolutum reale non esse evici (§. 197.). Neque vul-

vulgaris persuasio quidquam obstat ; nam immobilitas ea , quæ secundum vulgarem ideam loco tribui solet , non ad locum realem , sed ad imaginarium , id est , ad eam partem spatii imaginarii , quæ enti respondere concipitur , pertinet : concipimus nempe idem punctum , vel eamdem partem spatii imaginarii , quæ prius enti in loco a exsistenti respondebat , fixam , ac immobilem remanere , nuncque aliam ejusdem spatii partem eidem enti jam in loco b exsistenti respondere , neque id sine fundamento : possibile enim est , ut illuc statim aliud ens ponatur . Atque inde quoque patet , quo sensu possit ens locum ab alio relictum occupare. Ens nimirum eatenus in locum alterius succedit , quatenus similem modum coexsistendi simultaneis obtinet , quo fit , ut illi idem punctum spatii imaginarii , quod antea alteri respondebat , jam respondere concipiamus : obtinet igitur ens locum imaginarium *eumdem numero* , & locum realem *eumdem specie* cum eo , qui ab altero ente relictus est ; neque enim idem numero modus ab uno ente ad alterum transire potest , cum accidens extra substantiam exsistere nequeat , sicut non possum rotunditatem ex uno marmore transferre ad aliud .

5.) Nullum ens potest locum realem mutare , quin moveatur ; sed si locus realis foret determinatus modus coexsistendi , fieri posset , ut ens locum realem mutet , nec tamen moveatur : fieri siquidem potest , ut circa ens a in quiete positum alia b. c. d. moveantur , quo casu ens a semper acquireret alium determinatum modum coexsistendi ipsis b. c. d. Quin generatim nulla mutatio loci concipi potest sine motu : ergo .

℞. *d. M.* Nullum ens potest locum realem *active* mutare , quin moveatur , *c. M. passive n. M.* & sic *d. m. n. cons.* Ens *passive* locum realem

lem mutat, quod ex se ad hanc mutationem nihil confert, sed aliorum duntaxat entium, quæ moventur, occasione novum modum iisdem coexsistendi acquirit: illud vero *active* locum realem mutat, quod, cum in se habeat ejus mutationis rationem sufficientem, ad eam reapse concurrit. Illud fieri posse lubens admitto, non item hoc; at enim generatim nulla mutatio loci concipi potest sine motu; ita sane: at sine motu, qui sit in aliquo ex pluribus entibus, non vero, qui determinate sit in eo ente, de cujus loci mutatione quæritur. Cumprimum situm plurium entium inter se mutatum fuisse observo, rite colligo motum aliquem in uno, vel altero horum entium contigisse, sed quod illud sit, nondum exinde constat: investigari igitur debet, in quo ente hujus mutationis ratio sufficiens contineatur, quo detecto constabit illud active, reliqua passive locum realem mutasse. Ens itaque quodvis potest locum realem passive mutare, quin moveatur, non autem active. Ratio est; quia, cum motus sit continua loci mutatio cum ratione sufficiente in ente, ut infra dicam, omnis motus est activa loci mutatio; si igitur ens active locum realem mutaret, quin moveatur, sequeretur illud moveri, & non moveri: contra nullum absurdum ex eo oritur, quod ens passive locum realem mutet, quin moveatur; immo id per se se consequitur; modus enim, quod ens a enti b coexsistit, non solum ab ipso ente a; sed a positione quoque entis b pendet, unde sive ens a, sive ens b moventur, ipse quoque mutatur. Neque vero hic etiam obest, quod idea vulgaris omnem loci mutationem cum motu conjunctam repræsentare videatur; ea enim rursus, ut supra de immobilitate dixi, non tam ad locum realem pertinet, quam ad imaginarium, qui omnino a nullo ente mutari potest,

quin

quin ipsum moveatur: satisfit illi præterea per hoc, quod neque ulla loci realis mutatio fieri queat sine aliquo motu, qui sit vel in hoc, vel in ente aliquo alio.

Dices fortasse: nequit ens locum imaginarium mutare, quin moveatur: igitur nequit etiam ens locum realem mutare, quin moveatur. Sed ratio dispar in eo est; quod locus imaginarius, cum absolutus sit, a nullo alio pendeat, quam ab hoc ente, a quo repletur, unde consequens est, ut ratio sufficiens, cur locus imaginarius mutetur, vel in ipso loco, vel in ente ibi collocato contineatur; jam vero primum esse nequit, cum locus imaginarius nihil sit reale; alterum autem si sit, hoc ipso ens illud movetur, nam motus est mutatio loci, cujus ratio sufficiens est in ente: igitur in aperto est, omne ens moveri, quod locum imaginarium mutat. Ab opposito locus realis hoc ipso, quod sit essentialiter relativus, non tantum ab hoc ente, sed etiam a vicinis coexsistentibus pendet, ut jam sæpius dictum est: quare ejus mutationis ratio vel in hoc ente, vel in quovis alio, quod relationis terminum constituit, contineri potest, quo fit, ut modus realis coexsistendi alicujus entis etiam quiescentis toties mutetur, quoties alterum, ad quod istud refertur, moveri incipit. Ad extremum & istud adnotasse juverit, inter mutationem loci realis, & ejus amissionem magnum interesse discrimen; mutari nimirum locus realis nequit, nisi una alius acquiratur, quod ut fiat, necesse est, ut ex pluribus entibus coexsistentibus unum saltem moveatur: sed amitti locus realis absolute potest absque omni motu; si enim uno ente persistente omnia reliqua annihilarentur, ens illud non foret amplius in loco reali, cum non haberet amplius, quibus coexsisteret.

In successione entium continua datur ordo;

CCX. In continuo successivo (§. 195. cor.) plura entia in serie continua ita disponuntur, ut repugnet duo eorum simul exsistere, utque tamen semper uno desinente alterum exsistere incipiat. Secundum hanc igitur regulam omnium successivorum loca eodem modo determinantur, & hæc determinatio similitudinem parit in modo, quo entia successiva se consequuntur; quare cum id genus similitudo sit ordo (§. 77.), in entibus continua serie succedentibus ordo quispiam exstat.

ac in eo tempus reale consistit.

CCXI. *Tempus reale est ordo successivorum in serie continua.* Id est tempus reale, ex quo petitur responsum, ut satisfiat quæstioni, quando, vel quamdiu res quæpiam exstiterit, exsistat, aut exstitura sit; sed id est ordo successivorum in serie continua: ex multitudine enim rerum succedentium judicamus longitudinem, aut brevitatem temporis, & illi, qui ad nullam rerum successionem animum advertunt, quod contingit profunde dormientibus, aut quorum cogitatio in uno objecto cum voluptate defixa est, tempus etiam longius interea effluxisse non percipiunt; sic quoque actionem aliquam præteritam ad tempus eo remotius relegamus, quo plures actiones successivas inter illam, & præsentem intercessisse, aut intercedere potuisse advertimus: ergo tempus reale est ordo successivorum in serie continua.

Coroll. 1. Quo plurium idearum succedentium intra idem intervallum ens quoddam sibi conscium est, eo longius judicat esse suum tempus; inde fieri potest, ut animalculum, quod per aliquot solum horas exsistit, ob velocitatem tamen idearum succedentium sæculum sibi vivere videatur.

Coroll. 2. Tempus numquam totum exsistit, sed

sed pars solum aliqua, quæ propterea tempus *præsens* vocatur; uti *præteritum* dicimus, quod ante exstitit, & *futurum*, quod postea exsistet.

Coroll. 3. Positis rebus in continua serie sibi succedentibus ponitur, & iis sublatis tollitur tempus reale; ante mundum igitur conditum non fuit tempus reale, verum cum illo incepit.

Schol. Verum tametsi sublatis rebus successivis non exstet tempus *reale*, sive *concretum*, datur tamen *abstractum*, vel *imaginarium*, quemadmodum dictum est de spatio, quocum tempus maximam analogiam habet; sicut nimirum ibi spatium concipimus, ubi, etsi non actu ponatur, poni tamen potest corpus quodpiam; ita quoque cogitamus tempus esse, cum possibilis est ordo rerum succedentium, licet is reapse non exsistat; unde tempus istuc etiam ante ipsum mundi ortum ponimus, atque regrediendo nullum in eo initium deprehendimus, quemadmodum spatium quoque undequaque infinite extensum est. Concipimus porro tempus hoc imaginarium, velut ens compositum ex partibus successivis, continuis, nec interne differentibus, & a rebus successivis distinctum, cui tamen eædem coexsistant: atque adeo ut continuum quoddam secundum solam longitudinis mensuram extensum: quare ut spatium per corpus mathematicum trine extensum, ita tempus per lineam rectam continuam recte repræsentatur; cum enim puncti fluxu generatur linea, prodit totum quodpiam ex partibus continuis, & prorsus similibus compositum, in quo una solum pars præsens est, quæ per vestigium actuale puncti fluentis designatur, dum interea huic puncto ita fluenti res successivæ coexsistunt.

Quid tempus imaginarium?

CCXII. *Duratio* est continuata entis exsi-

Quid

duratio & quotuplex? stentia, quæ intelligitur vel ex eo, quod ens pluribus in serie continua sibi succedentibus coexsistat, vel saltem de se aptum sit, ut ita coexsistat, si successiva exsisterent: *ita meam durationem intelligo, quod per conscientiam novi me pluribus sibi continuo succedentibus ideis coexsistere*. Duratio hæc vel *interminata*, seu *infinita* est, & *æternitas* audit; vel *terminata*, aut *finita*, & *simplex* dicitur, si utrinque terminis concludatur: *ævum* vero, si initium quidem habeat, fine tamen careat.

SCHOL. Non attinet partitionem æternitatis in *formalem*, & *participatam* adferre; hæc enim altera secum ipsa pugnat, quod alias viderimus. Restat igitur, ut una solum sit æternitas, quæ enti necessario, quod Deum alias dicemus, soli competit (§. 110.). De hac porro Dei æternitate jam a Platonicorum inde tempore acris inter philosophos juxta, ac theologos quæstio agitatur, utrum nimirum in ea successio quædam admittenda sit. Videatur Antonius Genuensis. Mea quidem sententia lis hæc facile componitur; imprimis enim certum est non posse in Deo dari realem statuum successionem, propterea quod ens necessarium immutabile est (§. 120.): deinde tamen nihil vetat, ut ejus durationem ex ordine entium successivorum vel possibili, vel reali concipiamus. Plura hac de re in Theologia.

Elem. metaph. l.1.c.12. §. 200.

Duratio non est tempus; CCXIII. *Duratio in se spectata non est tempus*. Duratio in se spectata est entis duntaxat continuata exsistentia (§. præc.), tempus autem in successivorum ordine consistit (§. 211.); sed continuata entis exsistentia in se spectata non est ordo successivorum: ergo duratio in se spectata tempus non est.

COROLL. Cum æternitas sit duratio, ea tem-

pus recte vocari nequit, tametsi addas infinitum.

CCXIV. *Duratio per tempus mensurari potest.* Per illud duratio mensurari potest, quod aptum est ad multitudinem momentorum, quæ in continuata exsistentia concipi potest, indicandam (§. 68.); sed tempus, seu ordo plurium sibi in continua serie succedentium aptus est ad eam multitudinem indicandam: ergo duratio per tempus mensurari potest. sed per illud mensuratur.

Schol. Si nempe mensurabilis sit; nam per se constat durationem infinitam, id est, æternitatem esse immensam (§. 69.). Durationes igitur finitas solum successionibus rerum mensuramus: unde dicimus res hæc tanto tempore, tot diebus, annis, sæculis duravit; quemadmodum comparate ad spatium aimus, corpus hoc tot palmas, pedes, orgyas longum, latum, vel profundum est. Quia porro nobis vigilantibus ingens in mente idearum copia datur, quarum aliæ aliis continuo succedunt, haud dubie hæc idearum successio ad mensurandam cujusvis entis durationem inservit; quin ipsa quasi mensura quædam communis, & regula omnium aliarum successionum esse videtur. Unde si res quædam multo citius, aut multo tardius sibi succedant, ac ideæ nostræ, eam successionem nec persentiscimus; ita globus ex tormento ejectus parietes etiam longius distantes uno nobis momento perfringere videtur, ubi contra motum indicis, aut umbræ in horologio nequaquam percipimus. At vero, ut optime advertit Clericus, si nulla alia ratio constans, & immutabilis, ac omnibus communis dimetiendæ durationis foret, numquam inter homines de durationum, ipsiusque adeo temporis longitudine conveniret; infelices diutissime viverent, felicium contra Ontolog. c. 6.

brevissima foret vita; scilicet illud poetæ obtineret: *o vita misero longa, felici brevis!* qui vehementi rei cujuspiam desiderio flagrarent, illud ipsum temporis spatium longissimum pronunciarent, quod aliis in suavi rei concupitæ possessione brevissimum appareret, quæ res necessario inter homines commercio summe foret noxia. Quare percommodum accidit, ut homines tacito quodam naturæ sensu in communem quamdam, omnibusque vulgo notam durationis mensuram conspirarent; revolutio hæc est solis, ac lunæ tum diurna, tum annua, quæ uti ab ipsa mundi origine omnibus fuit cognita, ita longo temporis intervallo constans, & æquabilis videbatur: quia tamen decursu temporis observatum est celeritatem solis eclipticam percurrentis multas pati inæqualitates, astronomi solem quemdam fictum substituerunt, qui per æquatorem progrediens periodum suam eodem tempore, quo sol verus, absolveret; hæc deinceps res occasionem dedit, ut humana industria ulterius progressa artem longe utilissimam construendi horologia inveniret, in quibus æquabilisficti solis motus motu indicis non minus constanti, ac æquabili designaretur. Vide hic quoque Lockium.

Essai concer. l'ent. hum. liv. 2. ch. 14.

Quid motus, & quies? CCXV. *Motus* est activa, eaque continua loci mutatio cum ratione sufficiente in ente: *quies* contra est continua entis in eodem loco perseverantia; ens, quod movetur, vel quatenus moveri potest, *mobile* audit. Cum partes cujusdam entis relate ad alias in eodem ente locum mutant, oritur motus *intestinus: ut fit in aqua bulliente.*

Coroll. I. Motus intestinus in ente simplici locum non habet, neque adeo mutationes ipsius internæ, velut cogitationes, per motum explicari possunt.

Co-

Coroll. 2. Fieri potest, ut res eadem comparate ad alias moveatur, dum aliarum respectu quiescit: ita homo sedens in navi communi navis motu quoque abripitur, interea tamen comparate ad partes navis quiescit.

Coroll 3. Continua loci mutatio exigit, ut exsistentiæ entis in loco a succedat exsistentia ejusdem in loco b, & sic porro: cum igitur series successivorum sit tempus, omnis motus fit in tempore, numquam in momento, ipseque, si ut ens spectetur, est ens successivum.

Schol. Cum ens at in motu constitutum sub ea duntaxat ratione spectandum sit, quod continuo locum mutet, eoque nihil conferat aut magnitudo ipsius, aut alia quæcumque qualitas, recte agunt philosophi, dum quodvis mobile ut punctum, præcisis reliquis omnibus, considerant; inde vero ratio petitur, cur spatium a mobili confectum per lineam ductam a puncto, ubi motus incipit, usque ad illud, ubi is cessat, & per omnia puncta media transeuntem designetur; fluxu quippe puncti linea generatur. Eadem porro linea, cum spectatur, ut secundum eam mobile progredi nititur, *linea directionis* vocatur, estque recta, si directio aliquo tempore non mutetur, in casu vero opposito *curva*; ipsa tamen hæc curva ex rectis infinite parvis pro quolibet momento datis coalescit, corpus enim, etsi per lineam curvam moveatur, singulis tamen momentis per rectam abire nititur; quare etiam geometræ curvam ut polygonum infinitorum laterum, id est linearum rectarum infinite parvarum considerant. Denique spatium idem, vel longiori, vel breviori tempore a mobili conficitur: inde notio *celeritatis* oritur; si enim duo sint mobilia, quorum unum longiori tempore, alterum breviori egeat ad idem spatium percurrendum, illud *tardius*, hoc *citius* moveri affirmamus. Est adeo *celeritas* aptitudo

mobilis ad datum spatium dato tempore percurrendum, vel ipsa, ut nonnulli volunt, ratio temporis ad spatium: quæ quidem verissima sunt, si de sola motus celeritate sermo sit. At Dariesius monet celeritatis ideam magis universalem esse, eamque ipsis quoque cogitationibus, quæ tamen veri motus non sunt, tribui, teste ipso loquendi usu: quare, putat, ejusmodi definitionem seligendam esse, quæ admittat, ut celeritas ad omnis generis operationes successivas applicari possit, quin etiam ex Canzio eamdem profert dicendo: celeritatem esse *id, quo ens certo tempore certum operationis suæ scopum attingit*, qua quidem probata illico sequitur, omnem substantiam, quæ successive agat, cum quadam celeritate agere.

Ont. §. 58. cb.

Ens compositum mutatur per motum.

CCXVI. *Omnis mutatio, quæ fit in ente composito, fit per motum.* Cum ens compositum constet determinata certarum partium conjugatione (§. 171.), omnia, quæ in ipso sunt, adeoque & ipsum idem, invariatumque permanet, quamdiu eædem partes, eadem earum multitudo, idem denique conjunctionis modus, ac situs invariatus manet; ergo ut ens compositum mutetur, necesse est, ut partes aliquæ vel addantur, vel demantur, vel transponantur, vel prioribus ablatis aliæ substituantur; sed nihil horum fieri potest nisi per motum: ergo nulla mutatio in ente composito effici potest nisi per motum.

COROLL. Ponamus ens compositum cogitare; erit cogitatio vera illius mutatio, ac proinde in motu partium consistet, quod absurdum est. Sed de hoc alias.

SCHOL. Ita quoque prætereo alia, quæ de motu a metaphysicis hodie doceri solent; mea enim opinione eorum in physica proprius est locus.

CA-

CAPUT VIII.

De Ente Infinito, & Finito.

CCXVII. Quid finitum sit, & infinitum, dixi (§. 40.): illud nimirum limitem, seu defectum ulterioris realitatis habet, hoc non. Clare autem inde patet id, quod defectu ulterioris realitatis laborat, non habere actu omnia, quæ in ipso concipi possunt, ac proinde semper eo majus aliquid cogitari posse: igitur *finitum* est, quod non habet omnia actu, quæ habere potest, & quovis *finito* majus alterum in eodem genere concipi potest: *infinitum* contra, quod habet omnia actu, quæ habere potest, & quo majus aliud in eodem genere cogitari nequit. Quid finitum, & infinitum?

Coroll. Nec minus perspicuæ sunt propositiones inversæ: quod non habet omnia actu, quæ habere potest, vel quo majus aliud in eodem genere concipi potest, finitum est: & quod habet omnia actu, quæ habere potest, vel quo majus in eodem genere cogitari nequit, illud infinitum est.

CCXVIII. *Quod sine fine augeri potest, infinitum esse non potest.* Quod sine fine augeri potest, tale est, ut eo majus sine fine concipi possit; sed illud, quo majus sine fine concipi potest, sine fine finitum est (§. præc. coroll.): ergo quod sine fine augeri potest, sine fine finitum est: atqui quod sine fine finitum est, infinitum esse numquam potest; secus enim aliquando simul finitum, & infinitum foret: igitur quod sine fine augeri potest, infinitum esse non potest. Quod augeri potest, infinitum esse nequit.

COROLL. Quod augeri nequit, infinitum est, & quod infinitum est, augeri amplius nequit.

Numerus realis infinitus repugnat. CCXIX. *Numerus actu infinitus repugnat.* Cum numerus aliud non sit, quam multitudo, quae oritur ex collectione earumdem unitatum, per essentiam numeri generatim accepti non determinatur, quot eum unitates ingrediantur: ergo salva numeri essentia cuivis addi potest unitas, atque hac adjecta rursum alia, & alia sine fine: atqui adjecta unitate numerus major efficitur, ac proinde augmentum obtinet; potest enim quivis numerus considerari ut unum, in quo unitates partium vices agunt: igitur quivis numerus sine fine augeri potest; quod autem tale est, infinitum esse nequit (§. praec.): ergo numerus actu infinitus repugnat.

COROLL. Quantitas igitur infinita numero exprimi nequit; potest autem omnis quantitas finita.

SCHOL. Frustra sunt, qui putant, vim argumenti declinari dicendo: numerum finitum quidem unitatis adjectione augeri, non item infinitum: velim enim, ut palam edicant, quam sibi de numero in genere spectato ideam conforment: certe, cum species ex definitione generis fluere debeant, necesse est, ut statuant quoddam numeri genus, quod in infinitum, & infinitum tamquam suas species dispeci queat, quemadmodum exempli caussa ens in finitum, & infinitum, animal in hominem, & belluam distribuimus. Definiant igitur nobis genus istud, eamque adferant definitionem, quae in utramque speciem conveniat, quod nisi praestiterint, responsione sua nihil dixisse censendi sunt. Sane sicut omnipotentia sine absurdo nequit tribui in finitam, & infinitam, eo quod ipsa in conceptu essentiali infinita.

nitatem involvit; ita neque numerus in finitum, & infinitum dividi potest, quia in hujus essentiali conceptu finitas includitur. Consentientem hac in re habeo Cl. Moshemium celeberrimum commentatorem in Cudvvorthum: „ Sciunt omnes, ita ille, numerum in „ se nihil esse, sed ad res, & actiones re- „ ferri: ex quo patet, cum de numeri infi- „ nitate oratio instituitur, hoc proprie quæ- „ ri: rerumne quarumdam, vel actionum tanta „ sit multitudo, ut omnis ab ea terminus, & „ finis absit? hæc ipsa vero controversiæ expli- „ catio ostendit jam quodam modo, numero qui „ nihil dubitant infinitatem adjudicare, eos „ sine repugnantia id facere non posse. Mul- „ to vero clarius idem apparebit, si in no- „ tiones, & potestates, vocabulorum *nume- „ rus*, & *numerare* accuratius inquisivero. „ *Numerus* nescio, quid sit aliud, quam mul- „ titudo rerum, vel actionum, quarum singu- „ læ finitæ sunt, & modo suo terminatæ. „ *Numerare* vero significat explorare, quanta „ sit multitudo rerum, vel actionum quarum- „ dam finitarum, quo cognitum fiat, quinam „ fines sint, vel termini hujus vel illius mul- „ titudinis. — — — Has qui cum notione „ nominis *infinitus* comparabit definitiones, „ is sine ullo confestim negotio sentiet, vo- „ cabulum *infinitus* sine manifesta repugnan- „ tia cum vocabulo *numerus* sociari non pos- „ se, atque bina hæc vocabula ex eorum esse „ ordine, quæ mutuo sese tollunt, & ever- „ tunt. „ &c. &c. Sed neque mathematicorum infinitum cuipiam scrupulum injiciat; illud enim, tametsi ex in scientia usus & frequentissimi, & ingenti cum commodo conjuncti sit, tamen solum imaginarium est, & circa extensionem, aut numerum imaginarium versatur, nec tam *actu*, quam *potentia* soluta infinitum est.

System. intell. c. 5. sect. 1. §. 24. not. 2.

Finitum additum finito manet finitum.

CCXX. *Si finitum addatur finito, quoties libuerit, summa quoque finita est.* Cum finitum additur finito, additur aliquid, quod numero exprimi potest, alteri similiter constituto (§. praec. cor.), ac proinde numerus additur numero; sed si numerus, quotiescumque libuerit, numero addatur, numerus, qui inde oritur, semper est finitus (§. praec.): ergo si finitum addatur finito, quoties libuerit, aggregatum quoque semper manebit finitum. *Ita numquam efficies intellectum infinitum ex collectis quotcumque intelligentiis finitis.*

COROLL. 1. Cum multiplicatio sit iterata additio, ut norunt arithmetici, etiam si finitum per finitum quotiescumque multiplicetur, factum semper finitum erit.

COROLL. 2. Infinitum est immensum, seu mensurari nequit (§. 69.), nec finitum potest esse pars aliquota infiniti (§. 168.); denique universim finiti ad infinitum nulla est proportio.

Extensum reale infinitum repugnat.

CCXXI. *Extensum reale infinitum esse nequit.* Si extensum quoddam reale infinitum exsisteret, exsisteret numerus partium realium actu infinitus; sed hoc repugnat (§. 219.): ergo extensum reale infinitum esse nequit.

COROLL. 1. Cum spatium reale sit extensum reale, spatium reale infinitum repugnat.

COROLL. 2. Limes extensi est figura (§. 189.): igitur quodvis extensum reale figuram quamdam habeat, necesse est; quod item verum est de omni ente composito (conf. §. cit. coroll. 1.).

COROLL. 3. Cum divisio partes non efficiat, sed praexigat, divisio infinita ponit numerum

par-

partium realium actu infinitum: patet igitur nullum ens compositum esse in infinitum divisibile. En novum argumentum pro exsistentia entium simplicium.

Schol. Laudatus supra Moshemius impossibilitatem extensi realis, seu, ut ille quidem ait, materiæ infinitæ, sic demonstrat. „ Non negabunt, qui materiam esse volunt infinitam „ a Deo conditam, posse Deum, qua est incredibili potentia, & virtute, huic infinitæ materiæ demere aliquid, & detrahere, „ aut partem ejus aliquam in nihilum redigere. — — — Hoc autem si Deus facere potest, nonne extremitas in illa sit materia, quam infinitam tantisper vocamus, necesse est? unde enim pars quædam demi, „ ac abradi potest, id extremum quoddam „ habeat, oportet: quo si careat, ne ipsa „ quidem infinita potentia auferre aliquid inde valet. Quod extremum autem aliquid „ habet, aut quod parte quadam extrema potest privari, id infinitum nemo dixerit. „ — — — Finge Deum partem illam, quam „ ademit materiæ, reddere illi, & restituere: „ quid tum fiet? num materia, quæ finita „ facta fuerat, postquam demta illi fuerat portio, infinita evadet iterum addita illa parte? — — — Finita est sine controversia „ illa portio: ergo si ad materiam, unde sublata est, adjiciatur denuo, finita quoque „ manebit. — — — Hoc vero si dederis, „ nonne ipsam materiam finitam esse, statim „ simul largiendum erit? duo nempe habemus „ finita: partem finitam a toto suo secretam, „ & totum finitum, quod parte sui quadam „ privatum est. Hæc duo finita conjunguntur, & sociantur a Deo. Hanc ergo duorum finitorum conjunctionem num putas infinitum efficere? materiam, quæ finita fuerat, Loc. cit.

„ rat,

" rat, infinitam fieri adjectione particulæ fini-
" tæ arbitraris? " &c. &c.

Nec mi-
us tem-
pus rea-
le.

CCXXII. *Tempus reale infinitum esse nequit*. Si tempus reale esset infinitum, infinita jam momenta actu transiissent, ac proinde daretur numerus eorum actu infinitus; sed hoc repugnat (§. 219.): ergo tempus reale infinitum esse nequit.

Schol. Ex eo, quod res in serie continua succedentes sine fine exsistere possint, infinitas temporis nequaquam fluit; nam ut illud sit vere infinitum, necesse est, ut tam initio, quam fine careat: at vero neutro caret tempus reale, non fine; quodvis enim momentum præsens terminat tempus præterlapsum: non initio, nam secus momentorum elapsorum jam exstaret numerus infinitus, & hic quidem per supervenientia momenta semper augendus, quod alterum est absurdum (§. 218. coroll.).

Quid
ens infi
nitum,
& fini-
tum?

CCXXIII. Quidquid est, vel finitum est, vel infinitum (§. 40. cor. 2.): igitur & essentia entis vel finita est, vel infinita. *Ens infinitum* voco, quod habet essentiam infinitam: *ens finitum*, quod essentiam solum finitam habet.

Coroll. Omne ens vel est ens infinitum, vel ens finitum.

Ens in-
finitum
gaudet
attribu-
tis infi-
nitis,

CCXXIV. *Quodvis attributum entis infiniti est æque infinitum*. Quodvis attributum entis infiniti in essentia infinita rationem sufficientem agnoscit (§§. 56. & præc.); sed quod in essentia infinita rationem sufficientem agnoscit, est æque infinitum; sicut enim posi-

ta

ta ratione sufficiente ponitur rationatum (§. 22.), ita quoque poni debet rationatum ejus intensionis, cui ratio ea sufficit, nisi arbitraria, ac libera sit; quod in casu præsente non obtinet; atqui ratio infinita sufficit infinitæ intensioni: ergo quodvis attributum entis infiniti est æque infinitum.

Coroll. 1. Igitur etiam ens, cujus vel unicum attributum agnoscitur esse infinitum, æque infinitum est; & ab opposito, quod vel unicum attributum finitum habet, est ens finitum.

Coroll. 2. Ens in una linea finitum, vel infinitum tale est in omni linea: inde veteres dixerunt: *finitum non est capax infiniti.*

CCXXV. *Omnes realitates possibiles illimitata sunt attributa entis infiniti.* Ideo quodvis attributum entis infiniti est infinitum, quia ejus essentia infinita est ratio; quæ sufficit infinitæ intensioni cujusvis attributi (§. præc.); verum eadem essentia infinita, hoc ipso, quod sit infinita est ratio, quæ sufficit omnibus possibilibus attributis infinitis, quæ aliud esse nequeunt, nisi realitates illimitatæ (§. 40.): ergo si quodvis attributum entis infiniti est infinitum, etiam omnes possibiles realitates illimitatæ sunt attributa entis infiniti; atqui illud est (§. præc.): igitur & hoc. & omnibus realitatibus possibilibus.

Schol. Ne quis temere a me dictum putet, attributa entis infiniti non posse esse nisi realitates illimitatas, non gravabor brevem asserti demonstrationem adjungere. Attributa generatim sunt affectiones entis (§. 56.); affectiones porro sunt determinationes entis (§. 49. coroll.); & denique determinationes entis vel realitates sunt, vel defectus (§. 40. cor. 1.):

1.) : igitur attributa entis infiniti forent defectus, si non essent realitates: atqui hoc vehementer cum ratione pugnat; neque enim defectus, qui in mera negatione consistit, infinitatis capax est; neque essentia infinita defectus infiniti, si quis detur, rationem sufficientem continere potest.

ac proinde absolute perfectissimum est.

CCXXVI. *Ens infinitum est absolute perfectissimum*. Omnes possibiles realitates illimitatæ sunt attributa entis infiniti (§. præc.): igitur ens infinitum pollet omnibus possibilibus realitatibus absolutis; sed id genus ens est absolute perfectissimum (93. sch. n. 3.): ergo ens infinitum est absolute perfectissimum.

COROLL. 1. In ens infinitum nullus cadit defectus, nulla imperfectio seu contraria, seu remotiva (§. 85. sch.), quodque his laborat, ens finitum est.

COROLL. 2. In ente infinito omnia actu insunt, quæ inesse possunt; contrarium obtinet in ente finito; unde hoc semper aliud perfectius dari potest.

SCHOL. Patet igitur, quid de potestate vocabulorum *finitus*, & *infinitus* statuere oporteat. Moshemius in Cudvvorthum duplicem ipsis significationem subesse docet, grammaticam alteram, alteram philosophicam: eam ipsa verborum potestate, & notione; hanc explicatione illius naturæ, cui eæ voces sint propriæ, constitui. Quod si igitur vocabula hæc *infinitus*, & *finitus* grammatice spectentur, illud vim negantem; hoc affirmantem habet; infinitum enim proprie notat id, quod finibus caret, finitum, quod finibus adstringitur. Philosophis vero infinitum idem sonat, quod natura perfectissima, ac numeris omnibus absoluta, ubi contra finita ab ipsis dicuntur, quæ a

Syst. intell. c. 5. s. 1. §. 24. n. 2. p. 773.

per-

perfectione summa distant, qua ratione *infinitum* sensum positivum: *finitum* autem negativum continet. Cum itaque posito ente infinito ponatur summa perfectio, quæ possibilis est, evidens est, conceptum infiniti, quo philosophus ens infinitum cogitat, nequaquam negativum, sed omnino positivum esse.

CCXXVII. *Omnis perfectio, quæ enti cuicumque finito competit, enti infinito tribuenda est.* Omnis perfectio, quæ enti cuicumque finito competit, est quædam realitas (§. 87. cor.) limitata (§. 224. cor. 2.), & omnis realitas limitata possibilis quoque est ut illimitata (§. 42. coroll. 2.); sed enti infinito omnis possibilis realitas illimitata tribuenda est (§. 225.): ergo omnis perfectio, quæ enti cuicumque finito competit, enti infinito tribuenda est. Perfectiones finitorum insunt in ente infinito;

Coroll. Eædem igitur perfectiones, quæ entibus finitis cum limite conveniunt, insunt in ente infinito sine limite.

Schol. Interea tamen discrimen quoddam inter perfectiones entium finitorum notandum venit, quo fit, ut aliæ *formaliter*, aliæ *eminenter* in ente infinito inesse dicantur; id quod verbis Boehmii illustrabo: „ si cuidam realitati in finitis obviæ ita inhæret limes, ut hic salvo illius conceptu formali, unde denominatur, abesse nequeat; tum realitas ista, quatenus eo nomine comprehenditur, infinito enti adscribi non potest. Quoniam tamen omnis realitas, quocumque sub limite nunc concipiatur, sine limite possibilis est, & ita infinito competit, illa realitas etiam seposito nomine, sine limite possibilis, & sine limite infinito inest, & hæc ipsa dein realitas posterior illimitata, quæ infinito inest, appellatur quidem adhuc illius reali- aliæ formaliter, aliæ eminenter. *Ontolog. sect. 2. c. 3. §. 290.*

„ tatis

„ tatis prioris limitatæ, quæ finito inest, nomine, sed mutato tantum per omnitudinis „ in hac realitate pro limite substitutionem „ ejus significatu, & hinc cum addito per *eminentiam*. „ Tum subjicit exemplum a facultate imaginandi petitum: denique addit: „ istæ perfectiones finitorum, quibus vi definitionis limes inest, sive quæ enti infinito „ non formaliter, sed per eminentiam tribuendæ, dicuntur stilo scholasticorum *secundum quid* tales, stilo recentiorum *respectiva*: *absoluta* vero vel *simpliciter* tales, quarum conceptus non involvit limitem. „

Ens infinitum est independens.

CCXXVIII. *Ens infinitum est prorsus independens ab omni alio*. Cum omnis dependentia in impossibilitate determinationis sine alio consistat (§. 60.): dependentia generatim non est realitas, sed defectus; atqui in ente infinito nullus defectus locum habet (226. cor.); ergo ens infinitum est absolute independens ab omni alio.

COROLL. Si igitur ens infinitum exsistat, illud quoad exsistentiam ab alio non pendet.

SCHOL. Intelligo dependentiam internam, quæ a determinationibus internis proficiscitur, quæque sola vero sensu dependentia est; non enim repugnat, ut enti infinito relationes competant.

Ens infinitum est ens necessarium.

CCXXIX. *Ens infinitum est ens necessarium*. Ens infinitum vel est ens necessarium, vel ens contingens (§. 104. coroll. 1.); sed ens infinitum nequit esse ens contingens; omne quippe contingens pendet in exsistendo ab alio (§. 107.), infinitum autem a nullo (§. præc.): ergo ens infinitum est ens necessarium.

Co-

Coroll. 1. Nullum ens contingens est ens infinitum, ac proinde etiam omne ens contingens est ens finitum.

Coroll. 2. Ens infinitum est ens a se (§. 104. cor. 1.).

CCXXX. *Omne ens finitum est ens contingens*. Omne ens finitum vel est ens contingens, vel ens necessarium (§. 104. cor. 1.); sed nullum ens finitum potest esse ens necessarium; necessitas quippe ad exsistendum est realitas absque defectu, sive illimitata (§. 40.), ac proinde attributum infinitum, quale enti finito non competit (§. 224. cor. 1. & 2.): ergo omne ens finitum est ens contingens. Ens finitum est ens contingens.

Coroll. Igitur ens necessarium non est ens finitum; hocque est ens ab alio (§. 104. coroll. 1.).

CCXXXI. *Ens necessarium est ens infinitum*. Ens necessarium vel est ens finitum, vel ens infinitum (§. 243. cor.); sed ens necessarium non est ens finitum (§. præc. cor.): ergo ens necessarium est ens infinitum. Ens necessarium est ens infinitum.

Schol. Cum igitur omnes hæ enunciationes: *ens infinitum est ens necessarium; ens necessarium est ens infinitum; omne ens finitum est ens contingens; omne ens contingens est ens finitum*, veræ sint; evidens est, omnia ea, quæ supra de ente necessario, & contingente demonstrata fuerunt, ad ens quoque infinitum, & finitum pertinere: quare necesse non est, ut in inquisitione proprietatum entis infiniti longior sim. Aliquas tamen nominatim ex notione entis infiniti adhuc explicata deducere haud parum proderit.

CCXXXII.

Ens infinitum caret modis proprie dictis; CCXXXII. *Ens infinitum caret modis proprie dictis*. Quod interne ab alio non pendet, id caret omni determinatione interna, quæ sine alio possibilis non est (§. 60.); sed quivis modus proprie dictus est determinatio interna, quæ sine alio possibilis non est (§§. 56. 22.): ergo quod interne ab alio non pendet, caret modis proprie dictis; atqui ens infinitum interne ab alio non pendet (§. 228.): ergo ens infinitum caret modis proprie dictis.

Coroll. Quod igitur modos proprios admittit, est ens finitum.

est ens immutabile, CCXXXIII. *Ens infinitum est ens immutabile*. Ens, quod omnia actu simul habet, quæ in ipso inesse possunt, non potest quoad statum internum mutari, estque adeo ens immutabile (§. 119.); sed ens infinitum omnia actu simul habet, quæ in ipso inesse possunt (§. 226. cor. 2.): ergo ens infinitum est ens immutabile.

Coroll. Cum in ente finito non omnia simul insint, quæ in ipso inesse possunt, omne ens finitum est ens mutabile; quia porro soli modi in ente variari possunt (§ 124. coroll. 2.), omne ens finitum modorum capax est.

ac simplex, CCXXXIV. *Ens infinitum est ens simplex*. Cum omne ens compositum sit extensum (§. 188. cor. 1.), etiam ens infinitum, si esset ens compositum, foret extensum, & quidem infinite, cum omnia attributa entis infiniti sint infinita (§. 224.); sed extensio infinita repugnat (§. 221.): ergo repugnat, ut ens infinitum sit ens compositum; necesse igitur est, ut sit ens simplex (§. 270. cor. 1.).

Co-

Coroll. Omne ens compositum, vel extensum est ens finitum.

CCXXXV. *Ens infinitum est possibile*. At tributa essentialia entis infiniti sunt omnes possibiles realitates illimitatæ (§. 225.); sed omnes possibiles realitates illimitatæ sibi non opponuntur (§. 43.): igitur attributa essentialia entis infiniti sibi non opponuntur; sed ens, cujus essentialia attributa sibi non opponuntur, est possibile (§. 29.): igitur ens infinitum est possibile. & possibile;

CCXXXVI. *Ens infinitum actu exsistit*. Cum ens infinitum sit possibile (§. præc), necesse est, ut sit vel actuale, vel nudum possibile (§. 50. cor. 1.); sed hoc esse nequit: Sit enim vero ens infinitum nudum possibile: poterit illud produci: igitur vel a se, vel ab alio; non primum: nihil enim producit se ipsum (§. 152.); non alterum: penderet enim in exsistendo ab alio, quod pugnat cum notione entis infiniti (§. 28. cor.): restat igitur, ut ens infinitum sit possibile actuale, seu, quod idem sonat, ut ens infinitum actu exsistat. quin & actu exsistit;

Coroll. 1. Igitur ens infinitum numquam potest esse nude possibile: sed sola ipsius essentia possibilis determinat ejus exsistentiam actualem, seu ens infinitum exsistit hoc ipso, quod sit possibile: quemadmodum supra (§. 104. cor. 2.) de ente necessario dictum est.

Coroll. 2. Cum possibilitas entium nec finem, nec initium admittat, atque adeo æterna sit; sequitur exsistentiam quoque entis infiniti æternam esse.

CCXXXVII. *Si duo entia infinita exsistunt, exsistunt hoc ipso entia infinita numero infinito*. Si duo entia infinita exsistunt, hoc ipso duo

duo entia, infinita possibilia sunt (§. 50.); sed si duo entia infinita possibilia sunt, sunt hoc ipso entia infinita numero infinito possibilia: nam natura, quæ per binarium multiplicari potest, nihil in se continet, quod ejus multiplicationi obstet, ac proinde, per quemvis alium numerum sine fine multiplicari potest: ergo si duo entia infinita exsistunt, hoc ipso entia infinita numero infinito possibilia sunt; atqui si entia infinita numero infinito possibilia sunt, hoc ipso entia infinita numero infinito exsistunt (§. præc. cor. 1.): igitur si duo entia infinita exsistunt, exsistunt hoc ipso entia infinita numero infinito.

sed unicum. CCXXXVIII. *Duo entia infinita exsistere nequeunt.* Exsistant enimvero duo entia infinita, exsistent itaque hoc ipso entia infinita numero infinito (§. præc.); atqui hoc vehementer absurdum est; præterquam enim quod numerus realis infinitus repugnet (§. 219.), ne unus quidem maxime superstitiosorum idololatrarum eo insaniæ pervenit, ut Deos, id est, entia infinita numero infinito exsistere putaret: ergo duo entia infinita exsistere nequeunt. (conf. §. 114. sch.)

Coroll. Exsistit igitur ens infinitum, necessarium, æternum, independens, perfectissimum, ac unicum; Deus denique: cujus honoribus primus institutionum metaphysicarum liber dicatus sit.

Finis Ontologiæ.